

TARTALOM

CSONTOS MÁRTA: Utolsó esély, Állapothatározó, A nagy terminátor (versek)	2
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A jövő hídjai (Megnyitó)	5
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (regény) (Befejezés)	7
LŐRINCZ P. GABRIELLA: némaság, összegzés (versek)	28
NÉMETI ANETT: Az örök virág, Mint a gyermek, Emberhangon (versek)	30
BARTHA GUSZTÁV: Ugróiskola (Három egyfelvonásos) 2. Csiga	32
PÁK DIÁNA: Nyár, Apám, Vicc, Hagyni (versek)	40
KOPRIVA NIKOLETT: Kilenc perc (kispróza)	42
SZÖLLŐSY TIBOR: Ördögbőrös emlékek (katona-napló, részlet)	44
POMOGÁTS BÉLA: A nyelv közösséget formáló és összetartó szerepe (esszé)	53
CSORDÁS LÁSZLÓ: Megszakadó történetek (recenzió)	60
OROSZ JÚLIA: Lorántffy Zsuzsanna szerepe a kora újkori Magyarországon (tanulmány)	65
BUJDOSÓ ISTVÁN: Nagy-Britannia propagandatevékenysége az első világháborúban (tanulmány)	74
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	99

CSONTOS MÁRTA

UTOLSÓ ESÉLY

*A kényszer összehozott minket végül megint.
Már elütötte az éjfélt az óra, a felhők rég
elrejtették a Napot, megálltam a mindennapi
versenyfutásban, s megpróbáltam ajtót vágni
a palaszürke alkonyatba, hogy meglátogassalak,
mert már nem bírtam a rám nehezedő árnyékok súlyát,
mert bűgócsigagént pörgetett a tachikardia,
az ízületeket szétmorzsolták láthatatlan kövek,
hiába bújtam takarók alá, tovább kísértett saját
szorongásom, megfeleződött bennem üldöző s üldözött.*

*Most ismét nálad keresem a pihenőhelyet,
együtt bújunk fedezékbe a rosszkedv ügynökei
elől, akik kellő ékesszólással próbálják ránk
testálni saját kétségbeeséseinket, s megpróbáljuk
átrendezni a közeledés és távolodás csapdájában
fogva tartott képleteket.*

*Minden összezavarodott, nem működik a forgató-
könyv, a harangzúgásból nem tudom kivágni az
engem illető szeleteket, a munkadalból nem csendül
ki szimfónia, az aurák színrészecskéit beolvasztja a sötét.
A hatalom vándorbotját már rég kiragadták a kezemből,
nincs harcér; ahol bizonyíthatok, birodalmam határát
kijelöli a támaszpontként működő ágykeret.*

*Mégsem sikerült átcsempészni magam a tiltott határ-
zónán, az ifjúság kék madara helyett csak egy vén, fekete
holló telepedett ablakomba, - próbáltam nem mozdulni,
nem adtam jelet, nem akartam áldozat lenni egy megégett
gyümölcsösben, de tudtam, hogy a füstbe égetett lyukon
lelkem próbál menekülni az egyetlen megmaradt almafához.*

ÁLLAPOTHATÁROZÓ

*Elkopott benned a szeretet,
fagyponot alatt tart a szorongás hidege,
csak az erotika önkívületében
szeretnél áldozatot bemutatni, de
nincs megfelelő alany, nincs, aki textusodban
visszahelyezze soraidba az ékezeteket.*

*Tenyered dombjából formálsz felpuhult követ,
odakint, a füvek kárpitja alatt már duzzasztja
gyökereit a napkorongból kiszökő nyár.
Látod, bőröd nyirkos redőiben a pórusok
közé beszivárog a fény, s te is oly könnyű vagy,
már nem diktálhatod senkinek a feltételeket.*

*A mozgást visszahelyezted magadba,
de csontjaid törékeny ágai összeérnek.
Nincs perspektívád, igazi testvéreid sincsenek,
csak az önzés falai mögül lesnek rád vénülő
némberek, - nem segít rajtad senki, önnön
száműzetésedben egyedül tartod a gyertyatűzet.*

A NAGY TERMINÁTOR

*A sokadik hátsó nyílásnál már
nem áll őrt a felfegyverzett
gondolat, meghalnak az ikonok,
feltöri a távoli csapóajtót az
anarchiából öntött gravitáció,
a karámban toporgó, megnevezhetetlen
fajtájú és nemű állatseregéből a legerősebb
kiszakítja magát, s a távoli csillagpárkányról
egyetlen dühödt mozdulattal lelöki a látót,
hogy kasztrálja, hogy bolondját járassa vele,
hogy szobrot állítson a követelődzés
tüzelő démonjának, s az át nem élt érintések
gyötrelmében lássa, mint hódol be néki
a rabszolgasorsú lélek, s a beavatás titkos
játéktermének pillangó formájú ablak-
szárnyait egyetlen mozdulattal kitarja
a posztóvörös öntudatlan hódító tökéletlenségének,
melyre annyira vágyik, hogy minden áron
megpróbál képmutató maradni.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A JÖVŐ HÍDJAI*

Patakot, folyót, szakadékat azért alkotott a természet, hogy elválasszon. Bizonyos tekintetben ennek is megvan a maga értelme, ám az élet általános folyását tekintve sokkal több a kára, mint haszna. A part, a mélység akadályt látván minden teremtett lény megtorpan, csak a szárnyakkal áldottak szállnak át fölötte. Van, amelyik úszni próbál, van, ki megkerüli, a harmadik pedig egyedeik önkéntes, tömeges áldozatvállalásával élő hidat alkot, hogy a csapat tovább mehessen az ösztön által rendelt utakon. Igen, tisztelt Közönség, a hangyák fejlett, fegyelmezett és öntudatos társadalmáról beszélek. Sok mindent tanult és tanulhatna még tőlük az ember, ha nem képzelné olykor istennek magát.

Azt azonban ismerjük el, hogy tökélyre fejlesztve az eredendő ötletet, hídépítésben az ember a hangyákon is túltett. Nem is kellett oly nagyon törnie fejét, még csak az isteni szikra sem szükségeltetett hozzá, mert a szél által kimozdított, a szakadék fölött keresztbe fektetett szálfák sudara maga volt a kézzelfogható, utánzásra serkentő modell. Az anyagok, technikák változatossága, a mérnöki megoldások zsenialitása tekintetében valóban nagyot fejlődött előre a világ, s a hidak jelesebbjei az építészet büszkeségévé lettek. Mindig, minden körülmény között az ember hasznára, sohasem kárára.

Budapest hídjaival magyarként csak elfogult lehetek. Úgy tekintek rájuk, mint szervesen anyagból teremtett élőlényekre, akik pótolhatatlan szolgálattal tartoznak a városnak. Akárcsak London, Párizs, Prága vagy Ungvár hídjainak, nekik is feladatuk, küldetésük van, melyet jeles nők és férfiak, a névadók halhatatlan szellemeitől kaptak. Árpád, Szent Margit, Petőfi, Széchenyi, Erzsébet királyné és a Császár emléke élte, erősíti szerkezetüket, s általuk lesz teljesebb és kényelmesebb az Isten által teremtett, ám az örök hídemberek által tökéletesített világ.

A háborúk idején mégis kutyavilág jár a hidakra. Ha az egyik fél számára szükség van rájuk, a másik oldalnak már nem kívánatosak. A hidakat felrobbantják, ugye? – kérdezhetné McCoy hőse bármely újabb kori háború körül-

* Elhangzott a Hidak, Korok, Budapest kiállítás megnyitóján a KMF Gross Arnold termében 2015. június 16-án

ményei között, miközben maga is tudja már, hogy hidakat azok robbantanak, akik okkal menekülnek lelkiismeretük elől. Azt képzelik, a gyújtózsínor beizzításával maguk mögött hagyhatják a túlsó parton, akár egy fölöslegessé lett kutyát, vagy megunt feleséget. S bár a kérdéshez szinte a válasz is adott, a kérdező mégis megkockáztatja, mert lelke mélyén lélegzik még a „hátha mégis” reménye. Az őszinte aggodalomra milyen válasz dukál? Az egyértelmű „Igen” helyett, már csak a jövőre való tekintettel is hangozzék el egy alapvetően derülátó, mégis a valóságot igazoló ígéret, valahogy ekképpen: a hidakat mindig újjáépítik, mert az utak évszázadok, olykor évezredek óta lüktető vérerei nem sorvadhatnak el. Az egymásra békével tekintő partokat, a szakadékokat át kell ívelni, az erőszakkal megszakított utakat össze kell kötni. Ez az egyetemes emberi civilizáció parancsa.

Végül – a stratégiai és gazdasági szempontok tekintetében jóval jelentéltenebb, de sokkal inkább emberbarát, gyalogjáró hidakról is lenne néhány szavam. Éppenséggel annak okán, hogy az utóbbi egy-két évtizedben valami új és biztató, határokön, kultúrákon átívelő népszokás kötődött hozzájuk. A szerelmespárok – minden esetben egy férfi és egy nő – Párizstól Ungváron, Munkácson át Beregszászig és tovább, lakatot raknak a hidak korlátrácsaira, úgynevezett szerelemlakatot. Már az énekszerző Salamon király is tudta, hogy az igaz és tiszta szerelem ronthatatlan pecsét a szívre, s ezt a pecsétet tárgyiasítja, teszi kézzelfoghatóvá a közös akarattal összezárt, az egymásba hatoló testeket jelképező lakat. De ez még semmi! Hogy a pecsét örök legyen, a kulcsnak hullámsírban a helye.

Ahol virágba borul a szerelem, ott előbb-utóbb új élet fakad, az új élet pedig önmagában is reményt feltételez, amely – Illyés Gyulától tudjuk – a legnagyobb bátorság. Ha a remény valóban bátorsággá nemesül, már nem lehet messze a cél, mert az önálló életre kelt remény rögtön építgetni kezdi a maga jövőbe tartó hídjait.

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (BEFEJEZÉS)

A pionírok négyes sorokban vonultak az utcán. Látszólag fegyelmezetten és teljes szívvel énekelték a kedvelt, vidám népdalokat. A nap szelíden mosolygott, görnyedt hátú idős emberek álltak meg a Soralján, s rosszul látó szemükkel fürkészték unokáikat a menetben. Kiáltások, tréfás megjegyzések hangzottak a kivonulásra vonatkozóan, az elmaradhatatlan kutyafalkák pedig farkcsóválva, ugatással üdvözölték a gondtalan fiatalságot jobbról is, balról is. Elöl haladtak a hetedikesek. Egyik-másik lány fekete napszemüveget viselt, de csupán a flancolás miatt. Valamilyen nadrágot is felvettek volna már közülük egyesek, persze csakis a hivalkodás végett, de akkor számolniuk kellett volna a vénasszonyok megjegyzéseivel. A hatodikos fiúk, az aranycsapat tagjai, szokás szerint rosszkalkodtak. A lányok sikongva fejezték ki tetszésüket, az ilyen sikolyok pedig mindig ösztönzően hatnak a huncutságokra. Éltek is vele kedvükre, mert a Kisorosz valahol hátul lépegetett Mándor Mándorovics közelében. Így menetelt boldogan a hétosztályos iskola, azzal a tudattal, hogy nincs tanítás, mert segíteni kell a kolhozoknak a szőlő szüretelésében, így munkájuk a haza javára válik.

A töltés túldoldalán, a Tenevizsla fahídján átkelve, már jó szagú szőlőillat áradt a Szeg felől. Ilyen kellemes lelki örömmel ajándékozta meg az akácfák virágzása is az embereket, azzal a különbséggel, hogy a nagyfürtű fekete Izabellát meg is lehetett enni. Persze az akácvirágot is meg lehetett enni, enyhén édeskés íze volt neki, és különösen az állandóan éhes Dugó szerette nagyon. A szőlősorok indái szinte rogyadoztak a lédús bogyóktól, néhol az elkorhadt karókat ki is törték maguk alól a kiváló termést hozó tőkék. Ezért is kérte a kolhoz a pionírsegítséget. Mielőtt munkához láttak volna, Aladár Aladárovics, a brigadéros javaslatára minden sorra két tanulót állított, de a nemek elosztásának szigorú megfontolásával, mert két fiúnak egy sor szőlő közös szüretelése katasztrofális következményekkel járt volna a kolhoz vagyona nézve. Így aztán jó döntés született, egy fiút és egy lányt jelöltek ki a szőlőtőkék mellé. István bátya, a brigadéros, így utasította a lányokat: ha látják, hogy a fiúk nem szedik fel a földre hullott szemeket, üssenek a kezükre. Lacinak Dülledtszemű Jolánkát jelölte ki a sors szüretelőtársnak, pedig jobban szerette volna, ha Elzát kapja. Ez a megoldás a pazarlás szempontjá-

ból nézve sem volt szerencsés, Jolánka ugyanis még rondábban dolgozott, mint Laci. A másik szempontból nézve mégsem volt haszontalan a páros munka, mert így éppen a berenálási akció kiagyalói kerültek össze a szőlőtőkék alatt, márpedig, ha két ilyen okos személy összefog, ott általában történni szokott valami jó vagy rossz. Csak úgy, egészen véletlenül beszélgetés közben fel is vetődött, vajon történt-e már kedvező fordulat a berenálási ügyben, és ha igen, hogyan lehetne azt kimutatni és minősíteni. Bizonyos jelek ugyanis azt bizonyítják, van előrehaladás, kedvező szelek fújnak, akkor pedig minden akadályt el kell távolítani a jótékony szelek elől, s támogatni kell őket, hadd olvassák a jeget. Amikor már jól elmaradtak a többiektől, és senki sem hallotta őket, Jolánka rögtön a tárgyra tért.

– Te, Laci! Nem gondolod, hogy egy kicsit má elhanyagoltuk üköt? Igyekezni kéne. Addig kéne ütni a vasat, míg meleg. Ha nem foglalkozunk velek, még elhidegülnek egymástul. Eddig jól ment minden, de még segíteni kéne nekijek. Meg kéne gyorsítani ezt a dögöt. Azt má venni észre, hogy má valami van, de még nem tudni, hogy mi.

Lacinál megsercent egy szikra, amely egy képtelen gondolatra készítette.

– Tudom, hogy hülyeség, de ha például – tegyük fel – fuldokolna a Kisorosz a Tenevizslában, Mándor Mándorovics meg kimentené, akkor már mi is meglennénk mentve, mert ezek egymásba szeretnének.

– Meg, ha egy tűzből kimentené – áradozott Dülledtszemű Jolánka –, vagy mondjuk elkapná, amikor esik lefele egy fáru.

– Hát akkor gondolkozz, törd a fejedet – mondta Laci –, és ne egyél annyi szőlőt, hogy a vedérben is legyen már valami. Nagyobb lesz a hasad, mint a Dugóé. A szemeket is otthagyd a földön. Neked kellene az én kezemet ütni, pedig ezt pont fordítva kéne.

– Jól van má! Beszéljünk komolyan – fontoskodott Jolánka. – Mi lenne, ha fordétva lenne? Mondjuk, ha Mándor Mándorovics beleesne egy gödörbe, vagy mondjuk, csak elesne benne, a Kisorosz meg sajnálná, meg siratná, he?

– Ez is jó lenne – helyeselt Laci –, de nem kivitelezhető. Ássunk egy gödröt, és hajítsuk bele Mándor Mándorovicsot, mint az ősemberek a ma-mutot a szakadékba?

– Nem muszáj mély gödörnek lenni, elég lenne egy kis mélyedés is, csak annyira, hogy megbotoljon benne, aztán hát mingyá lenne mirű beszélni, meg hátha sántétana is egy cseppet. Persze az még jobb vóna, ha a Kisorosz botlana meg, de azt inkább nem, mert amilyen ügyetlenül esne, még eltörné a lábát.

- Na, és hogy csaljuk bele Mándor Mándorovicst?
- Ezt má neked kell kitanálni, te olvasol könyveket!

Laci gondolkodási időt kért. Szükségét érezte, hogy amíg koncentrálni, ne zavarja őt Dülledtszemű Jolánka. Majd, ha kisütők valamit – mondta –, akkor jelzem. Két tőke szőlő néma leszüretelése kellett ahhoz, mire Laci nyilatkozásra szánta el magát, de akkor is csak azért, mert egész idő alatt Jolánka türelmetlen, fürkésző pillantását érezte az arcán, s ha a szemeik találkoztak, Lacinak úgy tetszett, mintha a lány szemei már nem is olyan nagyok, mint ahogy azelőtt vélte, amikor a Mihály nevű kolhozvikáriához hasonlította őket.

– Szóval – mondta nyögvenyelősen Laci –, itt egy egyszerű megoldás segítené. Valakinek verekedni kellene, vagyis el kéne játszani. Így lehetne Mándor Mándorovicst belevezetni a buktatóba. Én ezt kitaláltam, de részt venni ebben nem akarok. Mostanában az apámmal viszonylag elég jól megvagyok, nem akarok otthon cirkuszt. Színleljék mások a verekedést, csak ne hallja az apám a nevemet.

Jolánka váratlanul megsimította a Laci fejét, és elszaladt. Nemsokára két hetedikes fiúval jelent meg, akik mindketten a Kisorosz áldozatai voltak, mert tegnap is kettést kaptak tőle dobávkával. Ők szívesen vállaltak minden terrorcselekményt, amely a tanárnő ellen irányul. Jobban szerették volna, ha őt kellene hasra ejteni a gödröcskében, de így is belementek a játékba, sőt segítettek a merénylet előkészítésében is. Megfelelő helyen, egy bokáig érő mélyedést kapartak a földbe a szüretelő ollókkal, ami inkább árok volt, mint gödör. Erre indákat raktak, aztán szőlőlevelekkel és földdel gondosan álcázták, olyan ügyesen, hogy csak nehezen lehetett észrevenni, milyen meglepetés rejtőzik alatta. Az árulkodó lány szerepét Jolánka vállalta magára, ebben nem is volt semmi feltűnő, hiszen mindenki tudta, hogy így nem hazudtolja meg önmagát. A két fiú összeborzolta egymás haját, megrángatták egymás ruháit, Dülledtszemű Jolánka pedig rohant Mándor Mándorovicshoz: Tessék jönni, élamarra meg két fijo öli egymást megfelela, nem lehet üköt szíjjelválasztani.

És Jolánka oda vezette őt, ahol a csapda várta szegényt, de aznap bizonyára angyalok vigyázták a lépteit, mert mit sem sejtve egyszerűen átlépte az alattomos árkot, dörgő hangjával rákiáltott a kakaskodó fiúkra, majd szétszórta őket, mint tyúk a pelyvát, és indult tovább. Ebben a pillanatban egy tompa puffanás és szitkozódás hallatszott a kelepce irányából. Akik odafutottak, azt látták, hogy ül a földön a puttonyos, a hetedikes Imre, fájdalmasan fogja a lábát, a szőlő pedig szanaszéjjel van szórva körülötte.

A buktató mégis csak betöltötte a szerepét, mert embert fogott. Laci és Jolánka már nem is bánta, hogy így történt, mert bizony nagyon árukkodott az a szőlőleveles mesterséges árok, és ha a tornatanár esett volna el benne, nem lehetett volna mivel megmagyarázni az incidenst. Amíg a berenálási kísérlet résztvevői eltűntették a nyomokat, a puttonyos is jobban lett, de azt tudomásul kellett venni, hogy a régi jó közmondás nem avul el sohasem: aki másnak vermet ás..., ha nem is maga, de akkor is a cinkosa esik bele.

Dülledtszemű Jolánka azonban mégiscsak gyűjtött egy jó berenálási pontot a Kisorosz számára. Hazafelé menet, egy alkalmas pillanatban mellette elkottyantotta magát: Nahát, én mondom, hogy ha Mándor Mándorovics erővel szét nem választja azt a két fíjot, tán még meg is ölték vóna egy-mást. Erős egy ember ü! Egy igazi férfi!

Pajtából kettő is volt az Erdőn. A kisebbik, telve volt zsinegekre felfűzött jó szagú, aranybarna dohánylevelekkel, amelyek ebben a tágas, szellős épületben száradtak párhuzamos sorokban. A másik, a nagyobbik pajta, javítás előtt állt, több helyen hintáztatta a szél az oldalán meglazult deszkákat, és fent, magasan a csúcson a szarufák és keresztgerendák fölött több helyen bekukucsált a nap a rozzant szalmatetőn. Ahogyan a dohányleveleket szokták, ugyanúgy Dugót is elkezdte már Laci jó ideje fűzni, egy újabb kísérlethez való segítség végett. Hosszú és türelmes munka volt ez, s Laci e kérdés kényes voltára való tekintettel, nem siettette a dolgot, időt adott Dugónak, hogy lelkileg felnőjön a közelgő feladathoz, amitől szegény feje úgy irtózott, mint csupaszcsiga a zsilteppengétől. Végül aztán Dugó akkor adta be a derekát, amikor Laci egy kopott teniszlabdával és húsz kopekkel, egy mozijegy árával adott nyomatékot az együttműködés fontosságának.

A kíváncsiság nagy hajtóerő, amelyet a Laci esetében enyhe kifejezés volt nagyon nevezni. Az utóbbi napokban szinte égette a vágy, hogy megoldhassa végre az előtte tornyosuló feladatot, amellyel majd átküzdí magát azon a mindenki által lehetetlennek kimondott határvonalon, amely elválasztja a valóságot az álomtól, és fordítva. Repülni volna jó! Ez forgott a fejében változatlan makacssággal. Micsoda kimondhatatlan érzés lenne az, csak úgy elindulni a padlás ajtójából, az eperfáról vagy a templom tornyáról egy törzshajlítással, úgy, mint a víz felületén úszás előtt, és úszni a levegőben, vagy akár háton lebegni, jó magasan repülni az égen fecskemódra, és mindent látni, amit csak a szem láthat, és újjászületve felfedezni a világot. Bár jól tudta, az ember anatómiája nem hasonlítható a madaréhoz, mégis meg volt

győződve arról, hogy létezik egy láncszem, amelyet ha nem is ő, de majd egyszer más talál meg, igazolva őt, hogy igenis lehetséges egy gép nélküli repülés, mert az emberi elme határtalan képessége ezt lehetővé teszi.

A feladat célja, mint mondta Laci Dugónak, egy olyan kísérlet, amelynek célja a repülés legegyszerűbb változatainak a kiderítése. Ezt a mondatot már régen megfogalmazta magának, amelynek hallatán Dugó megértően pislogott, iszonyatos fintorokat vágva.

– Ne felejtst el, Dugó – idézte Editá Fjodorovná –, ha valaki nagyon akar valamit, azt meg is valósítja, mert nincs lehetetlen!

A pajtában több olyan használható dohányzsineg-darab is volt, amelyekből összekötözve és három ágban összefonva erős, vékony kötelet lehetett nyerni. A nagyobbik pajtában, a kísérlet színhelyén, volt egy hosszú létra is, ami nagyban megkönnyítette a fiúk dolgát. A tetőzet jó emeletnyi magasságban volt, s a két darab kötél végét minél magasabbra kellett felkötni, a lehető legnagyobb kilengés végett. A kötelek alsó végeihez egy egészséges, erős lécet kötözték, hogy kibírja akár kettejük súlyát is. Most szükség volt egy másik kellékre. Ez egy zsák volt, amit meg kellett tölteni homokkal, hogy mint súly, helyettesítse az embert az óriáshintán. Erre azért volt szükség, mert Laci a saját szemével akarta látni, hogyan is működik az a kilengés, mert ez a kísérlet nem volt veszélytelen. Aki mer, az nyer! – vallotta. Mindenre talált olyan közmondást, szólásmondást, de még bibliai idézetet is, amelyek a cselekedeteinek a helyességét igazolták, és ezeknek is köszönhette nagyrészt, hogy az ózdkodó Dugó barátját rendszeresen meg tudta nyerni kétes kimenetelű kalandjaihoz. A harminc kiló homokot volt a legnehezebb felhúzni, apránként felhordani a létrán lévő zsákba, a többi már terv szerint ment. Ráfektették a hinta lécére, aztán az egészet fönt, a magasban kikötötték egy előre kiszemelt gerendához. Laci ellenőrizte a hintán lévő zsák lehetséges lengési útvonalát, aztán Dugóval elvágatta a kikötő zsinórt. Alulról nézve félelmetes látvány volt, ahogyan fentről elindul a nehéz zsák, és szinte a földet súrolva, ugyanolyan sebességgel szökött fel ismét a szemben lévő oldalon. Úgy látta, lehetne még magasabbról is indítani a súlyt, de végül is ezt a tervet elvetették. A következő kérdés az volt, ki fogja közülük elsőnek helyettesíteni a zsákot? Erre a gondolatra kissé mindketten megszeppentek, de úgy látszott, Laci még jobban, mint Dugó. A kötél elszakadásától nem kellett tartani, ezek a zsinórok nagyon szívósak voltak, de hát az az emeletnyi magasság, egy kicsit torokszorító volt. Igazság szerint a kísérlet vezetőjének kellett volna első-

nek kipróbálni az óriáshintát, mint első lépést a kutatás felé, de most, a küszöbön, a nagy méretek miatt elbátortalanodott.

– Húzzunk nyilat! – Mondta Laci. – Akié a rövid szalmaszál, az indul elsőnek.

Dugó beleegyezett. Teljesen nyugodt volt, szinte érezte, lehetetlen, hogy őt sújtsa most is a balsors. Igaza lett, nem rá hárult a feladat. Lacinak, mi tagadás, reszketett a lába. Ez már nem volt álom, felébredésről szó sem lehetett. Ha nem szégyellte volna Dugótól, inkább meghátrál, s otthagya csapot-papot, hazamegy. Úgy érezte magát, mint amikor először készült átúszni a Cigánygödrt az első diófánál. Gyáva népnek nincs hazája – mondta magában, és hang nélkül felmászott a hosszú létrán. Amikor rálépett a lécre, a szíve a Mint a mókus fenn a fán című úttörődal ritmusát dobolta, s az arca sápadt lett, mint a Hold. Lenézett a barátjára. Dugó a rövid nyakával képtelen volt felemelni a gömbölyű fejét, így aztán oldalra fordítva nézett fel Lacira, mint ahogy a tyúkok nézik az eget. Mosolygott, kiöltötte a nyelvét, s a jobb keze hüvelykujjával jelezte, hogy szerinte minden rendben van. Ezt a jelenetet ő olyan mulatságosnak találta, hogy elfelejtkezett a félelemről, s hirtelen oroslánbátorságot érzett. Milyen jó, ha barátja van az embernek – gondolta. Itt az idő, most vagy soha – idézte Petőfit, összeszorította a fogait, görcsösen elmarkolta a kötelet, és elrúgta magát a gerendáról. Csak érezte, hogy nagy sebességgel zuhan, mert a mélységtől iszonyodva behunyta a szemét. Annál nagyobb volt az élmény, amikor visszafelé lendült, és nyitott szemmel suhant a légben. Nem várta, míg Dugó is próbát tesz, újból felmászott a gerendára, de most már egészen nyugodt volt, és ezt az élményt, ezt a nagy ívű repülést, borzasztóan izgalmasnak találta. Közben eszébe jutottak Kecskés Béla szavai is, amit a vadászrepülőgépről mondott neki. Ez jókedvre derítette. Fel fogom találni a primitív repülést, és közben szavalni fogom a Nemzeti dalt, s akkor még gyorsabban és messzebbre repülök – gondolta vidáman. A kísérlet egy új állomáshoz érkezett.

– Ez a hinta csak egy egyszerű hinta – mondta Laci Dugónak. – Ez volt az első lépés, de most ugrik a majom a vízbe, s a majmok mi leszünk. A víz pedig egy szalmacsomó lesz.

Elmagyarázta neki a tervét.

– Ha majd a hinta a holtpontra ér, és felfelé lendül, akkor ugrunk mi, és a szalmára esünk. Ezt az ugrást szeretném még majd kiegészíteni valamilyen fej fölötti szárnyakkal, vagy talp alatti szárnyakkal, de nem szőnyeggel, ami csak a mesében van, de hát hiába mondom én, te azt a mesét úgysem ismered. Ha minden sikerül, akkor egyszerre akár ketten is repülhetünk.

Dugó megadóan, fejét lehorgasztva hallgatta a merész elgondolást, és meg volt róla győződve, hogy ennek mán megéntelen rossz vége lesz. A pajta közelében egy akkora szalmakazal volt, mint egy ház. Volt bőven honnan szalmát hordani a landolási pontra. Embereket sem közel, sem távol nem láttak, akik zavarták a fontos kísérlet lefolyását, és minden jel arra vallott, hogy a fiúk egy nagyon jó napot fogtak ki. Másoknak mérnöki számításokra lett volna szükségük, de nem úgy nekik. Ők egyszerűen megsaccolták az ugrási távolságot, és vastagon leszórták szalmával a valószínű földet érés helyét. Laci, mint aki mindennap ezt csinálta volna, már semmilyen félelmet nem érzett, bátran, higgadtan lendült a kötéllel, és a kellő pillanatban elrugaskodott a lécről. Mind a ketten meglepődtek a produkción, amely becsületére vált volna egy cirkuszi akrobatának is, és főleg azért, mert mindjárt elsőre jól sikerült. Ugyanis Laci egy ötméteres repüléssel pontosan a szalmacsomó közepébe pottyant. Ez még akkor is szép siker volt, ha fejfelé fúródott bele, Dugó pedig a lábainál fogva húzta ki.

A repülést látva, Dugó szintén úgy járt, mint Laci az elején. A derűtség, a jópofaság felbátorította őt is, és volt szerepe ebben annak a némi irigységnek is, ami Dugóban szintén felébresztette a repülni vágyó ember ösztönét. Laci üdvözölte a barátja elszántságát, és olyan szögbe állt, ahonnan jól megfigyelheti röptét a levegőben. Mintha azt vette volna észre, hogy Dugó a magasban református léteére kersztet vet, mond is valamit, valószínűleg fohászt, aztán jött is lefelé, mint a szélvész. Nagyon aggódott miatta, és ismét félelmet érzett. A hinta szép ívben közeledett a föld felé, amikor Dugónak ugrania kellett volna. Sajnos erre izgalmában még a holtpontra elérése előtt szánta el magát, és ezt rosszul tette, mert egy lépéssel a landolási hely elé esett, és begurult a szalmacsomó közé. A rossz kísérlet is egy kísérlet, sokat lehet belőle tanulni, még akkor is, ha balul végződik – vélte Laci. Most nagyobb baj is történhetett volna, de így is olyan történt, ami világossá tette előtte, hogy az idén a kísérleteknek befellegzett, Dugóra jó ideig nem számíthat, oda a segítség. A bokája kifecamodott, és szépen hízni kezdett.

– Egy istencsapása vagyol te nekem – nézett Lacira fájdalmas arccal. Most mán repülj egyedül, legalább kitöröd a nyakadat! Engemet többet nem veszel rá ilyesmire, ammé biztos, jó nekem a földön is.

Dugót haza kellett támogatni, s amíg bicegett, Laci arra gondolt, vajon mi lehet az az erő, ami mindig ellene fordul, ami szüntelenül akadályt gördít a kísérlet elé. Egy ilyenfajta rövidtávú repülésben igenis van fantázia, akárki akármit mond. Ezt még lehetne többféleképpen fejleszteni, de hiába van az

ész, hiába az igyekezet, ha nem adottak a feltételek, akkor nincs mit tenni, egyelőre Maradnak a Petőfi-repülések, a Verne-féle utazások és az álmok.

Elérkezett a vénasszonyok nyara. A fák zöldjét már erősen kezdte festeni az ősz, ökörnyal úszott alacsonyban a Soralján, de a nyíló kerti virágokat még dédelgette a bágyadó napsugár. A legszebbek közöttük az őszirózsák voltak. Csak álltak szorosan egymás mellett, nézegették egymás ruháit.

– Balog úr nem jól van! – mondta a tanító úr az ebédnél. Az előbb voltam be hozzá, nagyon nem tetszik a színe. Már felülni is alig bír. Elek azt mondja, sok már nincs neki hátra. Kikapálta, kikaszálta magát az életben, megöregedett, elmúlt fölötte hetven év. Téged emlegetett – fordult Lacihoz. – Azt szeretné, ha bemennél hozzá, beszélni akar veled.

– Ha ebédeltünk, bemegyek hozzá. – Mondta a fiú. – Addig még nem hal meg?

– Nem, nem, egészen biztosan nem. – Mondta az apja.

Az első dolga az volt, megnézi Vén Bajuszt. Vajon mit akar neki mondani? Vagy két hete nem látta már az udvaron, csak az ablakon keresztül, amikor be-bekukucskált hozzá.

– Jó napot kívánok! – Köszönt az öregnek. – Hogy tetszik lenni, Kálmán bátyám?

Az öregember csakugyan megváltozott, az arca sápadt, sovány volt, s a hangja gyenge. Lassan beszélt.

– Vagyok, ahogy vagyok. Nem azért hívtalak, hogy sajnáljál. Ül csak le, beszélgetni akarok veled, alighanem utoljára, mert hát barátok vagyunk mi, he? Istenem, mintha magamot látnám benned. Én is ilyen vótam pulyakoromban, ilyen sístergő. Mindég ott vótam, ahon lenni kellett, de többször vótam ott, ahon nem kellett vóna. Figyeltelek én tégedet, nehogy azt hidd, hogy nem. Hejre egy legényke vagyol te. Az apád egy úriember, de te a parasztpulyák közt nősz fel, úgyhogy akárki is leszel, akárhová kerülpsz, ne feledd az akácfás soraljákat, meg azt, hogy az embert a fődbül gyúrták, onnan lett, oszt oda is megyen vissza. Porból lettünk, porrá leszünk. Ezért becsülni kell a földet, abban van mindenünk, életünk és halálunk.

Laci! Ott van az asztal alatt egy salló. Régi má, de én aztat nagyon jól neveltem. Aztat én neked adom emlékébe. Ha majd dógozol vele, emlékezz arra, aki aztat neked adta. Ezért is hívtalak, meg hát azért is, hogy elküldjelek egy fél liter veres borért. A pipa má nem megy. Má ki is esik a számbú, de egy kis bort még megkóstolnék. Ha ott leszel, mondd meg Imrének, Balog Kálmánnak kell, a vén kuláknak, mert hóttán van.

Laci fogta az üveget, a pénzt, és ahogy az ajtó felé indult, még hallotta az öreget magában beszélni. „Látlak-e még szőke Tisza füves alja...” A szeme sarkában könny csillogott.

Amikor Laci visszatért a borral, egy csokor őszirózsát is vitt be neki. Volt az asztalon egy üres befőttes üveg, abba vizet töltött, és odatette virágostól a feje mellé az éjjeliszekrényre. Vén Bajusz nem tudta a szemét levenni a virágokról, úgy nézte a csokrot, mintha először látott volna ilyen életében. Aztán a fiúra nézett, és megkérdezte:

- Honnét tudtad, hogy szeretem az őszirózsát?
- Csak onnan, mert tele van vele a kiskert...
- Csakugyan.

Ivott egy korty bort, aztán fáradtan lehunyta a szemét.

Kora reggel még élt Balog Kálmán, aztán ahogy kelt felfelé a nap, úgy távozott az élők sorából. Elek, aki mellette volt, azt mondta, az utolsó órában már nem beszélt, csak a virágokat nézte.

Laci csak nehezen tudta megérteni, hogy Vén Bajusz nincs többé. Először találkozott azzal a döbbenettel és szomorúsággal, amelyet az ember a vég, az elmúlás miatt érez. Sohasem érzett még így, és ettől a titokzatos, megfoghatatlan sejtéstől megborzongott. A Bak Sanyi halálát egészen másként dolgozta fel a lelkében. Akkor csak egyetlen kétségbeejtő gondolat foglalkoztatta, amelyhez elkeseredett düh is járult – valaki megmenthette volna, akár még ő is. Ezek az érzések akkor eltompították benne azt a szánalmat, azt az őszinte gyászt, amelyet most a Vén Bajusz halála okozott neki ott mélyen, legbelül.

A temetésen sokan voltak, és nagyon csendesen zajlott. Rácz tiszteletes szépen búcsúztatott, egy igaz keresztényt veszített el a nyájából. Régóta ismerték egymást. Kifakult, több helyen foltozott, javítgatott papi reverendája akkor még új volt, vadonatúj, amikor Balog Kálmánt eskette a nejevel. Amikor néha elmosolyodott, a Laci tekintetét kereste, de ő csak hallgatott, és komoran a földet nézte. A tanítóné asszony ott állott a fekete fejkendőss asszonyok között és velük együtt énekelt. „Tebenned bíztunk eleitől fogva...” A kiskert mellett vitték utolsó útjára a házigazdát, és a sokszínű őszirózsák, amelyeket talán az élete utolsó óráiban szeretett a legjobban, meghajolva búcsúztak az öregembertől.

Az egyik esős vasárnap délután, amikor Lacit váratlanul megszállta az ihlet, megírta az első olyan versét, amelyet Kecskés Bélának is meg mert mutatni. Ez a vers a több alkalommal átélt élményeit sűrítette rímek közé, és

később a javítgatások, helyesbítések, nem kevés futballozásra szánt idejét vették igénybe. A témája nem volt hétköznapi történet, sőt eléggé bizarnnak lehetett nevezni, ugyanis ő egy álombeli repülésről írta a költeményt, olyan hihetetlennek tűnő dolgokról, amelyek esetleg száz, vagy még több év múlva történhetnek meg. Ezeket a szavakat Bélától hallotta. A költőnek sikerült mosolygás nélkül kétszer is elolvasni a művet, és mint fantasztikus álmot, így értékelte: „Azt, hogy valaha is az ember egy kötéllel legyen összekapcsolva az űrhajóval, és úgy lépjen ki a világűrbe, esetleg az űkunokáink leszármazottai fogják elérni. Az viszont szép gondolat volt tőled, hogy a kezeddal simogattad a csillagokat, mint a gyermekláncfű virágait.”

Alapjában véve – folytatta Kecskés – ez egy jó kis vers, nekem tetszik, csak így tovább! Írjál még többet, és hozd el nekem elolvasni, majd megtanítlak néhány dologra, amelyek a versíráshoz szükségesek. Laci félt attól, hogy Bélán kívül nehogy valakinek is a kezébe kerüljön a vers, ezért titkosírással átírta a titkos naplóba a Vén Bajuszról megemlékező sorok után, a papírt pedig elégette, nehogy valaki halálra szégyenítse őt emiatt. A további álmaiban pedig folytatódtak a földi és a kozmikus repülések, és születtek jobbnál jobb világgraszoló találmányok, még egy ismeretlen szigetet is felfedezett, amelyet csak az űrből lehet látni. Ezekhez a nyugodt, mély álmokhoz azonban nappal megélt sikerek, tartalmas időtöltések kelletek, s ezeket ő nyertes meccsek, jó iskolai feleletek és az elalvások előtti izgalmas könyvek olvasása folytán szerezte meg. Az azonban egyik álmában sem fordult volna elő, hogy a fiús természetű Dülledt-szemű Jolánka szinte egyik napról a másikra úgy megváltozzon minden tekintetben, mintha teljesen kicserélték volna. Megváltozott a hangja, a mosolya, a járása, egyszóval kezdett lányosan viselkedni. Ez úgy volt felismerhető, hogy valószínűleg a berenálási dolgokban való együttműködés, a közös cél elérésének az ügye és miegyebek kapcsán Jolánka egyáltalán nem titkolt szimpátiát kezdett táplálni Laci iránt. A szeme színe gesztenyebarnáról okkersárgára változott, s úgy járt mindenfelé a Laci nyomában, mint ahogy Laci tapadt Szicskura a mérkőzések ideje alatt.

A fiú nem örült ennek az emberfogásnak és általában igyekezett tartani a három lépés távolságot a támadójától. Dülledtszemű Jolánka ekkor taktikát változtatott. Az egyik napon szemlesütve nagyon szépen megkérte Lacit, kísérje el őt a könyvtárba, mert szeretne egy könyvet kivenni onnan, de egyedül szégyell elmenni. Ez egy kimondottan női húzás volt, és Laci nem is tudott neki ellenállni. Az a gondolat, hogy Jolánka professzornő szeretne lenni, nagyon imponált neki.

Béla meglepődve köszöntötte a különös párt, hiszen ismerte hallomásból a lányt, éppen ezért meghökkenítő különbséget érzett kettejük között. A könyvtáros nagyon örült az új látogatonak, és udvariasan kalauzolta a polcok között. Jolánkát természetesen a szerelmes regények érdekelték, de olyanok, amelyek nem túl vastagok, nem nagyon „urason” vannak megírva, és amelyekben képek is „vagynak”. Béla talált is egy pont neki való könyvet, amelyik csak abban hibádzott, hogy képek, sajnos, nem voltak benne. Jolánka húzogatni kezdte a szája szélét, de hát egy jó könyvtáros nem engedi el csak úgy a vendégét. Béla pedig ilyen volt. A regény főhősét Áginak hívták. Kecskés nyomban talált is egy megoldást, és remek ceruzavonásokkal egy külön lapra csinos kis szeplős lányfejet rajzolt, aztán aláírta a nevét is: Ági. Jolánka most már meg volt elégedve a tökéletes kiszolgálással, és boldogan rejtette egy újságpapírba a könyvet, mert mindig akad olyan ember, aki meglátja, „oszt” megszólja a másikat. Ekkor még csak nem is sejtette, hogy az ő édesanyja is ilyen. Az anyját borzasztóan felidegesítette, hogy a lánya, akiből professzor úgysem lesz, könyvet merészel olvasni, mint akinek semmi dolga nincsen. Az olyan könyvek csak az uraknak valók, mondta, akik mindenre ráérnek, a magunkfajtának elég a Biblia meg az Énekeskönyv. Neked még egyelőre elég az iskoláskönyv is, oszt abbú olvasd ki, amit muszáj. Én sose olvastam egy könyvet se, mesét se, mert attú a sok hülyeségtű csak megbolondul meg elfajzik az ember. Hírbe hozol bennünket a szomszédok előtt.

Ezeket a dolgokat Jolánka majdnem sírva panaszkolta el Lacinak. Azt is mondta, hogy ha olvasni akar és nincs is dolga, el kell bújni a disznóól padlására a szalma közé, de ő úgysis kiolvassa azt a könyvet, mert jobb, mint egy mozinézés. Az egész falura persze nem volt ez jellemző, például Feri könyvszeretetét nem nézték rossz szemmel a szülei. Tán még „tanétó” is lehet belőle – mondogatták otthon. Laci esetében más volt a helyzet, ő már a kellenél is többet olvasott, mert ez az időtöltés gyakran a tanulás rovására ment, s néha már a találmányok iránti vágyát is elfojtotta az olvasás szeretete.

A következő tavaszon, amikor az akácfák már epedve várták a virágbontásra szólító parancsot, amelyre majd a pattanásig feszült fürtök bimbói fehérbe borítják a tüskés ágakat, a Soralja népe számára egy új boldog nyári vakáció vette a kezdetét. Az ég kék színpada hófehér felhődíszletekben pompázott. Egyik-másik ilyen cammogó kolosszus mindenféle állatra: bárányra, medvére, ökörrre hasonlított, s ahogy távolodtak a messzeségben, úgy rémlett, mintha búcsúzkodtak volna.

Itt lent, a földön, a zöld nézőtéren, csaknem ugyanolyan két megtermett fehér ökör bámulta egymást együgyűen kérődzve. Csak annyi volt közöttük a különbség, hogy ők nem mozdultak, hanem ellenkezőleg, az egyik elterpeszkedett a fűvön boldogan, a járomtól megszabadulva, a másik pedig állott vele szemben, s mintha azt kérdezte volna tőle: ugye, komám, jó ökörnek lenni? Az állatok gazdája, Jóska bátyja, kényelmesen heverészett a Nagy Nyárfa széles árnyékában, és jó, parasztos szokás szerint, hetykén a szemére húzta a sapkája simléderét, s a szűk résen át jólesően pihentette a szemét a napsütötte rét zöldjén. Laci és Dugó nem akarták zavarni a jámbor jószágokat, inkább megkerülték őket, és szintén letelepedtek a fa tövében. Jóska bátyja nem látszott a vastag törzs mögül, amelyből csúful meredeztek a rozsdás kampók, mint egy áldozatba lőtt gyilkos nyilak. Laci hanyatt feküdt, felnézett a szétágazó roppant ágvilákra, és ettől valamilyen szédüléssel érzett. Egy óriási parittyanyél, a fák Nagyszemű Szilvája, gondolta tréfásan. „Rám pedig úgy néz, mint apa a fiára” – idézte magában a titkos versének egyik sorát, és ezen elmosolyodott.

– Te! – Szólt Dugóhoz. – Vajon hány évig fog még élni ez a nyárfa?

– Ki tudja? Ammá biztos, hogy minket is túlél – mondta Dugó elgondolkodva.

– Én is úgy gondolom, de vajon milyen lesz hatvan év múlva, mert máris olyan, mint egy növényi monstrum. Még a kampókat is benövi akkorára a dereka.

– A! – Mondta Dugó, és ez a hang maga volt a mindent kifejező tökéletes egyetértés.

Az utána következő csendben pedig Laci tisztán hallotta a barátja gondolatait. Az ilyesmit csak akkor szokták hallani az emberek, ha jól ismerik egymást. Dugó ezt gondolta: vajon hány tekenőt, meg hány fakanalat lehetne belőle csinálni? Oszt akkor meg még a tűzifa! Vajon hány téltre lenne elég az nekünk, la? A ducskóját meg elég vóna egy hétig kivájni a fődbű. A!

– Milyen üresség tátongana ezen a helyen, ha nem lenne itt! – Válaszolta hangosan Laci, s csodálkozott magán, hogy most önkéntelenül a saját gondolatmenetére válaszol. Ha én híres festő lennék, vagy legalább, ha úgy tudnék tájképet festeni, mint Kálmán, én megfesteném azt, amit most látok. De nem adnám el senkinek sem azt a képet, ott díszítené a szobám falát, amíg csak élek. Figyeld meg! – Mutatta Dugónak. – Itt áll ez a nagy fa, és alatta itt vagyunk mi. Ott van a Kis Tisza, a töltés, körös-körül minden zöld és ez tele van színes virágokkal, amott pedig a szekér, mellette a két kifogott fehér ökör – hát nem gyönyörű festmény lenne!?

Jóska bátya, aki eddig elfoglalta magát egy fűszál rágásával és csendben hallgatta a fiúkat, most megszólalt a fatörzs túlsó oldaláról.

– Hát oszt, Jóska bátyádot meg kihagynád a képrű, he?

A két fiú meglepetten összenézett, de mire szóltak volna egy szót is, Jóska bátyja folytatta.

– Osztán hát nehogy azon törjétek a fejeteket, hogy kéne kivágni ezt a fát, la, se most, sem pedig sohase, mert a Jóisten megveri azt, aki ilyet csinálna!

Amíg a fogatos ezeket mondta, felállt, megveregette a surcát, és az ökreihez lépett. A nyakukra rakta a jármot, befogott, felült az ülésdeszkára, egy mély morgással megbökte az állatokat a botjával, és eldöcögött a kanyargó töltés mentén.

Miután Laci meggyőződött róla, hogy már senki sincs a fatörzs túlsó oldalán, Dugóhoz fordult.

– Na, mi lesz, felmászunk rá? Azóta már elmúlt pár év, amikor utoljára próbálkoztál. Talán majd most magasabbra jutunk mi, ketten.

– Jól van, másszunk – mondta Dugó –, de ugyi, nem fogunk repülni? – Tette hozzá gyanakvóan.

– Nem, nem. – Sőhajtott mélyet Laci. – Pedig micsoda egy repülés lenne az, onnan a tetejéről elindulni, és csak úgy úszni, lebegni, lebegni, mint a Cigánygödör vizén!

Dugó óvatosan lépkedett a kampókon felfelé, aztán, amikor elfogytak előtte, félénken megtorpant az ágvillák előtt, és felnézett az ágrengetegre.

– Csak eddig merek menni, de tovább nem is lehet már. – Kiáltott le.

– Várj! Mindjárt segíték! – Biztatta Laci. – Muszáj feljebb menni. Minden évben feljebb és feljebb! Ha nem is érünk fel a csúcsára, legalább közelítjük meg! Mindjárt megtartom a lábad, akkor feljebb kúszhatsz, és eléred a következő ágat.

Dugó jó famászó volt, most is csak úgy tapadt a tenyere a meredeken égnek szökő vastag ághoz, amelyhez három Dugó kellett volna, hogy átölleje. Nyögött, fűjtatott, lehorzsolta a kéreg a combját, a gatyája is lecsúszott róla, de végül felért az óhajtott magasságig.

– Na, és te hogy jössz feljebb? – Nézett le Lacira. – Nem tudlak felhúzni, nem érek el odáig.

– Nem baj, Dugó! Elég, ha te már fent vagy. A hegymászóknál is csak egyesek másznak a csúcsig, a többiek lent maradnak, hogy segítsenek nekik visszatérni. Jövőre hozunk kötélletrát is, akkor majd tovább hódítjuk a magasságot, és ki tudja, talán már akkorára fel is találom, hogyan repülhet az ember, mert tudod, nincs lehetetlen.

– Na azt oszt, hogy éngem még egyszer kísérletre csaljál, azt oszt várhatod – dünnyögte Dugó alig hallhatóan. – Én ugyan nem repülök veled se jövőre, se utána se! Elegem van a repülési mániádbul.

Amikor a kezének egy biztos fogást, a hátának pedig egy jó támaszt talált, körülnézett és felkiáltott:

– Jóisten! Látom a Tiszát, Laci! Bizonyisten mondom neked, látom a Tiszát! Elhiszed? Ohon meg a mamámot látom az udvaron, la! Ammeg az iskola. Még az osztályba is belátok az ablakon keresztül. Innét mindent látni, te! Hát még, ha magasabbra tudnék mászni! Megcsináljuk azt a kötéllétrát, Laci! Ha felmászok a hegyibe, még Csekébe is ellátok.

Örömben annyit fészkelődött, hogy majdnem leesett, aztán ahogy csak a torkán kifért, lelkesen ordítani kezdett. A hatalmas ágak között olyannak látszott és úgy hatott, mint egy hangoskodó levelibéka.

– Hahó, hahó! Én vagyok, Veres István, vagyis Dugó! Itt a vakáció, hahó-hahó! Emberek, itt vagyok! Hahó!

A fa susogott, Dugó ordított, Laci pedig mosolygott, és kellemesen tapasztalta, hogy milyen jó érzés örülni a mások örömének, legalább olyan jó, mint egy repülés. Hát az ilyen típusú repülésekről beszélt nekem Kecskés!? – Tette fel magának a kérdést. Igen – úgy érzem, az ilyenfélékre gondolt akkor. Nem kell hozzá más, csak mély lélegzetet venni, feltekinteni a naptól ragyogó égboltra, és nyitott szemmel körbenézni a világon. Hát van szebb is ennél a tájnál? Igen, van. Csakhogy az nem ebben a falucskában van! Márpedig, ha nem itt van, akkor mi értelme van még gondolni is rá, itt, a nyárfánkon, ebben a pillanatban? Különben is egyet tudok, és ez holtbiztos – még egy ilyen, pontosan ilyen töltésoldal, Kis Tisza, Nagy Nyárfa és akácfaék alatt hűsölő Sorolja nincs az egész világon! Ez a gondolat egészen felvidította. Hirtelen szeretett volna mindenkit megölelni, még a Dittó Embert is, a Dülledtszemű Jolánkát is, de még a Kisoroszt is.

Dugó közben berekedt, már csak károgni tudott, mint a varjú, aztán már azt sem. A fiúk fáradtan, de jóleső érzéssel, elégedetten méregették a szemükkel az elért magasságot. Most mindketten magukba szálltak kissé. Dugó boldog optimizmussal gondolt a jövőre, Laci pedig fennkölt érzéseinek adott teret, melyek szárnyaltak az Alvégtől a Felvégig, s a földtől az égig. Nagyon nagy volt a csend. Olyan, mint amikor egy megfakult, régi fényképet nézünk hosszan, némán, egyedül egy szobában, s minél tovább nézzük, figyelmesen vizsgálva minden egyes megsárgult beszélő részletet, annál kékebb lesz az ég, zöldebb lesz a fű és fehérebben nyílnak az akácok.

Utószó

A nyárfát megmászó tavasz eljöveteléig néhány hónap múlt el csupán, mégis érdekes és jelentős változások történtek az akácfák alatt. Ezek a változások azonban annyira törvényszerűek voltak, hogy nem lehetett meglepőnek nevezni őket, s ha nem történtek volna meg, akkor meg kellett volna történniük kis idővel később. Természetesen azok a tények, hogy a Nagy Nyárfa törzsét két centiméterrel vastagabbra hizlalta ismét egy évgyűrű, hogy a Tisza vize meglátogatta a töltés alját az embereknek nem kis riadalomra, valamint az, a Laci szempontjából nézve nem érdektelen esemény, hogy a Domcsi megint kilencet fiadzott, ezek mind természetes dolgok voltak. Azonban amik ezeken kívül végbementek ebben a Tisza menti faluban, mégiscsak szenzációsoknak, nem mindennapiaknak, de legalábbis szokatlanoknak lehetett említeni a lakosok szemszögéből nézve.

Ha csak azt említjük például, hogy Pali már nem a párizsi dalt énekelte az istállóban, hanem mint komolyodó kamasz fiúhoz illik, a lányokról énekelt, akik angyalok, ez egy szokatlan dolog volt, de nem meglepő, mert hát az embernek idővel változtatni kell a szokásain, hogy színesebbé váljon az élete.

Szenzációs hír volt a világban, de a faluban különösen nagy megrökönyödést váltott ki, hogy a Szovjetunió fellőtte első úrhajós kutyáját, a Lajkát. Ennek a borzalomnak Tilka nényye adott hangot a Kopera előtti kenyérsorban állva. Mondani meg hazudni mindent lehet – mondta –, csak legyen, aki elhiszi. Pár nappal ezután el is halálozott Tilka nényye, és vele együtt az utolsó boszorkány is. Ez már nem volt szenzáció, inkább törvényszerűség. Ha már kutyák is röpködnek az űrben, akkor egy becsületes boszorkánynak nincs is keresnivalója ezen a földön.

Nem volt váratlan esemény, hogy Hermust, a kitűnő játékvezetőt és úszómestert három évre behívták katonának, ő pedig el is ment, bár nem szívesen. Valahonnan a távoli Szibériából kaptak tőle levelet az otthoniak, havonta egyszer. Pár alkalommal Mózsi kihozta egy-egy levelét a Soraljára, hogy felolvassa az „aranycsapatnak”. Mindegyik így kezdődött: „Kedves apám, kedves anyám! Tudatom magukkal, hogy a legutóbbi levelüket megkaptam, amék nagyon jó egészségben tanált és amit kívánok maguknak is.” Ez volt a levél leghosszabbik sora, utána már csak rövidek következtek, néha még öt is előfordult. Kettőt a hazai töltött káposztának szentelt. Az utolsó sorban pedig figyelmeztetett mindenkit, hogy most már zárja a levelét, és hogy minden jót kíván a messze távolból.

Nem mindennapi eset volt, hogy Jozsif Joszifovics, a fizika és történelemtanár csúnya kártyaadósságba keveredett. Károly bátyyával, a lánctalpas traktorossal, minek utána őt Károly bátyya kékre-zöldre verte, és olyan sérüléseket szenvedett, hogy már csak a pisis ruha segített rajta.

Meglepő esemény volt, hogy Csinki férjhez adta a szépséges lányát, a tábor gyöngyszemét, Bazsókat. Ezután váratlanul felhagyott a vályogvetéssel, a kosárfonással és felcsapott feketézőnek. Még a távoli Rigába is elutazott, hogy onnan a háziasszonyok álmát, valami ismeretlen technikai csodát, mosógépet hordjon haza eladásra a beregszászi társaival. Egykettőre felvitte az Isten a dolgát, és meg is választották cigánybírónak. Három aranyfogat csináltatott magának, és másokkal fogatta a halat a Tenevizslán.

Páratlan eset volt az is, hogy bár a Koperában még megmaradtak a kenyérvásárlási problémák, de befűjt már ide is a modern kor szele. Egy igazi televíziókészüléket kínált megvásárlásra Imre bátyya, a boltos. Ezt a készüléket sokan megtapogatták, megbámulták. Végül a Dittó Ember vette meg, s nem törődve azzal, hogy megszólják érte, urason kezdett el beszélni.

Nem mindennapi esemény volt, hogy a Biakóiban már szavalóversenyt is rendeztek, amelyen több iskola is részt vett. Laci egy József Attila-verset mondott el, de a közönséget úgy megijesztette, hogy elfelejtettek tapsolni. Egyedül Kecskés Béla tette ezt meg, valószínűleg udvariasságból. Nagyböndőnek az volt a véleménye a rendezvényről, hogy jobb lenne, ha a pulyát inkább hittanra meg valamilyen mesterségre tanétnak, la! A kenyérsorban állók egy emberként igazat adtak neki. Laci eltervezte, majd egyszer ír egy verset a kenyérsorról is.

Érdekes eset volt, hogy Mariska nénihez egy friss diplomás fiatal ukrán lányt neveztek ki főnökné, aki hamarosan rájött, hogy Mariska nénitől többet lehet tanulni, mint az iskolában, a ludaskásája pedig kitűnő.

Újszerű dolog volt, hogy Laci már előre köszönt Berti bátyyának, és olyan jóban lettek már, hogy egyszer Berti bátyya behunyta a szemét, és nem is káromkodott, amikor Laci lucernát tépett a szekeréről.

Rendkívüli esemény volt, hogy Feri után Dugó is elolvasta A Pál utcai fiúkat. Sokáig olvasta, de annál jobban tetszett neki. Laci görbüléssel fogadalmat tett előtte, hogy nem árulja el őt senkinek, nehogy szégyenbe kerüljön.

Váratlan esemény volt, hogy Edita Fjodorovna addig sétálgatott egy kollégájával a Nagy Nyárfa környékén, míg végül hozzá ment feleségül. A berenálási ügynökök előtt felvetődött egy újabb kérdés: hogyan kellene Mándor Mándorovicsot és a Kisoroszt a nyárfa alá csalogatni.

Sajnálatos eset volt, hogy a Dugó anyja, Ilonka nénye, megtalálta a szépen megtisztított és összehajtogatott biciklivitorlát a rejtkehelyén, és odaajándékozta egy cigányasszonynak, aki pelenkát varrt belőle a kisbabájának. A szélben oly büszkén röpködő halálfejes vitorla ilyen dicstelen sorsra jutott. Érvényes volt rá is az a fizikai törvény, hogy az anyag nem vész el, csak átalakul. Ez az átalakulás érzékenyen érintette a két vitorlásbiciklist. Még rosszabb, mintha elégett volna – mondta Laci Dugónak.

Örvendetes esemény volt az, hogy a találékony Nagyszemű Szilva egy forgácsdarabbal kipöckölt valamilyen alkatrészt a rádiójában, és ezáltal csökkentette a Szabad Európa rádió adásának zavarását. Ezt örömmel így újságolta a tanító úrnak: „Egy cseppet visszaszorítottam az oroszot.” A tanító úr és Elek, hála a leleményes Nagyszemű Szilvának, ezután már ők is sokkal tisztábban hallhatták az adást.

Érdekes esemény volt, ami eddig még nem fordult elő, hogy a községi vezetők és a bennfentes párttagok halkedvelőinek egy csoportja meghálózta a vén Cigányödröt. Ennek az eseménynek a hírére nagyon sokan gyűltek össze a parton. Többen, Lacit is beleértve, abban reménykedtek, hátha valamilyen őslény akad a nagykutya hálójába, ami a falu jövőjére nézve nagyon előnyös lett volna. A halászok csak kevés halat fogtak, és szörny helyett néhány matuzsálemkorú sötét sárga óriáskárászt emelt ki a hálójuk. Amint később kiderült, ezeknek a vénségeknek olyan olaj- és pocsolva ízűk volt, hogy attól még Csöpi, a kolhozkutya is undorodott.

Különleges eset volt, hogy Kálmán, aki feleségül vette a tanító úr idősebbik lányát, Sárikát, rendelést kapott a nyolcvanéves Berta nényjétől egy tájkép megfestésére. A dédmama nászajándéknak kívánta adni a festményt a dédunokájának, de kikötötte, hogy legyen rajta szarvas, madár meg vaddisznó is. Kálmán nagy ellensége volt a giccseknek, és a büszkesége nem engedte meg, hogy a szignójával ellátott szerinte is jól sikerült képet oda nem illő dolgok csúfítsák, így nem festette oda az állatokat. Berta nényének kellő kedvességgel és komolysággal megmagyarázta, hogy azok az állatok valójában ott vannak, csak nem látszanak. A szarvas átnyargalt a domb túloldalára, a vaddisznó beszaladt az erdőbe, a fecske pedig olyan magasan szárnyal az égen, hogy azt csak kukkerral lehet látni. Az öreg mama még a gyerekkorában sem hitt a mesékben, csak azt hitte el, amit látni és megfogni lehetett. Ez alól csak az Isten és az Ő fia volt a kivétel. Ennek ellenére megvette a képet, de már olcsóbban.

Mulatságos eset történt így, kora tavasszal, a Sándor- és József-napok táján.

Karcsi, a kishíró, minden igyekezete ellenére sem tudta felolvasni a közhírré tenni valót, mert e nevezetes napok ünneplői jóhiszeműen megmegkínálták őt egy kis bátorétóval. Amikor már a felvégen járt, a nyelve és a látása is csütörtököt mondott. Karcsi ezért szigorú megrovást kapott, és a községházán az eset kapcsán megkérdőjelezték a dobolás további szükségességét. A helyzetet az idős férfiak egy tiltakozó csoportja mentette meg. Amióta világ a világ, ebben a faluban mindég is doboltak – mondták. Azt akarjuk, hogy továbbra is így legyen. Ezt a szokást két világháború sem tudta megakadályozni, hát akkor meg, hogy jöhet ide egy részeges kishíró? Amíg a két soralján akácfa nőnek, addig itt dobolni illik, la, mert így követeli meg az ősi hagyomány. Ezt a kívánságot a községi tanács, a Dittó Ember erős támogatásával jogosnak mondta ki, és fenntartásokkal jóváhagyták a kérelmet. Karcsi azóta haragszik a Sándorokra.

Emlékezetes esemény volt, hogy a tavasz példátlan hímestojásban bővelkedő áldott húsvéti ünnepekkel ajándékozta meg a falu népét. A tyúkok e rendkívüli tojástermelési kedve a rossz nyelvek szerint abban rejlett, hogy a télen több olyan megboldogult vénasszony szenderült végső álmára, köztük Tilka nénye is, akik korábban gáncsolhatták a baromfik produktivitását. Mások szerint az egyre több úrszondák, műholdak fellövése volt jótékony hatással a termékenységre, példa rá az is, hogy a felvégen egypetűjú ikrek születtek, s ilyen az utóbbi ötven évben nem volt. Az aranycsapat tagjai több olyan húsvéti verset is megtanultak, amelyeknek az elmondása után valóságos tojáslavina zúdult rájuk a lányos házaknál. Ennek a jó szokásnak Dugó örült a legjobban. Nem volt váratlan esemény, és erről már korábban is beszéltek, hogy Vászja, a milicista, miután elvégezte a pártfőiskolát vagy valami hasonlót, levetette az egyenruhát, mert egy sokkal előnyösebb álláshoz jutott. Egy szülőföldjéhez közeli helyen kolhozelnököt csináltak belőle, hiszen már a kisujjában voltak a pártkongresszusok határozatairól, a hétéves terv célkitűzéseiről szóló tudnivalók, sőt, már különbséget tudott tenni a zab és az árpa között is. Nagy búcsúestet tartottak a barátjánál, a Dittó Embernél, aki akkor még nem sejtette, hogy az ő karrierjében is változások állnak be. Vászja helyett egy nagyorosz keleti veteránt, egy háborús hőst neveztek ki. Vele már nem lehetett bratyizni a terményraktárosnak, sőt, a szegény milicista barát nélkül maradt embernek az irigyei is felbátorodtak. Rövid idő elteltével zsák búzák és egyéb gabonaneműek titkos vándorlásáról értesült Dimitrij Makszimovics, és a nyomozás a Dittó Ember leváltását eredményezte. A váratlan rendcsinálás nagy

riadalmat keltett a községházán, de nem estek kétségbe, hanem ellenkezőleg, mindenki nagyon kedves és udvarias kezdett lenni az ügybuzgó és elvhű veterán kommunistával szemben. Ezek az igyekezetek szerencsére meg is hozták a hatásukat, mert további szabálytalanságokra nem derült fény. Egy fiatal párttagra bízta a terményraktári főnökséget, és természetesen a Dittó Ember lett a helyettese, mert úgymond valakinek csak kell tanítani, igazétani azt, aki még nem ért hozzá.

Dimitrij Makszimovicsban némely jó emlékezetű emberek a szomszéd falvakból egy szovjai gyűjtőtáborbeli rendészt vélték felfedezni. Ez a tekintélyt parancsoló külsejű derék rendőr megszerette ezt a határmenti magyar falut és a benne élő embereket, a nyelvük kivételével. A falubeliek is megszerették őt, mert mást úgy sem tehettek, így aztán nem is okozott neki különösebb gondot, hogy egy szép telken házat építtetett velük a családja számára.

A berenálási ügyek szempontjából nézve örvendetes dolog volt, hogy hála az Istennek a Kisorosz viselkedésében és szokásaiban jótékony fordulat állott be. A gyerekek nagyon jó megfigyelők, ezt még a tanító úr is alátámasztotta, hogy először is, a tanárnő szemeinek színe az utóbbi időben szürkéből hupikék színűre változott valamilyen hormonális változás hatására, akárcsak a Dülledtszemű Jolánka esetében. Az arcáról mintha eltűntek volna a szigort, a fenyegetést jelző ráncok. Gyakran mosolygott még a szidások közben is, és akkor is, ha olyankor elgondolkodva nézett kifelé az ablakon. A gúnyolódásait viccelődésekre váltotta, és a körmösök helyett már a tenyeresekben kezdte lelni a kedvét, és utána jólesően felsóhajtott. Legutolsó sorban pedig, ami minden kétséget kizáróan a berenálási ügynökök ténykedéseinek a bizonyítéka volt, a Kisorosz olykor magyarul is megszólalt, ami például egy oroszórán eddig sohasem fordult elő. Ezzel szemben Mándor Mándorovicson nem sok változás volt tapasztalható. Ő továbbra is élte a csendes, nyugodt, szófukar életét, ha szóltak hozzá, meghallgatta, ha nem szóltak, akkor továbbállt. Dülledtszemű Jolánkát éppen ez bátorította fel leginkább. Egyre gyakrabban emlegette a társainak az ő jelenlétében, hogy így Marija Pavlovna, meg úgy Marija Pavlovna, hogy az ő kedvenc virága a tulipán, s úgy vette észre, hogy Mándor Mándorovics szívesen hallgatta ezeket a figyelmét felkeltő dicsérő szavakat, mert a fejét kissé odafordítva figyelt, de soha nem szólt egy szót sem. Egészen egyértelműen a Nőnapon történt eset igazolta, hogy a berenálási akció elérte a célját, nincs szükség további fondorlatokra, mindent rá kell bízni az időre.

Iréнке ugyanis látta bejönni Mándor Mándorovicst az udvarukra egy szép tulipáncsokorral, majd belépett a Kisorosz szobájába. Később csak úgy, véletlenül benézett az ablakon, s azt látta, hogy ültek ketten egy szép hímzett terítős asztalnál, amelyen egy üveg likőr, sütemények és virágok tették meghitté a pillanatot, s Mándor Mándorovics a kezét a Kisoroszén pihentetve, bizalmasan beszélgettek.

Laci ezzel kapcsolatban is a saját meggyőződését látta igazoltnak, nincs lehetetlen, csak akarni kell, így hallotta ezt egy tanítónőtől, s ezt ő is hiszi és vallja. Még a repülés irányában kellene lépéseket tennie, gondolta sóhajtozva, de ez is csak idő kérdése.

Természetesnek lehetett nevezni azt is, hogy Laci minél nagyobb távolságokat röpdösött Petőfi Sándor lírai égboltján, annál elragadóbb szellemi élményekben volt része. Beleszeretett ezekbe a versekbe, és ezenkívül rendkívüli módon imponált neki az a tudat, hogy a költőóriás egy icike-picikét némely dolgokban s valamilyen formában kapcsolatban áll vele. Ezeket az összefűző szálakat a következő tények alapján vélte felfedezni: először is Petőfi egyszerűen, jól érthető formában írja a verseit, nem használ elvont, bonyolultan összetett szavakat, pontos és szép rímekkel díszíti a sorait, mint ahogyan ő, Laci is teszi. Így tehát ők ketten a nép költői. Továbbá, az ő apjának, vagyis a tanító úrnak kettős neve van: Lajos Sándor, tehát a szabadságharc vezéregyéniségeinek a keresztneveit viseli. Ez volt a második. A harmadik: Petőfi édesanyját Máriának hívták, mint ahogyan az ő fiatalabbik nővérét. Negyedszer: a költő írt egy verset egy Laci nevű fiúnak, és ez akár ő is lehetne. Ötödször: úgy érzi, ő is kiment volna a csataterekre tollal, papírral és karddal, mint ahogyan a költő tette. Hatodszor: ebben a cinteremben, ahol most ő jár, Petőfi is járt, s ezt emléktábla is bizonyítja. Hetedszer – okoskodott Laci – az ő halála és az én születésem között kereken száz év telt el, és még a hónap is egyezik. Nyolcadszor, és nem utolsósorban a legfontosabb tényező, ami a rokonlelkűségükre utal, az, hogy ők ketten, mind a ketten magyarok. Hát kell ezeknél több bizonyíték arra, hogy van köztünk valamilyen láthatatlan fonal, ami összeköt minket? – Adta fel magának a kérdést.

Csodálattal töltötte el Lacit az is, hogy a költő egyes verseit milyen szépen zenésítették meg az olyan emberek, akik a sajátjuknak tekintették őt. Ezeket a melódiákat az anyja, a tanítóné asszony tanította meg neki. Ami a repüléseket illeti, hát azok között márpedig különbséget kell tenni – morfondírozott továbbá Laci. Csinkitől, a cigánybírótól hallotta, hogy betegség két-

féle van: halálos és nem halálos. Hát repülés is kétféle van: költői és nem költői. Az igazi repülésről nem szabad lemondani sohasem. Ennek a megvalósítása egy nehéz feladat, de emellett szép, nemes és nem lehetetlen. A természet megóvása szintén ilyen. Súlyos ökológiai problémák bár nem voltak még jelen a világon, de már kezdtek róla beszélni az emberek, s többek között Editá Fjodorovna, a tanító úr és Nagyszemű Szilva is egyetértettek abban, hogy például a fák védelme létkérdés az emberiség számára. Legyenek ők erdei tölgyek és bükkfák, kis és nagy szemű szilvafák, Nagy Nyárfák vagy soraljai fehérakácok, mindegyikük életünk néma kísérői ezen a földön. Óvni kell őket azért, hogy a Palik, a Lacik, a Dugók és Gusztik unokái is láthassák és örülhessenek nekik. Ültessenek fákat oda, ahol még nincsenek, de kellenek, s szaporítsuk őket ott, ahol több kell belőlük! Ez a feladatunk. Ők hárman így vélekedtek, de rajtuk kívül, sajnos, nem elegenden a világon. Hogy mi itt az igazság? Hát az, hogy nincs és nem is lesz lehetetlen, ha akarjuk. Volt egyszer egy fiatal, igazmondó tanítónő, aki ezt állította.

Beregszász, 2010. június 14.

LŐRINCZ P. GABRIELLA

NÉMASÁG

*letisztultak a hangok
megértettem
nagyanyám minden szavát
megjegyeztem a gyógynövények nevét és erejét
tudok már
kenyeret
bort
takarót készíteni
dühömet és fájdalmamat úgy ölelem
mint szelíd kutyámat
lehulltak a fölöslegek
a hívatlanok messze járnak
valami örületes mély-sötét
nyugalom telepszik rá
magányomra*

ÖSSZEGZÉS

(D.CS.E.-nek)

*megfogyva már
és törve is
idegen ország
sosem lesz haza
nemzetek megfeszült
krisztusa nem támad fel
a harmadik napon
hogy hol van pontok nélküli
zsarnokság
csak az tudja aki vállán
cipeli az örök
nagypénteket
nincs szükségünk semmire
Isten
csak áldd meg a magyart*

NÉMETHI ANETT

AZ ÖRÖK VIRÁG

*Az erdön tegnap átsuhant a szél,
szétszóródtak a sűrű lábnyomok.
Már csak a selyemlomb beszélt,
és végképp zölddé változott*

*szemeimben a ködös világ,
s a tükrös tó vizén is megjelent
egy múlni vágyó cirmos kis virág,
és húzta magával lelkemet.*

*Elfojthatatlan bársony-illata
beférkőzött sejtjeim közé,
s ígérte, elvisz magával haza,
az örök szépségek fölé.*

*Ám az ösvény lépteim alatt
szűkülni kezdett, majd magába zárt,
s a hamvadozó vadrózsák alatt
megláttam a halált.*

MINT A GYERMEK

*Tűzlépteinktől meghajlanak az erdők.
Új fákat ültetünk te, meg én.
Már tavasz óta a szívemen alszol,
s én gyöngyként tartalak balom helyén.
Felhők arcain lépkedünk a fényig,
mint színes kedvű, félénk gyermekek.
Csillagszemünkben a Szeretet érik,
törékeny lelkünk új valót keres.*

EMBERHANGON

*Szólíts ma emberhangon engem,
felejsük el a megszakást!
Olvadjunk szét a végtelenben,
s mossuk le a világ nyomát!*

*Ma új sebektől ég a lelkem,
s e sok kis érdes horzsolás
minden hűg mosolyt kiolt bennem:
és az út nem halad tovább.*

*Azt képzelem, hogy jó, ha fájnak
a múlt és jelen árnyai,
nem értem, hogy a boldog nyárnak
mért kell a Napot bántani?*

*A titkok befelé folyt könnye
homályos szemem fényezi,
nem értené Isten, ha jönne,
bánatát miért fékezi*

*e halhatatlan, néma lélek,
ki elfelejtve önmagát
gyermekien dadogja: félek,
s ölelné már a hű Atyát.*

*De áll csak ott, tűhegynyi hittel,
míg kifakadnak mély sebek,
felejtí már, hogy élni mint kell,
s szeméből a gyémánt pereg.*

*Áttetsző szellem - hófehéren,
világítanak a tág falak,
s az eggyé váló szívverésben
már megláthatod önmagad.*

BARTHA GUSZTÁV

UGRÓISKOLA

HÁROM EGYFELVONÁSOS

2. CSIGA

Szereplők:

Roland
Szása bácsi
Ágica

Szín: lakótérre átalakított gépkocsigarázs. Baloldalt, hátul, tetőtérbe vezető csigalépcső. A falakat két oldalt színes poszterek borítják, a hátsót többszintes, szerszám- és lomtartó vas stelázs, téglafalra néző szellőzőablakkal. A kisajtós bejárati kapu jobboldalról nyílik. A lakberendezést egy baloldali falnál elhelyezett számítógép asztal, egy zongoraszék és a halványkék színű járólap szerteheverő szivaccsal tömött, sárga huzatú hengerek képviselik.

Szása bácsi jön, agyonmosott, kitérdelt kék színű sportruhában. A kezében lévő horgászbót és vödört lerakja az ajtó mellé, majd megpróbálja újra és újra bezárni a kisajtót.

Szása bácsi: Megint rossz.

Fejcsóválva a stelázsihoz lép, matat, keres valamit. Kitárul a kisajtó, Ágica oson be, majd bújik el az ajtószárny mögé.

Szása bácsi: Mit mondtam?

Ágica (az ajtó mögül): Anyu elengedett.

Szása bácsi: Anyu alszik.

Ágica: Füllentettem.

Szása bácsi (megfordul): Nem értem. Holnap átíratlak ukrán iskolába.

Ágica: Akkor nem lesz plusz pont. Közép-Európában magyar nyelvtudás nélkül...

Szása bácsi (*legyint*): Anyu beszél. Mi' csináltál tegnap? Halljam!

Szása bácsi felkapcsolja a villanyt, Ágica előmerészkedik az ajtó mögül. Az arcát, a nyakát és a kezét zöldtinktúra pöttyök borítják.

Ágica (*széttárja a kezét*).

Szása bácsi: Csavarogni városban, bárányhimlővel. Látott a könyvelőm. Szerencséd, későn jöttem haza.

Ágica: Timinek bezzeg szabad!

Szása bácsi: A nővéred nagylány... Menj, aludj! Halászni férfi dolog.

Ágica: Horgászni. Csak három évvel idősebb.

Szása bácsi: Tud vigyázni.

Ágica: Én is tudok vigyázni! Alexandra bezzeg, befizeti a számlákat a postán, egyedül megy a bevásárlóba.

Szása bácsi: Nem tudok gondolkodni, zavarsz.

Ágica: Figyelni.

Szása bácsi: Timi olyan... olyan anyád, te nem, más vagy. Tudni fogsz, üzletelni, pénzt csinálni. Mondom egyszer, mondom kétszer...

Ágica (*felfut a csigalépcsőn*): *Rolcsi is tud.*

Szása bácsi: Roland sok mindent tud, főleg dumálni.

Ágica (*le a csigalépcsőn*): Mesélni.

Szása bácsi: Miről?

Ágica: Hát... a galaxisról.

Szása bácsi: Valami új film?

Ágica: Dehogy! A galaxis egy hatalmas csiga, tudod, és az űrben rengeteg csiga van.

Szása bácsi: Érdekes. Szóval nem Piroska meg a farkas.

Ágica (*újra felfut a csigalépcsőn, aztán le*): Nem vagyok ovis. Kívülről tudom a szorzótáblát, meg tudok három verset, tudod, olyan felnőttet.

Szása bácsi (*az állványhoz lép, kutat*): Nyolcszor hét?

Ágica: Ötvenhat.

Szása bácsi: Hatszor hét?

Ágica: Negyvenkettő. Irma megígérte, hogy szavalóversenyre fog vinni.

Szása bácsi: Ki neked Irma?

Ágica: Hogy-hogy kicsoda!? Hát az osztályfőnökünk.

Roland jön le a lépcsőn.

Roland: Az iskolákban ugyanaz az értékrend, mint az iskolakapunon kívül. Röhej. A taknyos kölykök hasravágódnak egy-egy menőbb gépkocsi láttán, a tanárokat meg kicsúfolják. A hátuk mögött persze. (*Legyint.*) Á, minden mindegy! Holnaptól.

Szása bácsi: Mondtam már, ülj be a kocsiba, odaát valutaszámlát nyitsz, én utalok rá pénzt. Nem láttál egy kis fehér dobozt?

Roland: Hogy megszabadulj tőlem egy életre!?! Megmondanád, mi a fenét csináljak Pesten?! Mihez kezdjek?

Szása bácsi: Dobozban vannak a horgok, nagy halakra.

Roland: Sügéren kívül még nemigen fogtál mást. Egész nyáron bűzlik tőlük az udvar. (*Leül az egyik hengere.*) „Valami bűzlik Dániában.”

Szása bácsi: A sózott, napon száradt hal nagyon egészséges. Ágica szereti. Igaz, Ágica?

Ágica: Rozskenyérrel nagyon finom.

Szása bácsi: Hallod?

Roland: Aztán megisztok rá egy hektó vizet.

Ágica: Apu sört iszik.

Roland: Apud megteheti. Sok olyan dolgot megtehet, amiről az egy-szeri ember még ábrándozni sem mer. Sok pénze van, tudod, nagyon sok.

Ágica: Akkor mért csak öt hriveny zsebpénzt kapok?

Szása bácsi (*újra keresgélni kezd a polcon*): Fagylaltra elég.

Ágica: Nem szeretem a fagylaltot, a hot-dogot szeretem.

Szása bácsi: Mennyibe kerül a hot-dog?

Ágica: Tizenkét hriveny a salátás, tizenötbe a vegyes. Tudod apu, abban paradicsom van, uborka, retek, mikor mi.

Szása bácsi: Sok. Havi ötszáz hriveny, munkásnak heti fizetés. A te korodban gyógyfüvet szedtem patikának, szárocát a kolhozban. A pénz nem jön magától.

Szünet.

Roland (*Ágicához*): Hogy vannak a báránykáid? Viszketnek még?

Ágica: Nem nagyon. Csak ha nagyon betakarózom.

Roland: Nem mindig szabad paplan alá bújni. Attól melege lesz az embernek, és a végén még a bőrt is levakarja magáról. Szása bácsi...

Szása bácsi: Mi a baj?

Roland: Neked mindig minden baj.

Szása bácsi: Ha nevémen szólítanak, akkor igen. Főnök így, főnök úgy, oké. Mikor Szása bácsi, már baj. Pénz kell, pici protekció, gyerekek hely óvodában, például.

Roland: Értem.

Szása bácsi: Semmit nem értel. Mért nem fogadtad el az állást? Most nem lennél... szarba'.

Roland: Nem vagyok szarba'.

Szása bácsi: Tanítói munka falun, jó fizetés... Sok telefonálásba került.

Roland (felugrik): Ezernyolcszáz hriveny a mai árak mellett, jó fizetés?! A benzinköltségem többre rúgna!

Szása bácsi: Na és!

Roland (visszahuppan a hengerre): Igazad van, neked egy laza, négy-személyes pezsgős vacsora ára. Plusz a borralaló.

Szása bácsi (Rolandhoz lép): A biznisz egy dolog, az élet másik dolog. Érted? Befektetsz, nem a pénzt szórod, az életben az ember vásárol, vásárol, vásárol, nincs befektetés...

Roland: Semmi haszon.

Szása bácsi: Nem én mondtam.

Szása bácsi visszamegy a stelázsához. Ágica eldob egy kis vastag papírkorongot, majd elkezd körkörösön, féllábon ugrálni. Szása bácsi visszafordul, hol Ágicát nézi, hol a járólapra, krétával felrajzolt vonalakat.

Szása bácsi: Ez mi?

Ágica (ugrálva): Csigá. Tizenkilenc osztálya van, és ha mindet kijárom (megáll, felveszi a kis vastag papírkorongot, majd háttal odaáll az ugróiskola elejéhez, és hátradobja), vakra eldobom a korongot, és ahová esik, az lesz a házam. Tudod, apu, abba csak én léphetek. Alexandrának, muszáj átugornia.

Szása bácsi: Te rajzoltad?

Ágica: Dehogya! Rolcsi (tovább játszik).

Roland: Ugróiskola. A legrégebbi játékok egyike, mármint a csiga alakú. Ismerték az ókori görögök, a rómaiak, Talán Minósz király labirintusa is hasonló formájú volt Krétán. Sehol egy egyenes, félköríves falak jobbra, balra: kész örület!

Szása bácsi: Keveset kell a számítógép előtt ülni!

Roland: Nem mindegy, hol ülünk? A négyzetnek súlypontja van, a csiga-alakzatnak középpontja. Na látod, Szása bácsi, ez a nem mindegy!

Szása bácsi. Nem értem.

Roland (*nagyot sóhajtva feltápáskodik, a stelázsihoz lép, és pár pillanatra múlva Szása bácsi kezébe adja a kis fehér dobozt*): Ezt keresed?

Szása bácsi: Végre! (*Kinyitja a dobozt, kivesz egy horgot.*) Csukára való.

Szünet.

Szása bácsi: Anyád haragszik, hogy kiköltöztél a garázsba. Oka a problémának.

Roland: Semminek se az oka. Meg egyáltalán, több mint egy hónapja, hogy kiköltöztem. Előbb kellett volna.

Szása bácsi: Nőszülni kellene, nem bujkálni. Anyád szerint.

Roland: A te bankszámládra?

Szása bácsi: Jönnél gyárba dolgozni.

Roland: Hajcsárnak?

Szása bácsi: Van műszaki részleg, sok számítógéppel. Meg az asszonykád is keresne egy kis pénzt...

Roland: Ó, persze! A haverom két hónapja nőszült, azóta azon osztzkodnak, veszekszenek a drágájával, hogy ki tartja el a másikat. (*Legyint, elindul vissza a helyére.*) Kocka környezet, négyszögletű gondolkodás. Kell lennie egy középpontnak, ahová tart az ember, és ahonnan van visszaút. Bassza meg, ebbe a világba csak elveszni vagy belerokkanni lehet!

Ágica, riadtan, a lépcső mögé húzódik. Szása bácsi, kézbe kapva a horgásbotot és a vödröt, elindul a kijárat felé.

Roland (*kifakadva*): És még az van, hogy én bujkálok! Egyszer akkor veled komolyan beszélni, erre fogod magad és rohansz a pocsolád mellé! Éjszakánként úszok a verejtékben, félek, kurvára félek! Brekeke! (*Kényszeredetten nevet.*) Anyád ezt mondta, anyád azt gondolja... Még ha nem is vagy a vérszerinti apám, néha szánhatnál rám néhány őszinte percet.

Szása bácsi megáll az ajtóban, majd lassan megfordul.

Roland: Kell lennie középpontnak, egy roppant, minden elpusztító és újra teremtő rettenetes erőnek, ami csillagok milliárdjait képes pályájukon tartani.

Szása bácsi: Gondolj valami mást!

Roland: Adjak-vegyek, mint a nagy átlag? Az iskolában fizika szakkörre jártam, öt évig fizikát tanultam, felsőfokon, és most álljak ki a piacra... csörgőt árulni? Szépen csörög a csörgő, piros a csörgő! Ezt te sem gondolhatod komolyan. Mondtál valamit (*lerogyik a legközelebbi hengerre*).

Szünet.

Ágica (*előmerészkedik a lépcső mögül, Roland vállára teszi a kezét*): Képzeld, már három házam van!

Roland: Az jó.

Ágica: Az egyik a tizenkilences.

Roland: Szuper! Győztél.

Ágica: Miért?

Roland: A tizenkilences az utolsó osztály...

Ágica: Ház.

Roland: Alexandra nem léphet bele, és átugorni sem tudja, a középpontot nem lehet átugrani. De visszafordulni sem tud, azt csak a tizenkilences házban tehetné meg, az meg már a tied. Ez a játékszabály.

Ágica (*tapsikolva*): Győztem! Győztem! Győztem! (*Felrohan a lépcsőn, majd le.*)

Szása bácsi (*lerekja a horgászbótot és a vödört, hengert gurít Roland mellé, és leül*): Nem lehetne...

Roland: A legerősebb nyugtató sem segít. Persze, ha ráinnék egy-két sört... Volt már halálfélelmed? Hazárdjáték. Tizenkilencre kérsz egy újabb kártyalapot. Az ész azt súgja, ne tovább, de az ösztön félrehúzó, és taszít bele az örök ismeretlenbe. Hátha... Holnapután háborúba megyek, Szása bácsi. Rohangálni, hasalni fogok a gyakorló pályán, vakpatronnal lődözök majd a képzelt ellenségre. Kezdetbe' persze. Aztán...

Szása bácsi: Egyetemet jártál, tiszt leszel.

Roland: Botcsinálta. Vak vezet világtalant.

Ágica (*újra játszani kezd*): A téren áll egy vak bácsi. Hosszú fehér botja van, nagy fekete szemüvege, és folyton motyog. Nekem azt mondta, di-csértesség, pedig nem is tettem pénzt a tányérjába.

Szása bácsi: Szerencséd, későn jöttem haza! Má' aludtál.

Roland: Harmadik éjszaka nem alszom. Iszom a vodkát, szívom egyik cigarettát a másik után. Semmi. Lejövök, bekapcsolom a gépet, bámulom a képernyőt. Semmi. Kimegyek a garázs elé, látom a kerti fákat, fent a

csillagos eget. Semmi. Csupa idegenség. Mintha nem is én hánykolódnék az ágyban álmatlanul, járkálnék idelent ide-oda. Érted te ezt, Szása bácsi?

Szünet.

Szása bácsi: Nem oké. Baj van.

Roland: Ha azt mondanám, hogy már-már vágyom a kelet-ukrajnai harctérre, azt mondanád vagy gondolnád, hogy megbolondultam. (*Fel-emeli a hangját.*) Se elszakadni nem tudok, se mozdulatlaná dermedni, valami megmagyarázatlan erő tart körkörös mozgásban.

Szása bácsi: Isten?

Roland: Isten... Életemben jó, ha háromszor voltam templomban. Először akkor, mikor megkereszteltek. Anya mesélte, hogy az egész szertartást végigsírtam.

Szása bácsi: A templom nem Isten.

Roland (*rövid gondolkodás után*): Ebben igazad van. (*Szása bácsit megtapogatva.*) Csodálkozom, hogy egyszerre csak...

Szása bácsi: Máté pénzváltó volt.

Szünet.

Ágica (*ugrálás közben*): Mikor apuval a templomban voltunk, egy csomó gyertyát gyújtottunk, meg hangosan imádkoztunk. Igaz, apu!?

Szása bácsi: Ne ugrálj!

Roland: Hadd játsszon! Megtanulja, hogy az életben vannak dolgok, amiket nem lehet átugrani. (*Suttogva.*) Főleg önmagunkat nem.

Ágica: Azt ígérted, beíratasz hittanra.

Szása bácsi: Majd ősszel.

Ágica (*megáll, felveszi a korongot*): Megint majd.

Szása bácsi: A sofőröm nem tud vinni, hozni. Elég az iskolából.

Ágica: Nem tévednék el, egyedül is el tudok menni.

Szása bácsi: Nem lehet.

Ágica: Miért?

Szása bácsi: A városban sok gonoszság lakik.

Roland: Tudod mit Ágica, ha egy év múlva hazajövök, már pedig hazajövök, én magam foglak vinni, hozni.

Ágica (*feldobja a korongot, majd elkapja*): Szuper!

Roland (*Szása bácsihoz*): Van még egy horgászbodod?

Szása bácsi (*csodálkozva*): Akad egy pár.

Roland: Kibeszéltem magam, vagy nem? Ágica, majd mondd meg anyunak, hogy átmegeyek reggelizni. (*Szása bácsihoz*.) Hátha fogok, ha halat nem is, néhány csigát.

Mindhárman el. Ágica kiszáratva visszazalad, és lekapcsolja a villanyt.

Vége

Nagybereg, 2015.

PÁK DIÁNA

NYÁR

*Magasra rendelte Isten a napot
s most fakoronákon merész hegycsúcsok
homlokán mutatkozik mégis
egy mezítlábas lidérc
tapaszthatta oda sárral
s ráégette szemének tüzével
szíve paraszával
csöpög tőle az ég is
vérekes a táj
egy dagadó búzaszemből*

*lép elő a gyermekarcú nyár
megbontott hajában
ezerjófű terem
és csupaszfenekű angyalok nevetése
cseng a fülekben
aztán megpattan valami
a magas egekben
s a nyár mint kócos csitrilány
ártatlanságát veszelve
rohanni kezd a szelekkel
sírva-nevetve*

APÁM

*Apámba beleroskadtak az évek.
Homlokán a gondok feketék,
fehérek. Belőlük könnyű semmiséget
farag, s rám hullnak forgácsai, mik
estére összegyűlnek.
Apám a világnak
Vígág-vesztett senki.*

*Pedig hajdanán
resti-vitéz, katona, s férj is tudott lenni.
Csöndes utak komor,
őszülő árnyéka már ma, s úgy jár-kei a kertben,
mintha csak tavaszt várna. Apám homlokán
búzamezők lengnek, fölöttük
ágyat vet Isten pár fellegeknek.
S már álmodik ő is: szebbet,
mint az élet. Szebbet és jobbat, mint
amilyet bárkitől kérhet.*

VICC

*Nevet bennem valami, rajtam,
Hogy boldogulni, győzni akartam
Magam felett: bámultam hűségesen
Az eget, mint kutya a holdat,
Ha hiszi,
Hogy csaholásért koncot kap,
S nem koloncot.*

HAGYNI

*Hosszan kell szívni, hagyni,
Hogy hasson. Hagyni az életnek
Is, hogy eldobhasson. Úgy, ahogy
Mi tesszük a cigarettacsikkal, ha vége:
Vissza sem nézünk rá, hogy
Parazsa még ég-e.*

KOPRIVA NIKOLETT

KILENC PERC

*Kilenc perc után felriadtam. És hűlt helyét találtam.
Eltűnt. Azóta nem találkoztunk.*

– Álnok vagy! Álnok vagy! Mihaszna semmirekellő, aki csak magával törődik és el akarja érni, hogy mások is sajnálják! – rivallt rám álmomban szikrákat szórva, mérhetetlen indulattal.

Semmit sem értettem.

Minden olyan homályos volt.

– Egyáltalán ki vagy te? – kérdeztem. Szavaim visszhangzódtak a fehér lebegésben. Majd hirtelen minden elkezdett szürkülni.

Azóta is szürkék az álmaim.

Megingott, felszökött a magasba, s visszatérve egy tükröt fogott könnyed fehér kezeiben. Gonosz vigyor jelent meg arcán. Elém tartotta.

De... nem magamat láttam benne. Egy szakállas, kopott kalapos szivarozó vénember bámult vissza rám kajánul, megpogogtatva húsos ujjait. Értetlenkedve néztem, egy hang sem jött volna ki a torkomon.

És ő... felnevetett:

– Ni-ni! Hát te vagy az? Tényleg te?! – Szavai mély, fuldokló vihogásba torkolltak.

Nem értettem.

Nem értettem.

A tükröt tartó alak ezután két kezével törte darabokra keze tartalmát. Az öregember hangos nevetése fokozatosan elhalkult, szertefoszlott. Már csak a szilánkok maradtak... de belátva, hogy már soha többé nem lesznek egy egésszé, azok is eltűntek. Csak egy adag halvány port hagytak maguk után, több semmit.

Az alak kezéből pedig nem folyt vér. Nem, egyszerűen csak... egy percre elhalványultak az ujjai, ennyi volt, majd rögvest helyükre álltak...

Épségben.

– Anya, te vagy az? – kérdeztem kétségbeesetten – Anya!

Hangom hallatán közelebb jött. Tisztán és fehéren lebegett előttem hófehér arca.

Ekkor kellett belátnom: nem ismerem őt.

– Nem ismerlek!

Egy szót sem szólt hozzám. Némán állt előttem, s a szemeimet bámulta. Nem láttam benne haragot.

Nem láttam benne feszültséget.

Csak egy adag semmit.

Minden érzés, mit névvel lehetett illetni, elillant ködös lényéről. Félelmetes volt, mégis megnyugtató. Ijesztő, de tiszta.

– Egy ellentmondás vagy – suttopta.

Lehellete almaillatot sugalló szellőként foszlott szerte a szürke térben. Felhúzta a szemöldökét, pont úgy, ahogy a megelégedett emberek szokták, majd hátralépett.

Megjelent egy szál cigaretta a kezében.

Megszívta, és kitüsszentve a füstöt eggyévált vele... És elillant.

– Várj! – kiáltottam utána.

De csak önmagam visszhangja válaszolt kísértetiesen, idegesítő ismétléssel. Fülelmezhez tapasztottam a kezem.

Gyűlöltem visszahallani a saját hangom.

És akkor, abban a percben, hogy megfogant bennem ez a gondolat, hirtelen vad szél kerekedett.

– Én is gyűlölöm hallani a hangod! Én is! ... Én is! ... Én is! – dübörögte a vihar mennydörögve.

Gőzölgő dühvel száguldozott a semmiben, siralmas jövőt hordozva méhében. Nem bántott, csak körözött mellettem haragosan. Én meg csak álltam, nem éreztem félelmet.

Pár óra múlva elcsendesedett – nem tehetett mást.

Egy távolabbi zug felé vonszolta magát, és lepihent.

Vetett egy pillantást a messzi fekete ködben hempergő földgolyóra, megcsóválta a fejét, majd mély álomba szenderedett...

És én felkeltem. Kilenc perc... ennyi lehetett. Hült helyét sem találtam. Eltűnt.

Azóta nem találkoztunk soha többé.

SZÖLLŐSY TIBOR

ÖRDÖGBŐRÖS EMLÉKEK

Február 10.

Naponta 3-4 „beteget” fogadok, vagyis azokat a sorkatonákat, akik a reggeli szemlén beteget jelentettek. Nincs különösebb gondom velük: óránkon, napokon belül egészségesen távoznak.

Felfigyeltem az egyik ferdeszemű bajtársra, aki szabályos időközönként felkeresett minket, letöltött úgy két hetet az elfekvőben, majd néhány nap elteltével megint csak jelentkezett. Ezekben a napokban közvetlen parancsnokom egyre ritkábban vett részt a jelentkező panaszkodók felülvizsgálásában – rám bízta ezt a procedúrát. Jelenttem neki: nem találok semmi kivétlivalót a ferdeszemű „beteg” állapotában – nincs terápiai indikáció.

– Márpedig van, azaz találnod kell! – válaszolta az őrnagy. – Nem veszed észre, hogy mikor bent fekszik, milyen rend van a „kórházban?” A fiú szívesen és nagy igyekezettel elvégez minden munkát a „ház körül”, már szinte nélkülözhetetlen. A főnök óhaja: parancs! Olyan diagnózist találtam ki számára, hogy a majdani leszerelésem után is az elfekvőben fogja javítani egészségét.

– Nem is hiányolták a szakasznál, sőt – azt hiszem – még örültek is, hogy nincs ott, mert műrostos orosz tudásával, svejki katonáskodásával rontotta az összképet: a szakasz – ha ő is jelen volt – sehogy sem tudott jó vagy kitűnő eredményt felmutatni a politikai és harci felkészülés ellenőrzése folyamán: ez meg azt vonta maga után, hogy közvetlen parancsnoka hiába várakozott az áhított csillagra.

– Fuccs az előmenetelnek!

Február 18.

Az utóbbi napokban megszorodott a kivizsgálásra jelentkezők száma: többnyire tisztesek és fiatal hadnagyok, főhadnagyok kerestek fel, és amit még eddig nem tapasztaltam: naponta kísérték hozzánk az egy-két-három stráfos katonákat, az „öregeket”, még hozzá a törzsparancsnokságtól sok tíz kilométerre levő támaszpontokról. Amolyan rutinvizsgálatra kísérték őket: vérnyomás, pulzus, testhőmérséklet stb., ezeket az adatokat külön kartonra kellett jegyezni. Makkegészségesek voltak. Megkérdeztem főnökömtől:

mi ez, mivel magyarázható ez az „epidémia?” Elmosolyogta magát, majd elmagyarázta: Ezek a fiúk a rakéta-támaszpontokon szolgálnak, benn a környező erdők sűrűjében, ahova csak egy út vezet, azzal is csak a páncélozott járművek tudnak megbirkózni. Deszka-barakkokban laknak, pihenésre, szórakozásra, bármilyen kikapcsolódásra semmi lehetőségük. Meglőgni se lehet onnan: az erdő járhatatlan, körös-körül mocsarak vannak. Egy szórakozásuk van: csapkodni a bögölynagyságú szúnyogokat. Namármost: közeleg a Szovjet Hadsereg Napja. Íratlan szabály, hogy ilyenkor meg inni kell. De hogy a fenébe jussanak piához? Megbeszélük egymás közt: ki a soros, ki vét ilyen-olyan kisebb „szabálysértést” a közvetlen parancsnokuk tudtával, majd felültetik őket egy kocsira és behozzák. A kíséző tiszt hozza magával a többi tiszttól begyűjtött pénzt, felvásárol néhány rekesz vodkát és vizsi. A fiúk meg pihennek öt napot, majd hazafelé ők is hasonlóképpen tesznek. Megesik ez bármikor, de ünnepek előtt – törvényszerű.

Február 21.

A Szovjet Hadsereg Napja a levegőben lóg: súrolás, mázolás, tupírozás mindenütt. Én végzem az egyenruhába kényszerített polgári kötelességem. A főnököm a tegnapi vizsgáztatott: azt mondta, ez parancs, így dukál, neki jelentést kell tenni képességeimről, rátermettségemről. Azt kérdezte – többek között: Mi a teendőm, ha netán hasmenésjárványt észlelek a katonák között? Az orvosin tanultakról kezdtem beszélni, hogy milyenek a panaszok, a tünetek, a vizsgálati eredmények, de... félbeszakított: – Lehet, hogy ez így van a polgári életben, de nálunk nem! Amint ilyen jelenségeket észlelsz, úgy azonnal jelented nekem. Én meg feljebb. Amint felülről jön a szentencia, úgy megszámoled, hány beteg van, majd hány lyuk a budiban. Ha az utóbbi kevésnek látszik, úgy újabbakat vájgatunk, klóros oldatot vételezünk, megfelelő számú vedret, hogy naponta többször klórozd a klozeteket. Pálcikákat készítesz, rá pedig vattát tekersz, majd ébresztő előtt minden katona fenekéből kenetet kell venni. Értetted?

Már hogy a fenébe ne értettem volna.

A tisztek és családjaik a laktanyákat övező utca másik oldalán lévő házakban laktak. Délutánra oda parancsoltak. Az ezredes felesége derékfájásra panaszkodott; farzsábája volt. Panaszkodott: jön az ünnep, ő meg beteg, hogy fog táncolni? Kissé pironkodva megvizsgáltam; még sosem láttam

egy ezredesné fenekét. Csináltam egy blokádát*, ezzel meggyógyult. Azt mondta, hogy február 23-án este legyenek ott náluk, együtt fogunk ünnepelni. Megköszöntem a meghívást, de zavarban voltam, mikor megtudtam, hogy ott lesz az „egész vezérkar”. Az őrnagyom azt mondta, hogy jöjjenek csak nyugodtan, ő is ott lesz.

Ahány tatár csak szolgált az ezredben, mind jelentkezett az este, hogy nagy baj van: borzasztóan fáj a fenekük. Megvizsgáltam őket: a végbélnyílás körül pörköt, enyhe duzzanatot észleltem. Azt mondták, hogy a hitetlenek savat kevertek a vízükbe. Ezt végképp nem érttem. Felhívtam parancsnokomat, és sorolni kezdtem volna a tüneteket, mikor megszakított: A tatárok? – kérdezte. Igen! – mondtam. - De... – nem folytathattam. Azonnal megyek! – szólt, és letette a kagylót. Jött is.

Na, galambocskáim – fordult a hat felsorakoztatott gyászvitéhez. – Szilveszterkor kik voltak közületek az elfekvőben? Hárman előléptek.

Sipirc vissza a kaszárnnyába! – rivallt rájuk. A másik hármat – fordult felém – lefektetni és vitamintablettát adni nekik!

A három „szilveszteri” beteg elkotródott, a többi vidáman indult a betegszoba irányába. Ezt aztán végleg nem érttem. Miután kiosztottam a vitamintablettákat, főnököm felfedte előttem a titkot.

A tatár nemzetiségűek nem használnak papírt fenéktörlésre, hanem kis üvegcsében vizet visznek magukkal az árnyékszékre, azzal mosakodnak. Ez nemzeti vagy vallási rítus náluk. Időközönként – így csapatostul – megjelennek az egészségügyiben és azt panaszozzák, amit hallottál. Azt mondják, hogy míg szolgálatban voltak, a fehérek valami savat kevertek a vízhez és ez megégeti azt a bizonyos helyet. Hogy tényleg sav-e, valakik hozzákeverik-e, vagy az ő kitalációjuk, nem lehet kideríteni. Elég az hozzá, hogy van valami elváltozás azon a helyen, de nem veszélyes, két-három nap alatt elmúlik. Nem lehet belőlük kihúzni semmi épkézláb magyarázatot. De nincs semmi gond: hárman-hárman pihennek néhány napot, majd egy idő múltán cserélődnek.

Február 26.

Hát lezajlott a Hadsereg Napja, de úgy, hogy még mindig zajlik, azaz zúg a fejem. Volt dobpergés, fúvószene, vállveregetés, plecsnik, masírozás. Nekünk, egészségügyiseknek is fel kellett volna vonulni, de az utolsó

* blokád, orvosi nyelven: helyi érzéstelenítő, fájdalomcsillapító, gyulladáscsökkentő injekciós koktél.

pillanatban eltekintettek eredeti tervüktől: sehoggy sem tudtunk lépést tartani a többiekkel – leléptettek, így hát szemlélőként vettünk részt a parádén.

Kiglancoltam a pleheket, és indultam az ezredes lakására, hogy részt vegyek a családi ünnepélyen. Késtem. Arról volt szó, hogy én vagyok az ezred kóstolgotója, azaz: minden étkezés előtt, reggel, délben, este egy órával a katonák legkedveltebb foglalkozása előtt próbát veszek az elkészített kajákból, majd bejegyzem egy füzetbe, hogy nincs kifogás a minőséggel szemben, lehet tálalni. Jegyet is kell adnom: hármastól ötösig. Persze, hogy az ötös a sláger. Ezért sosem azt teszik elem, amit a sorkatonáknak adnak, hanem a tisztékét. Van elképzelésem a baka-kajáról, mert néhány hónapig én is azon éltem – meg lehet enni. Néha hígabb a kelleténél, de ennek is megvan a magyarázata.

Ma is jelezték, hogy ötven fővel többen fognak reggelizni, mint rendszeren. A kondérokban már javában rotyogott a főzelék, mikor ezt jelentették a séfnek. (Rutinos az öreg főtorzs – valamikor a háború éveiben ő készítette Zsukov marsallnak a kvászt.) Pillanatok alatt ötven adaggal több lett: két vödör vizet öntetett a kondérba.

Február 23-án este is – mint minden nap – próbát kellett vennem, de aznap minden csúszott: az idő, a séf, még az ezred ügyeletének parancsnoka is elcsúszott az étkezdeben.

Beléptem a nagyfőnök lakásába, jelentkezni akartam és egyben megmagyarázni késésemet, de leintett: „Itt nem beosztott, hanem vendég vagy. Úlj a helyedre!”

Kijelölt székem a közvetlen parancsnokom, az őrnagy mellett volt. Leültem. Láttam, hogy a társaság, az ezred tisztikara már a Vörös Hadsereg tizedik évfordulójának méltatása körüli állapotban van.

Őrnagy! – szólt az ezredes. – Önts büntetőt a dokornak, mert késett. A főnököm erre megöntött egy vizes poharat pálinkával, s nekem ezt be kellett húznom egy szuszra. Próbáltam asztaltársamnak mondani, hogy én ezt nem szoktam, de leintett: Meg akarsz minket sérteni?

A két első korty valahogy csak lement, de a többi, akár a pátermoszter. Én küldtem volna le, az meg jött volna fel. Kínkeservesen, de mégiscsak lement, így nem vallottam szégyent.

Akkor láttam, tapasztaltam először életemben, hogy milyen ügyesen, nagy rutinnal töltik a tiszték a poharakat: a pálinkás palackok nem az asztal közepén voltak, hanem két-két szomszédos pohár mellett, de annyira pontosan a „középpontban”, hogy egy csuklómozdulattal jobbra, balra, pilla-

natok alatt teli lett mindkét pohár. Majd az üres üveget a hátuk mögé tették a fal alá, ahonnan a visszatérő kéz máris hozta az utánpótlást. A hölgyek is ugyanolyan poharakból itták a tüzes vizet, mint a férfiak.

Na, doktor – szólt a parancsnok –, te még sosem mulattál velünk, úgy-hogy énekelj!

Énekeltem volna én a stráfnój (büntető pohár) után, ha nem is parancsolja. Magyar dalokat énekeltem, sokat, még tán azt is, hogy Szeretnék szántani. Közben meg helyette, meg utána ment a „Katyusa”, de annyiszor, hogy a közepe táján már a gorcsicát (mustár) is katusának neveztük.

Táncoltunk is – gramofon zenére, hol a tisztek feleségeivel, hol egymással, hol fordítva. Az ezredessel külön kellett innom, mert nagyon meg volt elégedve felesége kigyógyított derekával. Az egyik fiatal tiszt is ezen a véleményen volt.

A főnöknek az volt a véleménye és mondta is, hogy ezt parancsba adja: én leszek az ezred orvosa. Ha az őrnagynak nem tetszik, valami kifogása van, mehet, s a feleségét is nekem adják.

Szegény őrnagyom minderre nagyokat hallgatott, amit beleegyezésként abszolváltak, holott csak arról volt szó, hogy nem bírt beszélni.

Egy fokkal józanabb lettem ezektől a dumáktól, no meg „jövendőbelim”-től, de vendéglátóim és asztal-szék-padló társaim azonnal és rendszeresen újrafűtöttek, nem feledkezve meg magukról sem.

Valamelyiknek eszébe (az meg hol volt akkor?!) jutott a cári tisztek virtusa: a kiürített poharat a padlóhoz kell verni. Percek alatt nem volt egy ép pohár, de honnan, honnan nem lettek újabbak, ha meg nem jutott, ment a nyakalás.

A kutyának se kívánom, ahogyan éreztem magam másnap. Testi gyötrelmeim eltörpültek lelkifurdalásom mellett, na meg a kétségek miatt: mit tettem, nem mondtam-e valamit őszintén, meg az összetört poharak, lemezek, meg az, hogy mindenáron meg akartam nézni az ezredesné derekát.

Elhatároztam: átmegeyek a nagyfőnökhöz, hogy elnézést, ha kell bocsánatot kérjek, miközben kipuhatolhatom véleményét. Rendbe szedtem magam, gyógyszert vettem magamhoz, hogy viszem az ezredesnének utókezelésként. Dobogó szívvel és száradó torokkal kopogtattam, közben formáltam gondolataimat: mit is, hogy is fogok mondani.

A feleség nyitott ajtót kissé meglepődött arccal, amit rossz jelnek vettem.

– Ki az? – szólt egy rekedt hang a szobából.

– A doktor van itt – felelt az asszony.

Már éppen bűnbocsánati mondókámba kezdtem volna, mikor látótérbe lépett az ezredes és mosolyogva szólt:

– Na, végre egy rendes ember, akivel meg lehet gyógyulni! Mologyec vagy, doktor, gyere be, meggyógyulunk!

Motyogtam volna valamit, hogy a gyógyszert így, meg úgy kell használni, de ő leintett:

– Te azt tudod, hogy mikor iszik a beteg, akkor nem szabad gyógyszert szedni?!

Megkopogtatta a választófalat, néhány perc múltával átjött a szomszéd-ból az egyik tiszt a feleségével, és ... folytatódott a hajnalban megszokadt dolog.

Harmadnap döngrováson voltam.

Egy biztos: nem tudom, hány napot fogok még szolgálni, de az életemből hármat kihúzhatok.

Március 6.

A vizsgálatra jelentkezők közül kihalásztam egy újabb „ferdeszeműt”. Semmi baja se volt, de megtudtam, hogy földim, egy perecsenyi járási fiú, aki harmadik éve szolgál, és még sosem volt „beteg”.

Jól jártunk egymással: én pihentetem őt, ő meg tanít a katonaélet apró-cseprő, de jól hasznosítható fogásaira.

Tegnap együtt „vacsoráztunk”. Vasárnap este volt, ledőlünk az ágyra, és elmeséltük egymásnak, milyen otthon a vasárnapi reggeli, ebéd és vacsora. Sorra vettük a jó hazai főztek, sülteket, sütiket. Nem tudtunk a végére érni, mert a feltoluló nyál zavart a beszédben.

Valami történt a telefonommal: a „betegem” fel akarta hívni valamelyik barátját – nem ment ki a hívás. Feltárcsáztam az ügyeletes telefonkiszasszonyt, mert ezt és a hasonló szolgálatokat önkéntes lányok végezték, és kértem, hogy segítsen. Azt felelte, hogy a készülékemben van a bibi és azt csak helyben lehet megjavítani. Mondtam: jöjjön és javítsa meg. Azt válaszolta, hogy három nap múlva. Kérdeztem, hogy miért nem most? Azt válaszolta, hogy nem lehet, mert most kezdődött a menzesze, de három nap múltával feltétlenül várjam.

A földim azt mondta erre: mire kész lesz a telefon, elromlik az ő készüléke is.

Reggel betelefonáltam a telefonos hölgynek; sajnálta, hogy magától megjavult a telefon, de azért a profilaktikai vizsgálatra eljön.

Március 12.

Tavaszi hadgyakorlatra készül az ezred: nincs pihenés, egymásba folynak a különböző gyűlések, tanácskozások, gyakorlatok. Ezredes ide, ezredes oda, a politikai főtsizt, egy Hoffmann nevű alezredes az atyaisten; mindenki be akar neki nyalni, piros pontot akar szerezni nála, ami persze érthető, hisz tőle függ: lesz-e előléptetés, újabb csillag a váll-lapon. Ebben a napi dörgölődésben a gépkocsizók parancsnoka volt az etalon: két kézzel fogott kezét az alezredessel, érdeklődött a felesége ölebének egészsége felől, már nappal is „jó estét” kívánt, hogy ő legyen az egyedüli és első. A tegnapi haditanácskozásra úgy öt perccel hamarabb érkeztünk a politikai nagyfőnök székelyére, ami lehetőséget adott egy kis tereferére, no meg arra, hogy az említett gépkocsizó-parancsnok elmondja: az éjszaka is főnöke felől álmodott, meg azt, hogy feleségét holnap Szocsiba küldi egyhónapos üdülésre. Mindezt a főnök kezének szorongatása közben hadarta el, mire a politikai helytartó azt válaszolta: Habár idősebb vagyok tőled, még mindig magam elégittem ki a feleségemet, egyelőre nem küldöm nyaralni.

Egy pillanatra megkövesedett a csend, majd olyan hahota tört ki, hogy az örök berohantak a szobába.

Március 18.

Megkaptam az első büntetést. Hetente két alkalommal a körzeti katonakórházban kellett ügyeletet tartanom. Reggel indultam. Tapasztalt „betegeim” azt mondták: ne csináljak nagy kerülőt a bejárati kapu felé, kibújhatok a kerítés deszkái között a „kórházunk” mögött, így lerövidül az út, ők is arra mennek egy kis lógászatra, meg a kerítésen túli gyári kultúrházba az esti táncmultságokra.

Már közel jártam a palánkhhoz, mikor érces hang „megállj, hozzám!”-ot parancsolt. Az ezredes első helyettese volt, a gazdasági fő-fő, az ezred mumusa, akit „kivégző”-nek tituláltak. Úgy is nézett ki. Na, gondoltam, ezt nem úszom meg. Szabályzati követelmények szerint jelentkeztem, mire ő felmutatta V-alakba formált mutató- és középső ujjait és megkérdezte: Mennyi ez? Őt – válaszoltam. Szerencséd van, vagy csak eltaláltad, így két nap büntetést kapsz, amit a konyhán kell letöltened! Értettem! – feleltem, és engedelmével futottam a kapu felé.

Este jelentettem őrnagyomnak az esetet.

Azzal nem lehet szót érteni, de próbálok valamit tenni az érdekemben.

Este szólt, hogy az alezredes büntetésemet harminc kiló krumpli megpucolására változtatta.

Kérdeztem földimet: mit tegyek? Az szólt az „elfekvőknek” és indulunk a konyhára. Úgy fél óra alatt megpucoltuk a krumplihalmot.

Március 20.

Tegnap kora hajnalban behoztak egy eszméletlenségig lerészegedett bakát: injekciózás, gyomormosás – kialudta magát, majd vitték a büntetőbe. Történt pedig az, hogy éjjeli őrsgben volt egy távoli raktárpépület mellett. Mikor közeledett felé az ellenőrző raj, hallgatott, holott – a szabályzat értelmében – fegyverszegezéssel kellett volna azokat megállásra kényszeríteni, majd kérdezni a jelszót. Ezek hiába várták a reflexiót – nem jött. Odamentek a vastag báránybundában álldogáló őrszemhez és akkor látták, hogy egy nő van a bunda alatt. Riadót rendeltek el. Kisült: a lány odajárt légyottra, amikor kedvese őrségben volt és mivel a fiú fázott, hát beugrott az állandóan üzemelő falusi házikocsmába egy kis lélekmelegítőre. Amíg bemelegedett, barátnéja állt őrt helyette.

Március 25.

Ha kárörvendő lennék, akkor most is örülhetnék: leváltották és áthelyezték az ezred „kivégző”-jét. Az történt, hogy külső ellenőrzés volt a hadgyakorlatra való készültség jegyében, és abban a lerakatban, amely az ellenőrzése alatt állt, négy koporsót találtak, amelyeket – természetesen – az ezred pénztárának rovására készítettett.

Arra a kérdésre, miért, mi célra készíttette a koporsókat, azt válaszolta, hogy a hadgyakorlatok emberi veszteségekkel járnak, és ő, mint gondolkodó, előrelátó parancsnok, az események elé ment.

Ment, azaz menesztették, lefokozva.

Április 4.

Érezni-tapasztalni a tavasz közeledtét, leszerelésre készülnek az „öreg”-ek”. Ennek az időszaknak, vagyis eseménynek van egy jellegzetes tünete: lopják, helyesebben kicserélik a csákókat, mármint a harmadévesek újjáöltöztetik magukat, mert egy kiszolgált katonának csakis vadonatúj áncugban illik hazamenni.

A sapkacsere helye a klozet. A húsz-húsz kukilyukat egyméternyi fal választja el. Namármost: mikor a zöldfülűek odarajzanak – gyakran kérekednek, mert lehet egy lélegzetnyit pihenni és cigizni – , az öregek nagyon előzékenyen előreengedik a fiatalokat.

Mikor azok felveszik a kényszer-alakzatot, hogy eleget tegyenek szerveztük unszoló kényszerének, az öregek a másik oldalról átnyúlnak, leemelik a fiatal új sapkáját, és helyébe a saját vedlett-prémes fejedőjüket nyomják. Mindez pillanatok alatt történik, úgyhogy a kárt szenvedő nem is tud reagálni, mert ki van téve annak, hogy átmeneti szín- és szaghatás alá kerül vádlója, sarka.

Ha panaszra megy, úgy ő húzza a rövidebbet, mert még megrovást, netán büntetést is kap: miért nem vigyázott a kincstárra? Megsúgják neki: te is ugyanezt teszed két év múlva.

Április 15.

Tegnap találkoztam egy volt évfolyamtársammal. Az egyetem befejezése után őt is behívták sorkatonai szolgálatra. Beteget hozott: egy törött lábú katonát. Elbeszélgettünk. Panaszolta, hogy hónapokig harckocsivezető volt. Többször is folyamodott közvetlen feletteseihez, hogy a szakterületén szeretne szolgálni, és nem sofőrként. (Jogosítványa volt.) Mivel helyben nem reagáltak kérésére, „följebb” írt. Végre megjött az engedély, azóta az egészségügyi rohamkocsin szolgál... mint sofőr. Közelebb került szakterületéhez.

POMOGÁTS BÉLA

A MAGYAR NYELV KÖZÖSSÉGET FORMÁLÓ ÉS ÖSSZETARTÓ SZEREPE

Széchenyi István nevezetes mondását, mármint „nyelvében él a nemzet”, minden magyar ember ismeri, azokat a fejtegetéseit, amelyeket 1831-ben közre adott *Világ* című művében tárt az olvasó elé, már jóval kevesebben. Pedig ezek is megérdemelnék, hogy márványtáblákon hívják fel a nemzeti közösség figyelmét arra, hogy mit jelent számunkra, mit kellene jelentenie számunkra, magyarok számára anyanyelvünknek. A „legnagyobb magyar” szent meggyőződése szerint anyanyelvünk valójában nemzeti létünk és fennmaradásunk legfőbb (ha nem egyetlen) záloga. Szeretném idézni Széchenyi István fejtegetéseit: „véntől fiatalig, dústól szegényig, a legjelesb férfiktől a legbájosabb hölgyeinkig, mindenki, ki csak honunk éltét, nemes emelkedését s egykori dicsőségét szomjazza, tegyen meg anyanyelvünkért mindent, amit tehet! Mert vele mindent kivihetni, ami nemzetünk, sőt az emberiség díszére méltó. Nélküle semmit! Tudósink pedig az idő lelkéhez, más művelt nyelvek csinossági állásfokához s a tudományoknak, művészeteknek, mesterségeknek s találmányoknak mindegyre fejlődőbb haladásihoz idomulva s mindezekkel mindenkor versenypályát futva, magasb szempontból tekintsék nyelvünket, mint eddig! Fejtsék ki e nagy kincsünknek minden kecsét, kellemét, s hathatós erejében bízván, ne gondolják, hogy keleti zománca mindjárt megpattan, ha nemesb, delibb, fellengősb s tán csak szokatlan mintákba alakítatik s némely, még kopár vidéke dél és nyugat mosolygó virányival, vidító s lelkesítő csemetéivel gazdagíttatik!...”

Ehhez a fejtegetéshez azután még a következőket fűzte hozzá: „Szembítsük, tágítsuk, nemesítsük nyelvünket! Annak fogékonysága – minthogy nyelvünk óriási fejlődésre képes –, minden kétségen túl van. De ahhoz se szobafilológia, se könyvekből tanult filozófia korántsem elég. Azt csak azon lelki felemelkedés eszközölheti, mely az emberi szót nem mint célt, hanem mint eszközt tekinti. Általa a nemzetek magasbra s az egyes emberek az erény felsőbb állására juthatnak, s így a mindenség tökéletesíttetik.”

Magam, jelenlévő barátaimmal ellentétben, nem vagyok nyelvtudós, de mint irodalmunk bűvára is kijelenthetem, hogy anyanyelvünk a magyarság legnagyobb alkotása és nemzeti kincse, amellyel nem csak önmagát, hanem a nemzetek egyetemességét is megajándékozta. Talán nem vagyok túlságosan patetikus, amikor Kosztolányi *Ábécé a nyelvről és lélekről* című vallomások írását idézem, tulajdonképpen a magam meggyőződésének foglalatáaként. „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar és magyarul beszélek, gondolkozom, írok – tett vallomást valamennyiünknek, akik itt e teremben ülünk, egyik legfontosabb és legkedvesebb mestere – életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyöngé. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.” És ezt az idézetet is folytatom, ahogy az imént a Széchenyi Istvántól valót: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélységes mélyéből buzognak föl az öntudatlan sikolyok, a versek. Itt megfélemedezem arról, hogy beszélek, írok. Itt a szavakról olyan régi emlékképeim vannak, mint magukról a tárgyakról. Itt a fogalmak s azok jelei végzetesen, elválaszthatatlanul összeolvadtak. A kés-ről tudom, hogy *culter, couteau, Messer, knife, coltello*, *navaja*. Ha azonban valaki nagyon akarná, elhitethetné velem, hogy tévedek. De a kés-ről senki se hitetheti el velem, hogy nem kés.”

A magyar nyelv, szeretném ismét hangsúlyozni, engem nem nyelvtudósként, hanem a magyar irodalom történetírójaként, kritikai vizsgálójaként foglalkoztat. Tekintettel arra, hogy a nyelv, mindenekelőtt a szavak a maguk jelentése mellett esztétikai tényezők is: a szavak hangalakjának, zenéjének mindig erős esztétikai hatása van, a szavakhoz tapadó történelmi és mitikus képzetek pedig lelki értelemben fejtenek ki erős hatást. Valamikor népszerű szellemi-költői játékot jelentett a „tíz legszebb szó” megjelölése a sok ezer lehetőség közül. Közel nyolc évtizede Kosztolányi Dezső (ismét rá kell hivatkoznom!) tett játékos kísérletet arra, hogy (egy francia folyóirat felhívása nyomán) kiválassza anyanyelvünk tíz legszebb szavát. „Egy új világ kezdődik – írta *A tíz legszebb szó* című 1933-ban keltezett írásában – minden nyelv küszöbén, a szépség új birodalma, új értelmi és érzelmi törvényekkel. Mi tehát a tíz legszebb magyar szó? Ezt felelném abban a tudatban, hogy válaszom merőben önkényes, és éppúgy jellemez engem,

mint nyelvünket. – Láng, gyöngy, anya, ősz, szűz, kard, csók, vér, szív, sír.” Ez volna tehát Kosztolányi felfogása értelmében anyanyelvünk tíz legszebb szava. Azóta többen is próbálkoztak hasonlóval, természetesen a szavak kiválasztásának egyéni és többnyire játékos indítéka van. Annak idején, ha jól emlékszem, éppen Balázs Géza kezdeményezte ezt a játékos nyelvészkedő kutatást, folytatni lehetne, a felhívással minden felnövekvő nemzedéket meg lehetne (kellene) szólítani.

Nem tudok arról, vajon a legszebb magyar földrajzi neveket is egybegyűjtötte volna valaki – pedig bizonyára ebben a szócsoportban lehetne megtalálni nyelvünk leginkább költői mozzanatait: falu- és városneveket, amelyeknek nem csak a hangzása figyelemreméltó, hanem történelmi, kulturális mitológiája is. Ugyanis mély meggyőződéseim értelmében a földrajzi nevek háttérében mindig ott rejlik a nemzeti vagy a helyi mítosz. Hadd hivatkozzam például Jékely Zoltán gyönyörű erdélyi helynévgyűjteményére, a *Zengő nevek* című költemény soraiban. Hadrév, Sáronberke, Kalota-Szentkirály, Zentelke, Asszony-nép, Szépkényerű-Szentmárton. Ezek a falunevek ma is megérintik az olvasó szívét: nosztalgiákat, érzelmeket keltenek. Több hasonló versünk van: Cs. Szabó Lászlótól, Csukás Istvántól, erdélyi és felvidéki költőktől. Olyan versekre gondolok, mint Cs. Szabónak *Álmatlan éj* vagy nemzedéktársamnak: Csukás Istvánnak *Ima a bölcsőhely nevéért* című költeményei.

A magyar nyelv múltja, jelene és jövője, bizonyára közös meggyőződésünk szerint, egyszersmind a magyarság múltja, jelene és jövője: egy történelmi nemzet és egy kultúra jövője, amely, hitünk szerint, alkotórésze annak a kulturális közösségnek, amelyet Európaként ismerünk. Akik a történelem során nem egy alkalommal, nem éppen indokolatlanul, veszélyeztetettnek látták a magyar nép sorsát, rendre a magyar nyelv fennmaradásának esélyeivel is küszködtek. Hadd utaljak a „távolabbi” múltból Széchenyi Istvánra (ismét!), Wesselényi Miklósrá, Kölcsey Ferencre és Vörösmarty Mihályra, a „közelebbiből” Ady Endrére, Babits Mihályra, Németh Lászlóra és Illyés Gyulára. Hadd idézzek most csak egyetlen költői művet, a *Himnusz* költőjétől a *Zrínyi második énekét*. „más hon áll a négy folyam partján, / Más szózat és más keblű nép, / S szebb arcot ölt e föld kies határa, / Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.”

Bevallom, az utolsó két sor engem mindig zavarba hozott, mintha Kölcsey a magyar nyelv és a nemzet végpusztulásában látta volna az országterület felvirágzásának előzményét. Meglehetősen iszonytató gondolat, idáig csak a magyarság legnagyobb ellenségei jutottak el: milyen nagyok kellett len-

nie a kétségbeesésnek, hogy a *Himnusz* költője idáig jutott! Ez a záró szakasz, bizony, a végső kétségbeesés műve, nem egyedül a költő korabeli írásai közül. A *Zrínyi második éneke* a reformkor történetének és a költő személyes történetének egyik drámai mélypontján született: 1838 nyarán, midőn a császári hatalom arra az elhatározásra jutott, hogy a magyarországi reformtörekvéseket rendőri erőszakkal kell megfékeznie. Ebben az időben vetették börtönbe az „országgyűlési ifjakat”, majd Kossuth Lajost, végül Wesselényi Miklóst, akivel a költő személyes barátságban állott (és aki elsőként ismerkedhetett meg a nevezetes költeménnyel). A *Zrínyi második éneke* a kétségbeesés szülötte. Ilyen kétségbeesésre, fájdalom, nem egyszer adott komoly okot a magyar történelem. Annak ellenére, hogy folyamatosan meggyőzhetett bennünket arról is, hogy a magyar nyelv „halála” (amelyről annak idején Herder nevezetes „jóslata” olyan riasztó képet festett) sohasem bizonyult valószínű lehetőségnek, mint ahogy most sem az.

Nyelvünk (egy nagyjából másfél évtizede egy amerikai egyetemen készült statisztika tanulsága szerint) tulajdonképpen igen előkelő helyet foglal el a világ nyelvei között. Eszerint a földkerekségen tizenkét olyan nyelv létezik, amelynek több mint százmillió használója van: az első természetesen (a maga több mint egymilliárdos nagyságával) a kínai, ezt követi az angol (természetesen nem csak Nagy-Britannia, hanem az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és számos egykori afrikai brit gyarmat nyelvével), majd a hindi, a spanyol, az orosz, az arab, a bengáli, a portugál (nagyrészt Braziliában), a maláj-indonéz, a japán, a német és a francia. További tíz nyelvet ötvenmilliónál többen beszélnek, majd további harmincnégy nyelvet tízmilliónál több ember használ. Ezek közé tartozik a maga nagyjából tizenhárom és félmillió közösségével a magyar nyelv, amely így a nyelvek sorában a negyvenkettedik helyet foglalja el. (Az elmúlt tíz év valószínű átrendeződései következtében nyilván ennél egy-két hellyel lejjebb csúszott.) Ha figyelembe vesszük azt a megállapítást, miszerint a földkerekségen (a felmérés idején) nagyjából háromezer nyelv volt található, a negyvenkettedik (vagy éppen negyvennyedek) helyezés nem tekinthető kedvezőtlennek.

Mondhatjuk, több ezer olyan nyelv él a világban (például Afrikában, Dél-Amerikában és Óceániában), amely jóformán a kihalás szélén áll, néhány évtized múltán ezeket már csak a nyelvtörténetírás fogja számon tartani. (Szomorú módon ilyenek a legkisebb finn-ugor nyelvek is: a liv, a vót, a vepsze, a hanti és a manysi – ez utóbbi kettő legközelebbi rokonunk.) Vagy másfél évtizede az Orosz Föderációhoz tartozó Komi Köztársaság fővárosá-

ban: Sziktiivkárban jártam, finn-ugor írótalálkozón. Fellépett a szónoki emelvényre egy ifjú vót költő, aki némi tragikus pátozsszal, egyszersmind büszkeséggel jelentette ki, hogy a Szentpétervár közelében élő vótok már csak hetvenen vannak, azonban ezek „mind költők” – nagy tapsot kapott.

A magyar nyelv nincs abban a tragikus helyzetben, mint a kis finn-ugor népek nyelve, mégis azt kell mondanunk, hogy helyzete veszélyeztetett, minthogy a mögöttünk lévő évszázad mostoha történelmi folyamatai következtében igen sokat veszített erejéből és szerepéből. Szeretnék néhány példát említeni. Az első világháború idején a Kárpát-medencében (vagyis a történelmi Magyarországon) nagyjából tíz és félmillió magyar élt (ehhez járult hozzá a Romániában, vagyis Moldvában élő száz vagy százötvenezer csángó-magyar és az osztrák igazgatás alatt álló Bukovinában élő néhány tízezernyi székely-magyar). Ugyanebben az időben Romániában (vagyis a Regátban), Erdélyben, illetve egész Magyarországon, Besszarábiában (vagyis a cári Oroszországban) és Bukovinában nagyjából ugyanennyi román volt található. A magyarországi szlovákok létszáma ekkor kétmillió, a szerbek pedig félmillió alatt volt.

A trianoni (majd az ezt mintegy megismétlő párizsi) határmódosítások következtében 1920-ban nagyjából 3,5 millió magyar (1,9 millió Erdélyben, a Bánságban és a Partiumban, 1,1 millió a Felvidéken, félmillió a Délvidéken) került a szomszédos államok fennhatósága alá. Vagyis a magyarság állományának nagyjából egyharmada jutott kisebbségi sorba – mindenekeelőtt ez a drámai helyzet okozta a két világháború közötti korszak határrevíziós törekvéseit, amelyek az 1938 és 1941 közötti visszacsatolásokkal (a Felvidék déli peremterületének, Kárpátaljának, Észak-Erdélynek és a Székelyföldnek, végül a Délvidéknek a visszacsatolásával) ideiglenesen révbe értek (és közel hárommillió magyarral növelték a megnagyobbodott ország lakosságát), hogy azután a vesztes háború (egyáltalán a háborúba lépés igen rosszul felmért következményei) véglegesen helyreálítsák a trianoni határokat. Mindez nem csak a nemzet tragédiája, hanem a történelem súlyos igazságtalanságai közé tartozik.

A Kárpát-medencében (jelenleg nyolc országban) élő magyarság az elmúlt hat évtizedben drámai veszteségeket szenvedett. A magyarság nagy tömegeinek áttelepülésre kényszerítése, és a mindenütt tapasztalható mesterséges, nem egyszer erőszakos elnemzetlenítés és asszimiláció következtében ma csupán nagyjából tizenkét és fél, de lehet, hogy csak tizenkét millió magyar él a Kárpát-medencében: Magyarországon tíz, Erdélyben másfél millió,

Szlovákiában hatszáz-, a Vajdaságban háromszáz-, Kárpátalján százötven-ezer – és ha számításba vesszük azokat is, akik a népszámlálások alkalmával óvakodnak bevallani magyar identitásukat, akkor is legfeljebb tizenhárom-tizenhárom és fél millió magyarral számolhatunk. A térségben időközben a románság létszáma huszonhárom-huszonnégy, a szlovákoké négy, a szerbeké közel tizenegy (ezen belül a vajdasági szerbeké közel kettő) és az ukránoké (ruszinoké) egymillió fölé emelkedett. Ennek a létszámeltolódásnak háttérében részben a migráció, igen nagy részben azonban a magyar nyelvű lakosság (tervszerűsége valló) asszimilációja áll. Meg persze a magyarországi demográfiai mutatók katasztrofális helyzete. A közép-európai térségben élő nemzetek nagyjából megkétszereztek állományukat, a magyarság száma legfeljebb negyedével emelkedett. Egy nagy történelmi teljesítményeket és nagy-szerű nemzeti kultúrát felmutató nép a veszélyeztetett nyelvi közösségek közé került, akárcsak oroszországi rokonai.

A világ nyelveit rögzítő statisztika, amely a magyarság helyzetét viszonylag kedvező színben mutatja be az imént ismertetett adatok fényében, mégis megfontolást követel. A nemzet fogyatkozása (ki kell mondanunk) drámai méreteket öltött, és hovatovább ugyanazokkal a sötét jóslatokkal kell megküzdenünk, amelyek annak idején (közel két évszázada: a „herderi jóslat” korában) nyugtalanították a reformkori magyar értelmiséget: Széchenyit, Wesselényit, Kölcseyt és Vörösmartyt. Ráadásul a magyarságnak a maga történelmi szállásterületein hol kíméletlenebb eszközöket használó asszimilációs kényszerrel, hol csendesebb beolvasztási politikával, de mindig a nyelvet és a nemzeti identitását veszélyeztető állami stratégiákkal kell megküzdenie. Ugyanakkor nem mondható el az, hogy idehaza: Magyarországon határozottabb anyanyelv-védelmező stratégiára számíthatnánk. Természetesen vannak és voltak ennek a nyelvvédelemnek elszánt munkásai és intézményei (olyanokra gondolok, mint az Anyanyelvi Konferencia létrehozásában és irányításában is fontos küldetést vállaló Lőrincze Lajos, Szathmári István és Grétsy László, valamint mások), ezeknek a társadalomban betöltött szerepe, a rendelkezésükre álló nyilvánosság jóval szegényesebb, mint azoké a (például televíziós) vállalkozásoké, amelyek nem építik, hanem kimondottan rombolják a nemzeti közösség anyanyelvi kultúráját és kötődéseit. Átgondolni- és tennivaló ezért van éppen elég, nyelvünk védelme (és gazdagítása) ma is személyes elkötelezettséget és szívós munkát követel.

A magyar nyelv közelmúltjának és jelenének néhány tanulságáról próbáltam képet adni, annak a meggyőződésnek a jegyében, miszerint a nem-

zeti közösséget mindig az anyanyelv és a ráépülő kultúra: a magyar irodalom és a magyar tudomány tartotta fenn. Ez az önfenntartó erő különösen az olyan nemzetek esetében nélkülözhetetlen, amelyeket különben politikai határokkal osztottak meg a történelmi események. A magyar nemzet, amely máig nem tudta feldolgozni a trianoni traumát (minthogy ez tulajdonképpen alig feldolgozható) ilyen nyelvi, kulturális és történelmi közösséget jelent. A nyelv (a vallási hovatartozás, a társadalmi státusz, a lakóhely és még számos más tényező mellett) kétségtelenül az egyik legerősebb és leginkább hagyományos közösségformáló tényező. A magyarság esetében pedig alighanem a legfontosabb ilyen tényező, ámbar mostanában már ismerünk olyanokat (például az amerikai magyarok leszármazottai közül), akik jóllehet nem beszélnek a magyar nyelvet, mégis magyarnak tartják magukat, és legalább a magyar kultúrában és történelemben igyekeznek ismereteket szerezni. Mindazonáltal a nemzeti közösség formáló és összetartó ereje ma is (és valószínűleg mindig is) anyanyelvünk marad. Fenntartása, gondozása, egészségének megóvása következőképp nagy közös feladat, amelyet egymással összefogva kell szolgálnia a kultúra és a közélet képviselőinek és természetesen a Magyarországon és a politikai határokon túl élő magyarságnak.

CSORDÁS LÁSZLÓ

MEGSZAKADÓ TÖRTÉNETEK

(KRUSOVSZKY DÉNES: *A FIÚK ORSZÁGA*)

Pontos megfigyelésekből és ezekhez kapcsolódóan árnyalt nyelvhasználatból indul ki Krusovszky Dénes, akárhányszor változás-folyamataiban és egymáshoz való viszonyaiban ábrázolja valamelyik történetének szereplőit első novellagyűjteményében, *A fiúk országában*. A novellák szerkezeti váza egy viszonylag egyszerű képlettel leírható: általában in medias res kezdés, utána visszatekintő, flashback narratív technikával ismerjük meg az előzményeket, majd a jelenig visszatérő történet egy hirtelen vágással megszakad. Ugyanakkor hiába a szerkezeti, poétikai hasonlóság, *A fiúk országa* novellái mégsem kapcsolódnak szorosan egymáshoz, aligha érdemes sokáig keresni egy olyan metanarratívát, amelynek segítségével egységes történetet konstruálhatnánk a szövegekből: a beidegződött, éppen ezért gyakran elvárásként megjelenő kortárs olvasói beállítódást – tudniillik minden lazán összefüggő szöveget *lehetőleg regénnyé olvasni* – ennél a kötetnél kénytelenek vagyunk levetni.

Mindehhez természetesen hozzátartozik, hogy a novellákban feltűnő, illetve előtérbe kerülő identitások nem tekinthetők állandóknak, hiszen mindvégig változás-folyamatokban nyerik el szerepüket. A változásokat pedig valamilyen nem várt esemény, élmény, tapasztalat indítja be. Ilyen esemény a család széthullásának előrevetítése a *Mielőtt apámat kettéfűrészelték* című nyitónovellában. Az apa, aki egykor a városi strandfürdő úszómestereként dolgozott, elveszíti állását. Mivel feleslegesnek érzi magát, egyre inkább belemerül az alkoholizmusba. Felesége ezt nem tudja megbocsátani, állandó veszekedések alakulnak ki közöttük: a kiegyensúlyozott családi élet egyszer csak felbomlik. Ezt tetézi, hogy a tanácsháza földhivatali osztályán dolgozó feleség folyamatosan félrelép egy kopaszodó, pofaszakállas férfival. Mindezt a család szétesését figyelő egyik gyerek elbeszéléséből tudjuk meg. Sem ő, sem óvodás korú testvére nem érzi magát biztonságban otthon. Eleinte ugyan a narrátor igyekszik viszonylag pozitívan fogadni a helyzetet: „Volt bennem valami büszkeség is, hogy nekem most milyen nehéz, és, hogy én mostantól akkor problémás gyerek leszek” (18.). Ami mégis az egész novel-

lát átlengi, az a félelem tapasztalata. Az öcs fél az otthontól, az apa fél a megcsalástól és a széteső családtól, az én-elbeszélő pedig fél attól, hogy az apa részegen lejáratja magát. Ilyen szempontból remekül elő van készítve a novella vége – nem véletlen, hogy kidolgozottsága alapján ez a kötet egyik legerősebb írása. Még a szöveg elején kiderül, hogy az elbeszélő gyakran kihagyta az úszásórákat, nehogy apja terhére legyen, mivel az apa „semmitől sem félt annyira, mint attól, hogy a saját tanítványai előtt esetleg neveltségessé válhat” (11.). Ehhez képest válik emlékezetessé olvasás után az a különösen groteszk kép, amint a nagyapával elsétáló két gyerek látja és hallja részeg apjukat hörögve vonaglani a bűvész mutatványában, miközben a nézőtér csak nevet a szerencsétlen férfin.

Szintén a családi biztonság hiányával találkozunk *A tisztáson* című novellában. A család szétesése után – az apa részegen nekihajtott egy fának, az anya lelépett Írországba egy doktorral – az elbeszélő a bácsikájánál maradt. Az egyes szám második személyű, önmegszólító narrációból megtudjuk, hogy az elbeszélő megbukott érettségi vizsgán, ezért, mintegy büntetésből egy sintértelepen kénytelen dolgozni, napi nyolc órát. Itt bontakozik ki a voltaképpeni történet: egy nap pénzt fogad el azért, hogy a rászózott macskakölykökkel kezdjen valamit. A sintértelepen, a kutyák között persze nem lehet helyük, marad a döggút. Ekkor játszódik le az igazi „hétköznapi dráma” – ahogy egy helyen maga a szöveg is nevezi az ilyen helyzeteket. Mikor a döggúton meglátja bácsikáját egy idegen nővel – feltehetően örm-lánnyal – in flagranti, valami végleg megszakad az elbeszélőben: „Mintha megint elvettek volna tőled valamit, mintha megint el kellene átkoznod mindent és mindenkit, hogy te magad túlélhess” (49-50.). Ennek hatására biciklijével útnak indul, sebesen, becsukott szemmel a forgalmas úton. Itt viszont problémát okoz a történet hirtelen megszakadása, illetve az önmegszólító narráció és történet viszonya, ugyanis sehol sincs pozícionálva az elbeszélő, nem tudjuk meg, milyen távlatból, honnan is mesélheti el a leírás alapján sejtethető „sötét” végkimenetelt.

Forradalmi légkörben játszódik az *Ismeretlen égbolt*, amit – bár önként kínálja magát a referenciális olvasat – egy általánosabb korhangulatként is interpretálhatunk: „ahogy lenni szokott, egy rosszkor és rossz helyen elmondott politikusi beszéddel [kezdődtek a zavargások], amit sunyi egymásra mutogatás és szőnyeg alá söprés kísért, mígnem [...] valósággal kirobbant a harag és a gyűlölet, a tehetetlen düh és a szövevényesen egymásba fonódó sértettségek elege” (52.). Az események kellős közepén találja magát két

fiatal fiú, akik a futás aktusában ismernek rá önazonosságukra, mert akár-hányszor megállnak, a novellák hangulatából máshol is kiérezhető fenyegettség veszi körbe őket. Az ütközőzónába jutva, egy szétvert telefonfülkében megszólaló, valamilyen ismeretlen embernek bocsánatot adó női hang jelenti – véletlenszerűségével, illetve az eseményt tekintve: abszurdításával – az erkölcsi értelemben vett jó, a kicsinyességen felülemelkedni tudó mélyen emberi minőséget a pillanatnyilag felfordult világréndben.

A férfivá válás története elevenedik meg a kötet címadó novellájában, *A fiúk országában*. Az én-elbeszélő, aki esküvője előtt áll, hazatérve a kiselejtett régi holmik között kutat, amikor is ráismer egy bársonynadrágra, amely előhívja a sorsfordító fiatalkori traumát: egykori barátnője abortuszát. Ahogyan a múltba tekintve fokozatosan tárul fel az olvasó előtt a történet, úgy kap sajátos árnyalatot a fiatal fiú sorsa: a dac, a túl felelőtlenül megélt élet, a kórházba való utazás során érzett érdektelenség szorongássá és zavartsággá változik át. Ezt kiválóan érzékelteti Krusovszky a tudat csapongásával, illetve az emlékek és gondolatok közötti logikai kapocs fellazításával. A férfivá válás pillanatát is érzékletesen készíti elő a szöveg. A kórházba érve megüti a fiú fülét a száraz, színtelen hang, amellyel a portárs kérdez vissza, mintha csak egy egyszerű foghúzásról vagy mandulaműtétről lenne szó. A folyosón pedig rácsodálkozik a személytelenségre, amely a sok nőt lengi körül itt, akik ugyanazon oknál fogva várakoznak. Ekkor gondol bele először abba, hogy valójában meg sem értheti ezt a helyzetet: „legfeljebb az együttérző parazita pozíciója lehet az” (88.) övé. Majd ezekkel a szavakkal gondolataiban válik férfivá: „Férfi vagyok, most váltam azzá, és nem korábban, a szeretkezéseink alkalmával, hanem ezekben a pillanatokban, ahogy magányosan és bután ácsorgok itt a nőgyógyászati osztály huzatos folyosóján” (88.).

Két további novella foglalkozik egyén és kulturális környezet, valamint a beilleszkedési zavarok problémájával, nem azonos sikerrel. *A Mélyebb rétegek* elbeszélője külföldi diákként ismerkedik Prága utcáival és tereivel, illetve külföldi diáktársaival tölti a szabadidejét valamelyik szórakozóhelyen. A szobatárs egy arab diák, akiről nagyon hamar kiderül, hogy nem ivott még alkoholt, valamint nem volt még nővel. Az elbeszélő mutatja meg neki, hogy léteznek felnőttfilmek, aminek később ára lesz: a pornográfia stilizált világára és ízére rákapó Ahmed valami súlyos dolgot tesz a másik cserediákkal, Nasztyával a Csehországban töltött utolsó éjszakáján. Annak ellenére, hogy az előzetes információkból sejteni lehet, mi történt a lánnyal, a szöveg túl

hamar ér véget ahhoz, hogy pontosan tudni lehessen a megvalósuló bűn erejéről. Így viszont maga a történet is veszít súlyából: az olvasó részéről elmarad bármiféle azonosulás vagy elutasítás, egyedül a hiányérzet jelentkezik a túl korán jött befejezés miatt. A címben előre ígért mélyebb rétegek tulajdonképpen feltáratlanok maradnak, és a novella inkább tűnik magánérdekű beszámolóknak, mint általánosabb érvényű műalkotásnak. Nem így *A harmadik emberben*. A késleltetés itt kifejezetten jól működik: a szöveg végéig feszültségben tartja az olvasói érdeklődést. Holott csak a legvégén tudjuk meg, ki az valójában, aki zsaroló módon beleavatkozott két férfi – egy visszahúzó párt – magánéletébe, mely beavatkozás hosszú időn át erősítette saját identitásuk normán kívüliségét, önazonosságuk válságát.

A művészet befogadása, a művészség mibenléte, illetve élet és művészet kapcsolata kerül középpontba három novellában. A New York-i konferencia utáni látogatás a helyi fiatal underground kultúrát népszerűsítő épületben szintén magán viseli a beszámoló jelleget (*Ramszesz szeme*). A történet egyes szám első személyű elbeszélője nem gondolja egészen sikerültnek a szabálytalan formákban összehegesztett vasrudakból és a rudak végeire felszúrt hagyományból készült installációt. A magánérdekűségen viszont akkor emelkedik felül a szöveg, amikor a Manhattan híd alatt – szinte elveszve a városban – az elbeszélő felnéz a hatalmas, bonyolult, már-már absztrakt acélszerkezetre, és elkezdi (meg)érteni a korábban megtekintett műalkotást. *Az új vadak* ennél összetettebb és árnyaltabb változástörténet. A családalapítás miatt a nyüzsgő belvárosból egy kertes házba kiköltöző fotós és angoltanár felesége elégedetlen a jelenlegi helyzettel, egyre inkább elhidegülnek egymástól, amelyhez nyilván nem kis köze van a meddőségnek. A fotós eleinte tanítványaival foglalkozik, de mivel menthetetlen dilettánsnak tartja őket, inkább más munka felé néz: helyszínelő fotós lesz. A novella nem kis tét körül forog. A központi kérdés: hogyan találja meg a fotós a mindennapi gyakorlattá silányult fényképezésben újra a művészt, és ezáltal önmagát?

Bár már *Az új vadakban* is történt erre kísérlet, a kötet utolsó novellája, *Az éjszaka vége* jut el odáig, hogy élet, halál és művészet szálait megpróbálja szorosán egybefonni. A herceg halála előtt magához hívatja a környék legkiválóbb asztalosát, Franz Rint mestert, hogy készítse el az utókor számára szánt hercegi örökséget: a halál és az élet emlékművét. A mester, akinek szakmai tudása megkérdőjelezhetetlen, eleinte ódzkodik a feladattól, míg el nem hiszi, hogy valójában ő maga is művész és műalkotásának alapanyaga (az emberi csont és koponya) a végtelen lehetőségek tárházát nyitja ki számá-

ra: a csontok egy idő után a világ körforgásának legsokoldalúbb metaforájává alakulnak át előtte. Így válik a kissé bizarr történet végére az egyszerű asztalosmesterből meg nem értett géniusz, illetve így változik át környezete szemében megbecsült mesteremberből megvetett művésszé.

A fiúk országa szereplői általában meg nem értett emberek valamennyi korosztály képviselőiben: fiúk, férfiak, öregemberek. A fenyegetettség és a félelem, amelyet az idegennek ható környezet áraszt felénk – és átszövi a teljes novellagyűjteményt –, csak nehezen oldható fel egy általánosabb érvényű korrekcióra törekvő szándékban. Mégis efelé irányulnak a változástörténetek, még akkor is, ha olykor túlzottan hamar szakadnak meg.

(Krusovszky Dénes, *A fiúk országa*, Budapest, Magvető, 2014.)

OROSZ JÚLIA

LORÁNTFFY ZSUZSANNA SZEREPE A KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGON

*„Fejedelmi nő, az volt bizonynal,
Világ szerént, lélek szerént!
Több díszet nem nyert bársony- s bíborral,
De ő hintett ezekre fényt!
Korát előzte, mint az égen
A tiúnderhajnal a napot,
Hogy akkor is ragyogjon, éljen,
Midőn a nap lenyugodott” [1, 259. o.]*

Magyarország újkori történelmének kiemelkedő és kiváló példát mutató női alakja volt Lorántffy Zsuzsanna, kit korának egyik legműveltebb és legbökezűbb mecénásaként tartanak számon. A történelemben az ismert királyok, fejedelmek, főmértóságok mellett találhatunk olyan híres asszonyokat, akik jelentős szerepet játszottak a történelem alakulásában. Ilyen nagy nőalak volt Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felesége. Mind a mai napig iskolaalapítási és iskolapolitikai tevékenysége példaértékű, nem hiába hozott óriási áldozatot a magyar közművelődésért és iskolaügyért. Ám nemcsak anyagiilag támogatta a szellemi termékek, új könyvek kiadását, hanem saját maga is írt könyvet, ezáltal méltón kivette részét a 17. századi szellemi élet felvirágoztatásában. A fejedelemasszony mindig az éppen aktuális fejedelem feleségét jelentette. A történelem általában nem osztott rájuk főszerepet, nem saját személyükre figyelt, hanem mint a férjük partnereire, segítőtársaira. A fejedelemasszonyok egyéni képességeikhez mérten használták ki a pozíciójuk kínáلتa lehetőségeket. Lorántffy Zsuzsanna életéről meglehetősen keveset tudunk, a politikától távol tartotta magát, inkább a szellemi dolgok iránt érdeklődött, azonban méltó társnak bizonyult, ki férjét mindenben támogatta és segítette.

Jelen tanulmány röviden megpróbálja bemutatni Lorántffy Zsuzsanna életét, főbb cselekedeteit, feleségi és fejedelemasszonyi szerepét, iskolapoliti-

tikai felfogását, végrehajtását és annak történelmi hatásait, a mai kárpátaljai területekre nézve is. Kárpátalja történetéről számos írás jelent és jelenik meg mind a mai napig, ennek ellenére mondhatni teljesen hiányoznak a nőtörténeti témával foglalkozó kutatások. Bár Lorántffy Zsuzsanna erdélyi fejedelemasszony volt, ám családi birtokukhoz tartozott Abaúj-, Zemplén-, Borsod-, Szabolcs-, Szatmár- mellett Bereg- és Ugocsa vármegye is, így többek között Beregszász és környéke, valamint a munkácsi vár.

Lorántffy Zsuzsanna 1600 körül született Ónodon. Édesapja, Lorántffy Mihály zempléni nagybirtokos főnemes, Ónod várkapitánya, anyja pedig Zeleméri Kamarás Borbála, a Dobó-vagyon örököse volt. Négy lánygyermekük született, de csak Zsuzsanna és Mária élte meg a felnőttkort. 1608 táján költöztek Sárospatakra, amely állandó otthont nyújtott a későbbi fejedelemasszony számára. Sárospatakról ment férjhez, ide járt haza, majd férje halála után végleg Sárospatakra költözött, pedig a családnak számos vára, kastélya, birtoka volt, amelyek közül választhatott volna [2]. Zsuzsanna gondos nevelésben részesült, elsajátította korának műveltségét, több nyelven megtanult beszélni és írni, így például németül, latinul, olaszul és románul. Édesanyja, Zeleméri Kamarás Borbála hamar, még 1610-ben meghalt. Lorántffy Mihály második felesége, Andrássy Kata volt, aki szintén gondos nevelésben részesítette a lányokat. Sajnálatos módon apjuk is korán meghalt, 1614. szeptember 9-én, s nem élhette meg lányai férjhezmenetelét. Mostohaanyjuk, Andrássy Kata pedig 1615 körül férjhez ment Hédervári Istvánhoz, emiatt kénytelen volt elhagyni Sárospatakot, s az esküvőn sem vett részt [3].

Lorántffy Zsuzsanna a kor szabványainak megfelelően fiatalon ment férjhez, Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem fiához, Rákóczi Györgyhöz. Az esküvőt 1616. április 18-án tartották meg, s Sárospataktól nem túl messze, Szerencsre költöztek. A házasság érdekházasságnak tűnhet, de a házaspár levelezéseiből kiderül, hogy bensőséges kapcsolat alakult ki közöttük, amely szerelemmé, később pedig mélységes szeretetté és összetartozássá változott. A fiatalasszony a nyugodt atyai otthonból egy örökmozgó ember oldalára került. A fiatal Rákóczi Györgynek mindene volt a politika. A gyenge fiatal lányból erős, határozott asszony lett. Kivételes tudatossággal alakította kapcsolatukat, sosem engedte, hogy eltérő természetükből fakadóan ellentét támadjon házasságukban. *Péter Katalin* közléséből megtudhatjuk, hogy Lorántffy Zsuzsanna sajátos módon változtatta meg férjét. Nem ölte ki belőle a politikust, ehelyett létrehozott a közéleti egyénisége mellett egy magán-természetű személyt is: jó férj és szerető, gondos apa lett belőle. Rákóczi

György idegenekkel szemben nagyon kemény volt, mindig célja elérésén fáradozott, ám a családjával teljesen másként bánt. A legérdekesebb tény, hogy felesége szüleiére mindenáron hazatért, ezenkívül egyáltalán nem szegyelette – a kor szokásaitól eltérően, ha a külvilág tudomást szerzett szerelméről vagy gyermekei iránt érzett szeretetéről [2]. Teljes mértékben kijelenthető, hogy egyenrangú, egymásra mindig számítható társakká váltak.

Rákóczi Györgyöt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem mellett végzett feladatok, hadjáratok sokszor szólították el huzamosabb időre. Ebből kifolyólag feleségére hárult az egész családi birtok és az udvartartás irányítása. A család mellett az ország gazdasági ügyeire, az egyházra, az iskolaügyre figyelt és a mindennap állandó problémáival kellett megküzdenie. Ennek ellenére Lorántffy Zsuzsanna megbirkózott az egyre felelősebb feleségkörü szereppel. A Rákóczi és Lorántffy családi és fejedelmi birtokok sokfelé helyezkedtek el. Kezüikben összpontosultak a legfontosabb várak és gazdaságilag lényeges területek. Ily módon a nagyasszonynak Sárospatak mellett Szerencs, Ónod, Gyulaféhérvár, Fogaras, Várad és Munkács várának életét is felügyelnie kellett [4]. Ebben a korszakban főúri asszonyainak a birtokok irányítása mellett a család és a közvetlen környezet egészségére is oda kellett figyelniük, így a fejedelemasszony kertjeiben gyógynövényeket gondozott, emellett jól ismerte azok használatát. Ezenkívül kiskertjét igyekezett minél különlegesebb virágokkal díszíteni, amelyeket külföldről szerzett be.

Rákóczi György, amikor csak tehetette, feleségének leveleiben állandóan beszámolt a történekről. Több ezer levelet válthattak, ezekből azonban alig néhány száz maradt fent az utókor számára. Zsuzsanna asszony szintúgy állandóan beszámolt tevékenységéről távol lévő férjének. Rákóczi nejének nem egyszer különlegességekkel kedveskedett, ezt tükrözi az alábbi levél is: „Az Úristennek áldásából, édesem, ma 11 órakor ide tűrhető egészségben érkeztem. Ez oly hely, valaki erdélyi fejedelem, úgy őrizze, mint egyik szemét. [Nagy]Váradon kívül ennek Erdélyben mássa nincsen erősségére. Jóságá is annyi volna, ha zálogban nem volna, élélhetne egy úr belőle, mert csak zálogban is ötvenhat falu. Bizony elválnék eddig Erdélynek s még Magyarországnak is dolga, míg ezt megválnék. Derék erősség. Innét okvetlen szerdán megindulok, adja Úristen, édesem, szent fiáért lássuk egymást jó egészségben. Ím vagy 12 narancsot és 7 citromot küldtem, adja Isten egészséggel elköltenetek, édesem. A narancshajat megtartsd. Datum Kővár 30. die Octobris Anno 1633” [5].

Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna házasságából hat gyermekük született, de sajnálatos módon csak két fiú – az 1621. január 30-án született

György és az 1622. július 14-én született Zsigmond – érték meg a felnőttkort [2]. Zsuzsanna legfontosabb fejedelemasszonyi szerepköre 1630-ban kezdődött el, amikor Bethlen Gábor halála után birtokai özvegye, Brandenburgi Katalin tulajdonába került. Ám ő pár hónap múlva kénytelen volt lemondani I. Rákóczi György javára, aki így 1630. november 26-tól Erdély fejedelme lett. I. Rákóczi György, Bethlen Gábornak egyik legfőbb híve, s mint fejedelem is méltó utódja volt. A szakirodalom szerint, bár nagyon óvatos, takarékos, békés és a háborúskodást nem szerető ember volt, mint hitbuzgó református és a magyar nemzetét szerető fejedelem, nem vonhatta ki magát a háborúból [6]. Emiatt gyakran tartózkodott távol, s így Zsuzsanna nagyaszonyra maradt a hatalmas családi birtokok igazgatása. Bár ellenezte a fegyveres harcot, ennek ellenére, amiben csak tudott, aktív segítséget nyújtott. Irányította a szüretet, a gazdaságot, sokszor a földeken betakarított termést, fegyverekkel együtt, a katonák megsegítésére küldte. Emellett bőkezű mecénási tevékenységbe kezdett [3]. A politikával nem foglalkozott, inkább a szellemi dolgok iránt érdeklődött, ezen belül is az iskolaügyet tekintette a legfontosabbnak. I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna fontosnak tartotta, hogy megteremtsék a korszerű középiskolai és felsőoktatást. Rengeteg református templom és iskola építését és javítását támogatták. Emellett nagyszámban jutattak ki külföldi tanulmányutakra fejedelmi ösztöndíjjal ifjú lelkészeket és diákokat, akik modern nézetekkel, tudományos ismeretekkel és könyvekkel tértek haza, így jelentős haszonnal is járt a diákok támogatása [4].

A kora újkori Magyarország oktatására jellemző volt, hogy az előkelő lányok nem végeztek iskolát, hanem otthon tanították őket. A fejedelemasszony viszont nagyon szeretett olvasni, s teológiai vitákat folytatni. Két teológiai témájú könyvet is írt, melyet a fejedelem kiadott. Az egyik mű „*A Szentlélek származásáról*”, a másik pedig „*Mózes és a próféták*” címet kapta, ám sok férfi tudós nem ismerte el a művet és megrágalmazták miatta a fejedelemasszonyt [2]. Tény, hogy a két írás nem túl sok önálló gondolatot tartalmazott, de ennek ellenére jelentősége hatalmasnak mondható. Ugyanis Lorántffy Zsuzsanna büszkén állhat az első magyar női szerzők között, akik nem féltek nő léttükre határozottan kinyilvánítani a véleményüket.

1648-ban I. Rákóczi György halála után Erdély trónjára idősebb fia, az akkor 25 éves II. Rákóczi György lépett. Zsuzsanna fejedelemasszony férje halála után visszaköltözött Sárospatakra, ahol folytatta patronáló tevékenységét, s talán ekkor mutatkozik meg teljes mértékben személyisége. Egyedivé teszi sorsát az is, hogy I. Rákóczi György végrendeletében elsősorban őrá

hagyta a családi birtokok és vagyon igazgatását, s talán ez tette lehetővé, hogy Lorántffy Zsuzsanna férje halála után is jelentős státusban maradt [4]. A fejedelemszonyi szerepét természetesen átengedte menyének, Báthory Zsófiának, s ő a háttérből politikai ügyekbe nem beleszólva ténykedett. A szórakozás, a fényűzés helyett mindig is szorgalmas, munkás életet élt. Özvegysege idején még jobban igyekezett jó célokra, mások megsegítésére felhasználni befolyását és anyagi javait. Így, mondhatni egész életében főként az iskolaépítés, az iskolaügy fejlesztése játszott fő szerepet. Bölcsessége és megértő magatartása miatt általános szeretet övezte a fejedelemszonyt.

1650 körül Sárospatakra érkezett a híres cseh tudós és politikus, Johannes Amos Comenius. Sokáig a történetírás úgy tartotta, hogy maga Lorántffy Zsuzsanna hívatta Comeniust Patakra, a helyi iskola megreformálása céljából. Mára már kiderült, hogy igazából Comenius hívatta meg saját magát, s egy időre letelepedett a munkára alkalmas, nyugodt környezetben. A sárospataki iskola fejlesztését még 1621-ben kezdték el, majd kollégiummá szervezték át, ahol 1651-től Comenius lett a vezető tanár. Lorántffy Zsuzsannának köszönhetően nyomdát is felállítottak. Sőt a családi könyvtárat is az iskolának adományozta, ezáltal a sárospataki kollégium bővelkedett a kor legtöbb könyvével. Comenius 1654-ig maradt a fejedelemszony hatásköre alatt, részt vett a kollégiumi élet átszervezésében, új iskolai szabályzatot alkottak, cserébe természetesen magas jövedelmet kapott [7]. Ezenkívül itt jelent meg egyik híres műve, a szemléltető oktatásról „*A látható világ képekben*” címmel [3]. A sárospataki kollégium a magyarországi iskolahálózat egyik szilárd elemét alkotta. Lorántffy Zsuzsanna anyagilag támogatta a kor neves tudósait is, például Apáczai Csere Jánost, Keresztúri Pált vagy Tolnai Dali Jánost.

Lorántffy Zsuzsanna közművelődésügyben végzett tetteit nem lehet összehasonlítani más fejedelemszonyokéval, akikre általában jellemző volt, hogy ritkán foglalkoztak a nép ügyével. A nagyasszony legjelentősebb tevékenysége a Fogarason 1657-ben létrehozott román tannyelvű iskola és gyülekezet volt, amelyre azidáig nem akadt példa. Ennek köszönhetően a románok is anyanyelvükön tanulhattak és gyakorolhatták vallásukat [8]. A 17. században nem volt jellemző a kötelező iskolalátogatás, a lányok iskoláztatása pedig igazán ritkaságnak számított, mindezekon túl az özvegy fejedelemszony megpróbálta valamilyen szinten a lányokat is bevonni az alapoktatásba (főként hitoktatás), bár ez még mondhatni nagyon kezdetleges kezdeményezés volt. Ebben a korszakban a női szerepkörhöz tartozott

a hímzés, varrás, így a fejedelemsasszony feladatai közül ez sem maradhatott ki. Udvarában hímző kör működött, ahol nemesi lányok nevelkedtek, terítőket hímezve készültek fel a feleségi szerepre. A fejedelemsasszony egyháznak adományozott legtöbb ajándékát (hímzett úrasztali terítőket, kendőket) is saját maga készítette el [2].

Lorántffy Zsuzsanna jelentős szerepet játszott az építkezések megszervezésében is. Ám nemcsak a sárospataki várat tette kényelmessé és lakályossá, hanem 1657-ben a munkácsi vár egy épületrészét is ő építette át. E vidék és a Kárpát-medence számos más tájának volt jótevője Lorántffy Zsuzsanna. Iskolák, gyülekezetek, könyvtárak, diákok, lelkészek támogatásával segítette a magyar művelődés ügyét. Mindenben igyekezett ápolni és egyben fejleszteni a kultúrát. A fejedelemsasszony szándéka az iskolák létrehozásával az volt, hogy a tanulókat minden ember megbecsülésére, tiszteletére, szeretetére tanítsa és nevelje [8]. A sárospataki iskolához hasonlóan a mai Kárpátalján is fejlesztette az oktatást. 1649-ben megnövelte a beregszászi prédikátorok, tanítók és diákok jövedelmét. *Zubánics László* közlésében olvashatjuk a következőket: „*A beregszászi hídvám jövedelmének a felét az uradalom, másik felét pedig az iskola nyerte el. A hasonló áteresztőképességű munkácsi hídvám évente 45-50 forint jövedelmet hozott. A Beregszászon lévő, három kőre forgó malom vámbeli jövedelmének két része a prédikátoroknak, a tanítóknak és a diákoknak járt...*” [9, 22-23. o.]. Ekkor évente tizenkettőtől valamivel több diák tanult a felsőbb osztályokban. Az úrbérösszeírás szerint Beregszászon két pap dolgozott. A papok házai és az iskolaháza adómentességet élvezett. 1649-ben megnövelte a beregszászi lelkészek, oktatók és diákok jövedelmét, s ezzel jelentős mértékben hozzájárult az iskolák fejlődéséhez [9]. Lorántffy Zsuzsanna iskolapolitikájának központjában a megújított pedagógiai, nevelési rendszerek bevezetése állt, egy olyan eszmei harc elindítása, amely korunk iskolarendszerének alapjait fektette le. Az 1657-es lengyel betörés következtében a beregszászi és munkácsi magyar szabók céhjeinek kiváltságlevelei elvesztek, a fejedelemsasszony azokat latinból magyarra fordítatva újraíratatta [9].

A vallásosság lényeges vonása volt Lorántffy Zsuzsannának. A mélyen vallásos asszony fogékony volt az új nézetekre. Így például pártfogása alá vette az Angliából friss eszmékkel, puritán szellemiséggel hazatérő lelkészeket. De vajon ő maga is puritános lett volna? Tény, hogy pártfogása alá vette az új eszméket hirdető lelkészeket, de ugyanúgy a reformáció hithű támogatója maradt. Emellett érdekes az is, hogy nem akadályozta más egyházak működését sem, sőt hajlandó volt a számukra is támogatást nyújtani. Így

például vallási elfogultság nélkül segítette a szombatosokat, a munkácsi görög keleti egyházat, vagy a kolozsvári kálvinista egyházat. Ebből kifolyólag a leghelyesebb válasz a fenti kérdésre az, hogy nem volt ortodox és nem volt puritános sem: egyszerűen hívő, kegyes, szeretetre méltó asszony volt [10].

Lorántffy Zsuzsannát élete során számos csapás érte. Először kisebbik és szeretett fia, Zsigmond hunyt el 1652-ben, nem sokkal házassága után. Zsigmond elvesztése után a fejedelemasszony egyedül maradt. Idősebb fiával kevésbé ápolt jó kapcsolatot, viszonyuk a lengyelországi hadjárat után változott meg, amelyet az özvegy fejedelemasszony teljes mértékben ellenzett. Nem volt hajlandó anyagilag támogatni, de nem tudta fiát lebeszélni a szerencsétlen kimenetelű hadjáratról [11]. Az 1657-es lengyel hadjárat Magyarország egyik legnagyobb tragédiája lett. Mivel II. Rákóczi György nem kérte ki a hadjáratához a Török Porta engedélyét, azért az a krími kánság seregét küldte ellene. A fejedelemnek csak csekély hadseregével sikerült megmenekülnie. Eközben Erdélyt Lubomirsky György hetman vezetésével a lengyel hadsereg támadta meg. Óriási pusztítást végeztek, felégették a falvakat, templomokat, kastélyokat. Különösen kegyetlenül viselkedtek a Rákóczi-birtokokon [2]. Ung, Bereg és Ugocsa megyékben sok települést a földdel tettek egyenlővé. Így például 1657 folyamán a lengyelek felégették Visket, július 17-én betörték Beregszászba, Váriba, Beregre, valamint Munkácsra is, viszont a várat nem merték megostromolni. Ezt követően erősítette meg Lorántffy Zsuzsanna a munkácsi várat, amely fél évszázadra az Erdélyből kiszorult Rákócziak központjává vált [12]. Beregszászban a lakosság a megerősített templomba menekült. Lubomirsky csapatai nem kegyelmeztek a városnak, kirabolták a házakat, a templomon körül rőzsét halmoztak fel és meggyújtották azt. Az oda menekült lakosság többsége sajnos a füstben megfulladt [9]. Kárpátalja egyik legszebb gótikus emléke a mai muzsalyi romtemplom, szintén a lengyel betörés alkalmával pusztult el [12].

Lorántffy Zsuzsannának élete utolsó három esztendejében megváltozott fiával a kapcsolata, György mindenről értesítette anyját, s kikérte véleményét. Ám az 1650-es évek sorscsapásai felemésztették a fejedelemasszony egészségét. Ehhez hozzájárult még az is, hogy a sárospataki diákok fellázadtak a Comeniussal megalkotott reformok ellen, ami nagyon elkésé- rítette. Lorántffy Zsuzsanna 1660. április 18-án halt meg [3]. Sárospatakon helyezték el végső nyugalomba. Fia, II. Rákóczi György pedig két hónappal később a szászfenesi csatában halálos sebet kapott. A Rákóczi-birtokok így Báthory Zsófia kezébe kerültek.

Összességben elmondható, hogy Lorántffy Zsuzsanna közösségért felelős, kivételes nő volt. Egyrészt élte a kor által elvárt szokásoknak megfelelő fejedelemasszonyi életet. Így a hagyományos feleségi szerephez híven, udvarában nemes lányokat neveltetett, hímző kört működtetett, ahol saját maga is úrasztali terítőket hímzett. Emellett még irányította és igazgatta a családi birtokokat, a várudvar életét és a gazdaságot. Férjének igazi segítőtársa volt, s egyben jó anya és kitűnő gazdaasszony. Másrészt viszont egy nemes célért küzdött. Legfontosabb feladatának az ifjúság nevelését tartotta. Sárospatakon megalapította a legszínvonalasabb oktatási és nevelési rendszerrel büszkélkedhető kollégiumot. Vagyonát és fejedelemasszonyi hatalmát nem önös célokra fordította, hanem a Rákóczi birtokok területén működő iskolák és az arra érdemes tanárok és diákok támogatására. Napjainkban több iskola is büszkén viseli a nevét. Vallásilag fogékony volt az újra, a puritánok és a reformáció hithű támogatása mellett, a közművelődés érdekében hajlandó volt akár más felekezeteket is támogatni. Lorántffy Zsuzsanna minden tekintetben különleges asszony volt, kulturális szerepe a tagadhatatlan. A kora újkori Magyarország első női szerzőjeként bátran vállalta véleményét, melyet határozottan kinyilvánított. Lorántffy Zsuzsanna erdélyi fejedelemasszony méltón állhat példaként az utókor előtt.

Köszönetnyilvánítás:

A tanulmány elkészülését a Collegium Talentum támogatta.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

1. Tompa Mihály összes költeményei. Lorántffy Zsuzsanna emlékezete (1860). A letöltés dátuma: 2014. október 30. <http://www.mek.oszk.hu/01100/01101/01101.pdf> – 259-263. o.
2. Péter Katalin. Magánélet a régi Magyarországon. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2012.
3. Pivárcsi István, Horányi Gábor. Híres magyar asszonyok kalandjai. Budapest: Palatinus, 2003. – 110-113. o.
4. G. Etényi Nóra. Lorántffy Zsuzsanna politikai és kulturális szerepe hazai és európai tükörben. A letöltés dátuma: 2014. október 24. <http://radaygyujtemeny.hu/etenyin.htm>
5. Zika Klára. Lorántffy Zsuzsanna, a fejedelemasszony. A letöltés dátuma: 2014. október 24. <http://magyarokforrasa.hu/lorantffy-zsuzsanna-a-fejedelemasszony.html>
6. Köpeczi Béla. Erdély története I-III. II kötet: 1606-tól 1830-ig. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
7. Munkácsy (Müller László). Lorántffy Zsuzsanna iskolapolitikája a XVII. században. A letöltés dátuma: 2014. október 24. <http://iroklub.napvilag.net/iras/22661>
8. Dr. Mészáros István. A Kárpát-medence magyar iskoláinak ezer esztendeje. In Pornói Imre és Szabó József. Szemelvények Kelet-Magyarország és Kárpátalja iskolatörténetéből.

Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Megyei Pedagógiai Intézete és Továbbképző Központja, 1988. – 102-108. o.

9. Zubánics László. Tájba írt történelem: Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarosabb vonzáskörzetében. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2011.

10. Dienes Dénes. Lorántffy Zsuzsanna: Töredékes ecsetvonások kegyességének port-réján. A letöltés dátuma: 2014. október 24. http://www.patakarchiv.hu/wa_files/lorantffy.pdf

11. Gebei Sándor. Lorántffy Zsuzsanna és a lengyel hadjárat (1657). In: Tamás Edit. Erdély és Patak fejedelemsasszonya Lorántffy Zsuzsanna: tanulmányok születésének 400. évfordulójára, 2. kötet (259-270). Sárospatak: Rákóczi Múzeum, 2000. – 259-270. o.

12. S. Benedek András (1993). A tettenérhető történelem. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

BUJDOSÓ ISTVÁN

NAGY-BRITANNIA PROPAGANDATEVÉKENYSÉGE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

1.1. BRIT PROPAGANDA ÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az első világháborúban a hadviselő felek nem csak fegyverekkel harcoltak, hanem pamflettel, röpiratokkal, nyomtatványokkal, újságokkal, fényképekkel, filmekkel, szónoki beszédekkel is. A szó erős mozgatórugója volt az embereknek, a nemzeti lélek ösztönzője lett, mely bátorságra, önfeláldozásra és kitartásra buzdított. A csatamezőn vívott harcokkal egyidejűleg a szavak háborúja is folyt. Friedrich Wilhelm Ludendorff, német tábornok a háború alatt ezt írta: „*A szavak napjainkban harcot jelentenek: a helyén való szavak megnyerik a csatát, míg a nem helyén valók elvesztik azt.*”¹ A pszichológiai hadviselés ezért fontos katonai eszközzé vált, mely nagyban elősegítette a háború megnyerését az antant államoknak. A hadviselésnek ez a módja döntő fegyverzetnek bizonyult 1914-1918 között. A nagy példányszámú újságok megjelenése, a rendszeres hirdetések, a megtervezett nyilvánosságpolitika és véleménymanipuláció, mind hozzájárultak ahhoz a szellemi viadalhoz, melyet az első világháború folyamán bevetettek.² Az egymással szemben álló országok két módon irányították a közvéleményt: cenzúra és propaganda által. A látszólagos funkciója a cenzúrának az volt, hogy ne adjon ki olyan katonai és stratégiai információkat, melyet az ellenség felhasználhat. Az igazi célja és rendeltetése viszont a katonai és politikai baklövés elrejtésében rejlett a nagyközönség elől.³ Ezt előszeretettel alkalmazta a brit vezetés a háborúban. Winston Churchill például azt javasolta, hogy addig ne tegyék közzé a rossz híreket Angliában, míg nem tudják kompenzálni jóval.⁴

1914-re a britek rendelkeztek a világ egyik legjobb hírhálózatával, magasan kiművelt sajtóval, kiterjedt kommunikációs tapasztalattal, gazdasági és műszaki téren egyaránt. Figyelemre méltó volt a tenger alatt lefektetett sűrűgönyrendszerük is. Továbbá nagyszerű tanácsadó és diplomáciai struktúrájuk volt. Mindezeket a háború szolgálatába állították. A propagandaharc három

fő versenyző között zajlott a legintenzívebben: Nagy-Britannia, Németország és az Egyesült Államok között.⁵ E modern harcászat kardinális feladata meggyőzni és elfogadtatni a nemzeteket, hogy a háború, amit vívnak, az a saját háborújuk, a végső győzelem pedig megéri az erőfeszítést és a szenvedést. Viszont ezt a célt csak úgy lehetett elérni, ha a népek rendelkeztek bizonyos fokú nemzettudattal és hazafiassággal. Ellenben ha a fenn említett attribútumok hiányoztak, ezeket ki kellett alakítani és művelni a társadalomban. Ennek érdekében a kompetens országok kormányai olyan szakembereket kezdtek el toborozni, akik átveszik, illetve koordinálják a konfliktus ideológiai oldalának irányítását. Következésképpen elfogadott tény lett az emberek gondolatainak befolyásolása harci időkben. Az államférfiak, miniszterek, tábornokok a propagandára támaszkodtak, hogy felszereljék és fenntartsák a hadsereget: pénzt, hadianyagot, lőszert és élelmet biztosítsanak számukra a frontokon. Ebben a nehéz és gyötrelmes időszakban általános és bevett szokás volt, hogy megmondják az embereknek, hogyan kell gondolkodni és érezni. A központi hatalmak és az antant propagandaügynökségei, gyakran elfojtották és eltorzították az igazságot, gördülékenyen hazudtak, ha a helyzet úgy kívánta, mindezt persze azért, hogy megőrizték a belpolitikai stabilitást és fenntartsák a harci szellemet a katonák és a nép körében. Az ilyen és efajta műveletekkel próbálták gátat szabni a seregből való dezertálásoknak és csökkenteni a háború ellenzőinek táborát.

1914-ben sokan azt gondolták, hogy a háborút karácsonyra befejezik, ezért hosszú távra propaganda hadjáratot tervezni költségesnek és időigényesnek bizonyult. A hatalmon lévő államférfiak és katonai vezetők csak akkor kezdtek ezzel széles körben foglalkozni, mikor ráébredtek, hogy a csatározásoknak nem lesz vége egy csapásra, és mindent érdemes kipróbálni, ami csökkentheti a károkat, a pusztítás mértékét és az áldozatok számát.⁶ Formálódni kezdett az a koncepció, hogy a háborút három fronton kell megvívni: katonai, gazdasági és propaganda téren. A gazdasági blokád megfojtja, a propaganda összezavarja, a katonai pedig beviszi a kegyelemdőfést az ellenségnek.⁷ Így a propaganda, a közvélemény irányításának és formálásának egyik központi és alapvető módjává vált. Négy célját különböztetjük meg. Szabályozása és felülete:

- Hazai nézeteknek;
- Semleges véleményeknek;
- Szövetséges nézeteknek;
- Ellenséges nézeteknek;

A brit kormány nagyon sok ideig hanyagolta a propagandát, túlságosan alábecsülte annak hatékonyságát. Legkorábbi próbálkozásuk egy olyan osztály létrehozása volt, mely röpiratokat, könyveket, térképeket terjesztett a szövetséges és semleges országokban.⁸ 1914-ben viszont felállítottak egy propaganda ügynökséget a londoni *Wellington House*-ban, melynek keretein belül működött a Sir Gilbert Parker által vezetett amerikai részleg, ami az Egyesült Államokban folytatandó propagandatevékenység kivitelezésével és koordinálásával volt megbízva.⁹ A *Wellington House* és Sir Gilbert Parker hamar a tettek mezejére lépett. 1914. augusztus 5-én a brit tengerészet elvágta Németország és az Egyesült Államok közötti tengeri kábeleket. Ez Németországot elszakította az amerikai publikumtól, pont abban az időben, mikor a köztudatban a háborús bűnösség formálódott.¹⁰ Semmilyen más kommunikáció nem létezett a két nemzet között, és a propaganda leghatékonyabb eszköze az információ, el volt zárva az Újvilág lakói elől. Habár 1914-ben beiktatták a vezeték nélküli Atlanti távírót, korlátozott adottságai miatt nem felelt meg a hírek gyors továbbításának az Egyesült Államokba. A német sürgönyök sokkal lassabbak voltak, mint az angol, ami ahhoz vezetett, hogy a brit álláspont dominált az amerikai sajtóorgánumokban. Az Amerika és Németország közötti kábelek elvágása a brit propaganda hadjárat első aktusa volt. Egy egyszerű cél vezérelte őket, megmondani az amerikai népnek, mit higgyen, hogyan gondolkozzon. Az angol kormány következő lépése a saját sajtójának a cenzúrázásában nyilvánult meg, melyet a „*Defense of Realm Act*”, vagy másképpen DORA törvény által valósítottak meg. 1914 augusztusában létrehozták a Sajtó Hivatalt (*Press Bureau*), melynek az volt a feladata, hogy a sajtóhoz eljuttatott, valamint az általuk kiadott híreket ellenőrizze és felügyelje. A belügyminiszter, Sir John Simon volt a felelős a hivatal munkájáért. A brit nemzeti cenzúra fontos volt az Egyesült Államok számára is, mivel a hírek, melyek átmentek a cenzori hivatalon, a fejlemények azon verziói voltak, amelyet az amerikai sajtó nyomtatásba adott. Mivel Németország és az Egyesült Államok között az összeköttetés megszűnt a fenn említett okok miatt, az amerikaiak a háborús híreket Angliából és az angol lapoktól kapták. Egyszerűen az angol hírek, amerikai hírek lettek.¹¹ A *The New York Times* a *The London Daily Chronicle*-től kapta a híreket, valamint londoni és párizsi tudósítójától. Lehetetlen volt az amerikaiaknak a történéseket és eseményeket német szemszögből megszerezniük. Nehezítette a körülményeket az is, hogy a német kormány, a *The New York Times* berlini tudósítóját először börtönbe zárta, majd kiutasította az országból, ugyanis kiderült róla, hogy amerikai állampolgárként az angol *The Daily Mail*¹² napilap tudósítója is egyben, és kémkedéssel hozható összefüggésbe.¹³

A brit propagandisták az amerikai újságíróknak, szerkesztőknek, politikai elemzőknek, novellistáknak, államférfiaknak túságat szerveztek a frontokon az I. világháború alatt. A már említett személyeket figyelmes hivatalnokok kísérték, akik mindent megtettek, hogy jó benyomást keltsenek vendégeikben. Ez a kis színjáték az angolok ravaszságát mutatja, melyet nagyon jól alkalmaztak észak-amerikai honfitársaikkal szemben. Londonban megbeszéléseket rendeztek különböző amerikai tudósítóknak, akik befolyásos politikusokkal és katonai vezetőkkel találkozhattak, melynek következtében személyes kapcsolatok és barátságok szövődtek és alakultak ki ezen egyének között. Az Újvilágban ugyan ilyen „felvilágosító” utakat szervezett Sir Gilbert Parker, csak angol publicistáknak és kormányhivatalnokoknak, azzal a szándékkal, hogy kifejtseik és terjesszék a szövetségesek eszméit, továbbá háborús céljait. Az efajta módszerek nagyban hozzájárultak az Egyesült Államokban az események egyoldalú bemutatásához és a történések brit verzió általi értelmezéséhez.¹⁴ Az 1917-ben létrehozott amerikai propaganda hivatal „*The Committee on Public Information*” vezetője, George Creel beismerte, hogy semmilyen erőfeszítést nem tettek annak érdekében, hogy az igazságot mutassák be. A szövetséges propagandát fogadták el és ehhez igazították sajátjukat.¹⁵

A britek minden lehetőséget megragadtak, hogy befolyást gyakoroljanak az amerikai sajtóra és újságírókra. Sir Gilbert Parker Információs Minisztériuma, 360 újságot szállított az Egyesült Államok kisebb városaiba, melyek egy hetes áttekintést adtak a harcok eseményeiről. Gondosan figyelemmel kísérték az amerikai közvélemény alakulását és ehhez alakították propaganda tevékenységüket. A németeket hibáztatták a háború kitöréséért, és kísérletet tettek a teljes lejáratásukra, a német hadsereg által elkövetett atrocitások rendszeres tárgyalásával és publikálásával. A britek révén a németek rémtetteitől volt hangos az egész amerikai sajtó. 1915 során úgy ismételték a lapok oldalain a germán brutalitásokat, mint az evangéliumot. A riportokat a Bryce bizottság szolgáltatta. Vezetője Lord Bryce, Wilson elnök barátja, volt brit washingtoni nagykövet, akit nagyra becsültek és jól ismertek Amerikában. Ennek tükrében senki nem kérdőjelezte meg a Bryce-jelentéseket és azok valódiságát. A volt nagykövet beszámolóiban olyanokról írt, hogy a német katonák megerőszakolják az asszonyokat és lányokat, a férjeiket pedig megölik: „*Miután hárman megerőszakolták a nőt, a tiszt levágta a mellét.*” Ezen felül azt hangoztatták, hogy a németek a kicserélt hadifoglyokat tuberkulózissal fertőzik meg. A legnagyobb nyilvánosságot viszont Edith Cavall kivégzése kapta. Edith angol nővér volt, és százötven hadifogolynak segített

megszökni Belgiumból szövetséges területre. A foglyok többségét a németek kémkedéssel vádolták és azt feltételezték róluk, hogy fontos információkkal szolgálhatnak az antant vezetőinek. A szövetségeseket nagyon felháborította Cavall meggyilkolása, rengeteg könyvet és röpiratot adtak ki ezzel az esettel kapcsolatban. A Wellington House munkatársai később azt állították, hogy Miss Cavall kivégzése jobban megnövelte az amerikaiak ellenszenvét a németek iránt, mint a Lusitania¹⁶ elsüllyesztése. A dolgoknak egy szépséghibájuk volt, mégpedig az, hogy a felsorolt esetek egyszerűen meg sem történtek. Kivétel a Cavall-ügy, de később róla is bebizonyosodott, hogy kém volt. 1915-ben azonban mindez hithűnek tűnt, hiszen egy Amerikában ismert szerző számolt be az eseményekről. Az ilyen riportokat nagy érdeklődéssel fogadta a társadalom és a továbbiakban a zurnaliszták megpróbálták még több részletet adni a témával kapcsolatban. Miután az ehhez hasonló atrocitásokkal kedvezően megtömték az amerikai közvéleményt, témát váltottak és hangsúlyozni kezdték az ördögi német hadicélokot és brutális tengeri politikájukat.

A Wellington House és Parker csapata folyamatosan elemezte az amerikai újságok tevékenységét. Beszámolókat készítettek, melyekben meghatározták melyik újságot kell támogatni, s melyik ellen harcolni. A minisztérium osztályozott és különböző besorolásokat alkalmazott a sajtóorgánumokra. A *The New York Times* és a *The Tribune* „szövetséges párti”, a *The New York Sun* és a *World* a „barátságos” osztályba volt sorolva. A *The Philadelphia Public Ledger* és a *The Boston Globe* szintén a „szövetséges párti” kategóriába volt beillesztve. A *The New York Herald* és a *The Providence Journal* „hevesen szövetséges ellenes” volt. Láthatjuk, hogy a nagy presztízzsel rendelkező lapok a brit ügyet támogatták. Fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy azok az sajtótermékek, melyek kielégítették a brit érdekeket, nem lehettek semlegesek. Más szóval a „nem barátságos” osztályozásba a semleges lapok kerültek be. Ilyen volt a *The Chicago Tribune*, *The Sacramento Bee*, *The Los Angeles Times*, *The St. Louis Globe Democrat*, és a *The Cleveland Plain Dealer*.¹⁷ Az egyik legnagyobb amerikai sajtólap, a *The New York Times*, konzervatív és liberális brit lapokhoz hasonlóan, szintén Németországot és Ausztria–Magyarországot tartotta felelősnek a háború kirobbanásáért.¹⁸ Napvilágot láttak olyan híresztelések, hogy az újságot és elnökét Adolph S. Ochst, egy jól ismert angol üzletember, Lord Northcliffe patronálja, és a hírlap angol kézben van. Végül is, ezeket a feltételezéseket nem sikerült bebizonyítani, a *The New York Times* tagadta a vádat.¹⁹ Ez a tényállás viszont megindokolná, miért is propagálta a brit nézőpontokat és németellenes

szellemiséget a fent említett újság. Meg kell jegyezni, hogy a leghatásosabb vezércikk, mely szerepet játszott az amerikai közvélemény formálásában, 1914-ben jelent meg a *The New York Times* oldalán „*A német népnek, béke-szabadsággal*” címmel, Charles R. Miller főszerkesztő tollából. Az cikk egy határozott állítással kezdődik: „*Németország a biztos vereségre van ítélve.*” A szerző a továbbiakban elemzi a két katonai tömb között kialakult hadi helyzetet, a jövőben rejlő perspektívákat. Szerinte a világ nem fogja és nem is engedheti meg a német győzelmet, mert ha így cselekedne, az az emberi faj fejlődésének megtagadása lenne. Ugyanakkor megvizsgálja a németek aktuális politikai, katonai, gazdasági helyzetét és azokat a következményeket, melyek a háború elvesztésével rájuk várnának. Az egyik ilyen, hogy nekik kell majd állni a harcok okozta költségeket, állapítja meg Miller. Szerinte, ha Németország azt választja, hogy a végsőkig kitart, biztos kudarcra lesz ítélve, a hiábavaló ellenállása pedig csak a büntetés szigorúságát fogja növelni. „*Óhajtsuk, hogy a német emberek lássák a fényt és képesek legyenek időben megelőzni a szerencsétlenségeket, melyek rájuk várnak.*”²⁰ Abban az időben az írás szenzációt keltett a nép körében, s a legjobb vezércikknek tekintették, mely az amerikai sajtóban megjelent.

Ami a Monarchiát illeti, a vele kapcsolatos amerikai propaganda érdekessége, hogy az érintett aktivisták csak nyomtatott anyagokkal dolgoztak. Az Osztrák–Magyar Birodalomhoz kötődő amerikai propagandakiadványok döntő többsége élesen bírálta a Habsburgok birodalmát és annak feldarabolását követelte. A brit külügyön keresztül Seton–Watson és társai közvetlenül kapcsolatban álltak az *Inquiry*-vel (amerikai béke-előkészítő bizottság), megosztották a szervezettel a Monarchiára vonatkozó anyagokat, térképeket, statisztikákat. Vitán felüli, hogy az angol propaganda közvetlenül elérte az amerikai béke-előkészítő bizottságot, és hogy felerősítette annak magyarellenes tendenciáit. Seton-Watson és Wickham Steed Európában közismert könyvei Amerikában is megjelentek. Mindketten az Osztrák–Magyar Monarchiában élő nemzetiségek felszabadításának szószólói és támogatói voltak. Így jutott el az amerikai olvasóközönséghez Seton-Watson „*German, Slav, and Magyar*” című kötete valamint „*Roumania and the Great War.*” Ezekkel a művekkel a magyarok lakta területek elcsatolásának jogalapját próbálták megteremteni az óceánon túl.²¹

A brit propaganda az amerikai sajtóra tett befolyása nem feltétlenül az egyetlen tényező, mely formálta volna a közvéleményt a háborúval kapcsolatban az Újvilágban, de minden bizonnyal hozzájárult a német ellenszenv-

hez és a szimpátia kialakításához a szövetségesek irányába. A több mint két-évi angol befolyás az amerikaiakat teljesen eltöltötte antant ideológiával, így a tiltakozások, hogy az Egyesült Államok ne vegyen részt az 1914-ben kirobbant háborúban, sikertelen maradt. Az angol propagandát két cél vezérelte. Megszerezni az Egyesült Államok erkölcsi és anyagi támogatását, valamint minél jobban felhergelni az amerikai publikumot a központi hatalmak ellen, továbbá meggyőzni az országot és annak vezető rétegét, hogy a szövetségesek oldalán lépjen be a harcokba, amit végül meg is valósítottak.

1.2. HÁBORÚS PROPAGANDA ÉS A BRIT SAJTÓ

A 20. század elején a sajtótermékek száma Angliában gyors növekedésnek indult, mely egy szűk tulajdonosi réteg birtokában összpontosult. Ilyenek voltak Alfred és Harold Harmsworth, egy dublini ügyvéd autodidakta fiai. Alfred, aki 1905-ben a Lord Northcliffe nevet vette fel, 1888-ban megalapította a „Válasz” című lapot, 1894-ben megvette a londoni „*The Evening News*-t.” Emellett 1896-ban megalapította a háborúban is fontos szerepet játszó „*The Daily Mail*”-t, 1903-ban pedig a „*The Daily Mirror*” című napilapokat. 1908-ban a „*The Times*” tulajdonosa lett. Fiatalabb testvére Harold, aki Lord Rothermere néven lett ismert, olyan újságok tulajdonosa volt, mint a „*The Daily Mirror*”, „*The Sunday Pictorial*”, „*The Leeds Mercury*”, „*The Glasgow Daily Record*”, és a „*The Glasgow Evening News*.”²² Azzal, hogy a németek lerohanták Belgiumot és megsértették a semlegességét az országnak, erkölcsi lehetőséget adott a briteknek, hogy beavatkozzanak és részt vegyenek az első világháborús hadieseményekben. Míg a német sajtó feltétel nélkül támogatta a háborút, attól a naptól fogva, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, addig az angol sajtóvélemény ebben a kérdésben kicsit össze volt zavarva. A lapok túlnyomó része ellenezte a beavatkozást egy világkonfliktusba. Mielőtt Anglia belépett volna a háborúba, a nagy liberális újságok, mint a „*The Manchester Guardian*”, tiltakozásukat fejezték ki az intervencióval kapcsolatban. Például a *The Guardian* 1914. július 27-i száma örömmel fogadta, hogy Nagy-Britannia megtartotta semleges pozícióját.²³ 1914. július 29-én a *The Daily News* vezércikke is ezen az állásponton volt: „*A leghatásosabb dolog, amit tehetünk a békéért, hogy világossá tesszük, hogy egyetlen brit életet sem áldozunk fel a szláv világ orosz hegemoniájáért.*”²⁴ Július 30-án a *The Daily News*ban az alábbi mondat olvasható: „*Anglia, Franciaország, Olaszország szabad népeinek el kell utasítani a részvételt ebben a dinasztikus küzde-*

lemben.”²⁵ C. P. Scott, a *Manchester Guardian* főszerkesztője szintén ellenezte Anglia belépését a háborúba. A *The Daily Mail* viszont már évek óta a német veszélyről írt és erőteljesen követelte a királyi hadiflotta megerősítését. Az újság kritikusai azt állították, hogy a németellenes érzület felelőtlen szítása, melyet a tulajdonos Lord Northcliffe irányított, nagyban hozzájárult ahhoz az állapothoz, mely a konfliktus kirobbanásához vezetett. Egy liberális újságíró, A. G. Gardiner így fogalmazott: „*Lord Northcliffe bármely személynél többet tett annak érdekében, hogy kitörjön a háború.*”²⁶ A *The Daily Mail*-t, a sajtómágnás arra használta, hogy felszínre hozza országa azon gyengeségeit, melyek a háború folyamán felvetődtek. Ráadásul szintén kulcsszerepet játszott az események azon láncolatában, melyek Herbert Asquith miniszterelnökségének megdöntéséhez, valamint David Lloyd George kinevezéséhez vezettek. A lap gyakran hangsúlyozta a becsületet, dicsőséget, hősiességet, áldozatkészséget oldalain. Cikkeiben buzdította és ösztönözte a brit nemzetet a háborús erőfeszítésekre: „*A mi kötelességünk, hogy tovább menjünk a halál árnyékának e völgyén, bátorsággal és hittel – bátorság a szenvedéshez és hit az Istenben és hazánkban... Muszáj, összetartoznunk ebben az órában.*”²⁷ A média ereje és ráhatása, hogy elősegítse a nemzeti és politikai nézőpontok formálását, jól megfigyelhető a londoni *The Times* oldalain is. A háború alatt az újság pozitív retorikát alkalmazott, hogy támogassa a brit erők akcióit: „*A briliáns hadművelete Allenby tábornoknak Szíriában, és Marshall tábornoknak Mezopotámiában, térdre kényszerítette Törökországot. Az utolsó csapást október 30-án mérték a török katonai presztízsre, hétezer török adta meg magát a Tigris mellett, ötven mérföldre Dél-Moszultól.*”²⁸ Az „élet-halál harc” eszme patronálására, a Northcliffe-sajtó minden befolyását bevetette, és a *The Times* külön rovatot hozott létre, ezzel a fejszöveggel. Miután az angolok beléptek a háborúba, a konzervatív lapok nyíltan hangoztatták, hogy az országnak nem csak katonai, hanem gazdasági céljai is vannak: „*Kereskedelem, melyet elvehetünk Németországtól.*”²⁹ Igényt tartottak a német gyarmatokra, és ezek az ambíciók a *The Daily Mail* oldalain is napvilágot láttak. Az újság azt nyilatkozta, hogy az 1914-1915 folyamán elfoglalt német afrikai gyarmatokat a briteknek meg kell tartaniuk.³⁰ A germán agresszió kapóra jött a briteknek, hogy fellépjenek az egyre fejlettebb és növekvő német ipar és gazdaság ellen, melyben kemény versenytársat láttak. A háború többek között lehetőséget adott e gazdasági potenciálok visszaszorítására, valamint az angolok vezető szerepének fenntartására is Európában. Hogy célt érjenek, meg kellett teremteni a megfelelő közeget, a társadalmi gondolkodás átforgalmazása szükségesszerűvé vált, melyhez előszere-

tettel használták a különböző sajtóorgánumokat. Az amerikai és a brit lapok el voltak árasztva a németek által „elkövetett” atrocitásokkal. Ahogy Anglia nem volt felkészülve a harcokra Németországgal, úgy a közvélemény sem az efajta történetekre. El kellett hitetni ugyanis a tömeggel, hogy a németek a legszörnyűbb bűntettekre is képesek. Mialatt a *The Times* és a *The Daily Mail* kihangsúlyozta a brit katonák bátorságát és vitézségét, kevés lehetőséget hagytak ki, hogy ne propagálják a német katonák brutalitását és vadságát. „A földre vetették a nőket és a gyerekeket, és olyan kegyetlenségeket követtek el rajtuk, amit nem lehet nyomtatásban leírni. Ezután lebombázták a várost és elpusztították a legsebbebb részeit egy pár órán belül. A németeket arra tanították, hogy kegyetlenek legyenek a gyengékkel.”³¹ A germánok démonizálása az első világháborúban az angol propaganda korai jellemzője volt, számos olyan atrocitással, melyet az 1915-ös Bryce-jelentés tartalmazott. 1917 áprilisában egy különösen brutális történetet mutatott be Lord Northcliffe sajtója, a híres *The Times* és *The Daily Mail*. Úgy tűnt, hogy ezek a lapok meggyőző információval szolgáltattak arról, hogy a németek lepárolják halott katonáik holttestét, hogy olyan termékeket állítsanak elő belőlük, mint például zsír, sertés élelem, műtrágya, glicerin, szappan. A történet meggyőzte a nagyközönéget, mert az állítólagos szemtanú beszámolója nagyon részletes és kimerítő volt. Azt állította, hogy látta, amint a németek lepakolják a vonatszerelvényekről a holttesteket, majd az ezt követő leparlásukat.³² A későbbiekben bebizonyosodott, hogy ez is csak egy fáma volt a sok közül. General J. C. Charteris dandártábornok, a brit katonai hírszerzés főnöke a háború alatt 1925-ben egy beszédében dicsekedve kijelentette New Yorkban, hogy ő kreálta ezt a beszámolót.³³ Olyan hamisításokba is belementek, hogy például egy 1905-ben Oroszországban készült fotót, amely zsidó pogromot ábrázolt, újranyomtatták Angliában, mintha friss német belgiumi bűntett lenne, és közzették az újságokban.³⁴ A *The Sunday Chronicle* 1915. május 2-i száma arról tudósít, hogy Párizsban egy jótékonykodni kívánó hölgy meglátogatott egy menekültházat, ahol belgák voltak elszállásolva. Az egyik szobában pedig találkozott egy kislánnyal, aki nem tudta kifűjni az orrát csak az édesanyja segítségével, mivel a németek levágták a kezét.³⁵ Ilyen és ezekhez hasonló rémtörténetekkel töltötték meg az angol sajtóorgánumokat a háború korai szakaszában. A laptulajdonosoknak és az újságoknak két céljuk volt az efajta brutális cselekedetek propagálásával: megindokolni Nagy-Britannia részvételét a háborúban, valamint felfokozott németellenességet kreálni az angol közvéleményben. Minden németbarát szimpátiát ezzel próbáltak meg elpusztítani vagy pedig semlegesíteni. Míg 1915 folyamán, a Union of Democratic

Control (UDC) és más brit szervezetek egy mérsékelt békét részesítettek előnyben,³⁶ addig majdnem mindegyik sajtómegjegyzés a háború és a karthágói béke mellett szállt síkra. 1915 tavaszán Lord Bertie, brit-francia követ, több francia politikussal beszélt, köztük a külügyminiszterrel, Delcassé-val. Szóváltásuk során arra a következtetésre jutottak, hogy Németországot meg kell fosztani hadiparától, fel kell oszlatni katonaságát, és óriási kártérítést kell kisajtolni belőle. Ezt a nézetet propagálta a legerősebb sajtócsoport, Lord Northcliffe *Daily Mail*-je, Lord Beaverbrook *Daily Express*-e, valamint a *The Times* is. A hetente megjelenő konzervatív „*The Spectator*” pedig folyamatosan a kemény európai területi rendelkezéseket, a német kolóniák megtartását, Németország gazdasági és katonai megsemmisítését, és az alku nélküli békét hangoztatta.³⁷ Mialatt a hivatalos cenzúra bukdácsolt, a sajtó saját magát cenzúrázta. Semmilyen veszteséglistát nem közöltek le 1915. május 19. előtt. A háborús károkat és az emberáldozatokat említésre sem méltatták. Mikor az *Audacious* csatahajót elsüllyesztette egy akna 1914. október 7-én az ír partoknál, az elvesztését soha nem jelentették be.³⁸ Kritikus és pesszimiztikus tudósítások ritkán jelentek meg a lapokban. Beach Thomas, a *The Daily Mail* franciaországi tudósítója ritkán írta le a harcok és a lövészárkok borzalmaikat. A riportja a 1916-os Somme-i csata első napjáról, melyben a brit hadsereg óriási veszteségeket szenvedett, jellegzetes optimizmussal volt kiszínezve. „*Nagy harcot vívtunk... mi nem egy állást ostromlunk, hanem a német hadsereget. Az első ütközetben megvertük a németeket a gyalogságunk hirtelen támadásával és a jóval kiválóbb muníciókkal.*” A tudósítóknak nem volt más választása, mint a csorbítatlan igazság visszatartása. Tudták, hogy a túlságosan borzalmas részleteket a sürgönyeikből kivágják, és kötelességüknek érezték, hogy fenntartsák a harci szellemet hazájukban. A hallgatás folytatódott, még akkor is, ha egyes olvasók sejtették, hogy nem a teljes történetet találják eléjük.³⁹ 1916. szeptember 19-én Lloyd George nem hiába jegyezte meg Sir George Riddell sajtóképviseelőnek: „*A nép csak a fél igazságot ismeri. Csak a győzelemről olvasnak, a károk álcázva vannak.*”⁴⁰

Lord Northcliffe a cenzúrát összeesküvésnek tartotta, ami megakadályozza a nemkívánatos hírek terjesztését és kiszivárogtatását. Egyre inkább meg volt győződve arról, hogy néhány személy a kormányban nem alkalmas feladata ellátására, beleértve a miniszterelnököt, Asquith-et, a haditengerészeti minisztert, Winston Churchillt, valamint a hadügyminisztert, Lord Kitchenert. 1915 májusában görcső alá vette a hadügyminisztert. A sajtómágnás jelentést kapott a frontról, melyben az állt, hogy a brit katonai akciókat aláásta a jó

minőségű robbanólövedékek hiánya. Május 15-én a *The Times* majd a *The Daily Mail* „A gránátok tragédiája: Lord Kitchener óriási hibája” című vezércikkben kritizálta és tette felelőssé az angol politikust a harcmezőn elszendvedett kudarcokért. Ez a támadás egy olyan tisztelt személy ellen, mint Lord Kitchener, a nemzeti válság időszakában megdöbbenő volt, és dühöt váltott ki Northcliffe nagyon sok kritikusaiban. Sokan égetni kezdték az újságjait, de őt ez nem foglalkoztatta. „*En az embereknek az igazságot akarom elmondani és nem érdekel, mibe kerül*” – mondta egyszer a sofőrjének.

Míg Asquith és Kitchener hatalmon voltak, a támadások folytatódtak a *The Mail* részéről. Amellett érvelt például, hogy a működő kabinet esetlen és nem megfelelő. Stratégiailag képzetesebb és a háborúba való nagyobb beavatkozást szorgalmazó kormányt követelt cikkeiben. 1915 őszén katonai patthelyzet állt be a nyugati fronton, jelek mutatkoztak Angliában a béke irányába a széles körben elterjedt propaganda ellenére is, mely a „*harcolni a végsőkig*” elvét hirdette. Jelentős volt E. D. Morel, a U.D.C. egyik alapítójának 1916-os röpirata, mely a tárgyalásos békét szorgalmazta. Ebben azt állította, hogy a háború kitörése mindenki általános felelőssége, és elítélte azt a nézetet, mely egyedül Németországot tette felelőssé a kialakult káosz miatt. Alfred Harmsworth az effajta megnyilvánulásokat nem nagyon tolerálta. Az 1916-os év viszont fordulópontot jelentett számára. A *The Mail* ellenségei eltűntek, Lord Kitchener júniusban meghalt, 1916 végére pedig a miniszterelnök, Asquith is elvesztette hatalmát. A Northcliffe és Beaverbrook sajtó nagy nyomást gyakorolt a kormányra, annak érdekében, hogy olyan vezetés alakuljon, mely ellenez minden kompromisszumot az ellenséggel szemben. 1916 decemberében létre is jött egy ilyen, Lloyd George irányítása alatt. Az új miniszterelnök, mivel kihagyta a kormányból Max Atikent, felajánlotta neki egy főnemesi címet kompenzáció gyanánt. Így lett Atiken-ből Lord Beaverbrook, aki később meghatározó szerepet fog játszani a brit propaganda átszervezésében.⁴¹

1917. november 29-én a *The Daily Telegraph* megjelentette Lord Lansdowne, liberális politikus levelét, mely a mérsékelt törekvésért reprezentálta a tárgyalásos megegyezés irányába. Kijelentette, hogy a brit célok közé tartozik a biztonság megteremtése, és a jövőbeli háborúk elkerülése. Azt is örömmel fogadta, hogy a szövetségesek január 10-i jegyzéke nem tartalmazott pontos területi célokat. A *The Times* viszont ezt a levelet nem volt hajlandó publikálni, és erőteljesen elítélte. A francia sajtóban is alig említették meg. Természetes, hogy Northcliffe visszautasította az írás közzétételét, a laptulajdonos ugyanis ellenezett mindenfajta kompromisszu-

mot az ellenséggel. Azonban Lord Burnham a *The Telegraph*-tól, aki Lansdowne személyes barátja volt, beleegyezett a közlemény publikálásba. Az angol publikum és politikusok sértően fogadták a levelet, ezért a tárgyalásos béke iránti remény hamar szertefoszlott. Ez annak köszönhető, hogy a németellenességükről híres angol sajtómágnások és vezető lapjaik ez időre már teljesen átfomálták és agymosták a brit közvéleményt a háború és alku nélküli béke elfogadására.⁴² A fegyverszünet megkötése után a *The Daily Mail* és a Northcliffe sajtó a németek megbüntetését kérte a brit kormánytól. A konzervatívok és az Asquith-liberálisok is ezen a véleményen voltak. Lloyd George-ot minden oldalról támadták, hogy hagyja el korai mérsékelt álláspontját. Az 1918-as általános választások kampányának hevében, koalíciós partnerei érzékeltették, mit kíván a nép. Olyan békét szerettek volna, mely elítéli a bűnösöket. 1918 decemberében a *The Mail* is nyomást helyezett a Lloyd George-ra. Egy vezércikkében megfenyegette, hogy felhagy a miniszterelnök patronálásával, ha nem ad kielégítő ígéretet két pontban: „*Akasszák fel a császárt*” és „*Fizessenek a németek.*” A miniszterelnök jelmondata később tartalmazta ezt a két kifejezést, és ez a politika öltött testet a Versailles-i békében is.⁴³ Lloyd George miniszterelnöki kinevezése fordulópontot jelentett a *The Mail* és a *The Times* háborús hírközlésében több szempontból. Megszerezve a vezető irányítást, a lapok teljesen a háborús erőfeszítésekre koncentráltak. Northcliffe-et ki nevezték a háborús misszió vezetőjének az Egyesült Államokba, később a Department of Propaganda in Enemy Countries feje lett, mely az ellenséges országokban folytatott propagandatevékenységet. Lord Rothermere légügyi miniszter, Lord Beaverbrook pedig információs miniszter lett.⁴⁴A politikusok és a sajtó között a kapcsolat nagyon változatos és bizalmas volt, elég nehéz meghatározni, ki hatott kire. Riddle például nem csak naponta találkozott Lloyd George-al, hanem megosztotta vele bérelt házát Sussexben. Northcliffe szintén szoros összeköttetésben volt a miniszterelnökkel, habár rendületlenül fenntartotta újságai függetlenségét a kormány politikájától. A brit vezetés bízhatott a sajtó lojalításában és együttműködésében, mert tulajdonosait és őket egybeláncolta a szoros politikai, személyes, társadalmi és szakmai kapcsolat. Ilyenformán a szerkesztőket, laptulajdonosokat és politikusokat az effajta kötelékek egy vezető elit csoportban tartották. A másik érdekes tény a nagy laptulajdonosokról, hogy egyszerű származású emberek voltak, akik mindent megtettek, hogy vezető pozíciókba kerüljenek, és ehhez foggal-körömmel ragaszkodtak.⁴⁵

1.3. BRIT PROPAGANDA ÉS AZ OSZTRÁK- MAGYAR MONARCHIA

Az első világháború kirobbanása arra készítette a brit kormányt, hogy hivatalnoki csatornákat állítson fel az információk közlésére. 1914-ben ennek a céljából létrehozta egy sajtóhivatalt, melynek egyik fő feladatai közé tartozott a Nagy-Britanniában élő lakosság meggyőzése a háborúban való részvétel fontosságáról. A szervezetben mindegyik párt és vallási felekezet képviselve volt.⁴⁶ A közvetítő szerepet a sajtó és a kormány között Sir George Riddell, az Újságtulajdonosok Társaságának helyettes elnöke játszotta. Hetente bejárt a sajtóhivatalba, a haditengerészeti hivatalba, külügyminisztériumba, és az itt szerzett ténymegállapításait adta tovább az újságok szerkesztőinek a heti hírkonferenciákon. 1915 folyamán folyamatosan informálta a belföldi és külföldi fejleményekről a külügyminisztert, Lord Kitchenert és Winston Churchillt, az admirális főnökét. Megbízható személynek bizonyult, csak olyan híreket közvetített a publicistáknak, melyeket előzőleg egyeztetett a fenn említett kormánysszervek képviselőivel.⁴⁷

1917 áprilisát követően a brit propagandamódszerek jelentősen megváltoztak. Szükségessé vált új intézmények felállítása, hogy effektívebben tudják befolyásolni az ellenséges, szövetséges és hazai közönséget. Első lépésként megalakították az információs osztályt (*Department of Information*) a külügyminisztérium égisze alatt. Az osztály vezetőjének Mr. John Buchant nevezték ki. Az információs osztály tanácsadó bizottságában olyan személyek szolgáltak, mint Lord Northcliffe, Lord Burnham, a *The Daily Telegraph* tulajdonosa, Robert Donald, a *The Daily Chronicle* szerkesztője, C. P. Scott, a *The Manchester Guardian* szerkesztője, továbbá Lord Beaverbrook és George Riddell. 1918 februárjában pedig létrejött a Tájékoztatásügyi Minisztérium (*Ministry of Information*) Lord Beaverbrook eredményes vezetése alatt, aki ez időben már a kormány tagja is volt. Beaverbrook minisztériuma serény és erőteljes munkát folytatott a szövetséges és semleges országokban. A Ministry of Information különböző szekcióiban tevékenykedett többek között: Lord Rothermere, Sir Roderick Jones, John Buchan, Arnold Bennett, Harold Snagge és Evelyn Wrench. Az 1914-ben életre hívott Wellington House-t, mely a háború korai szakaszában a külföldi propaganda koordinálásával volt megbízva, valamint az információs osztályt beolvastották a Ministry of Information keretébe.⁴⁸ 1918-ban megszervezték az ellenséges országok propaganda ügynökségét, a nevezetes „*Department of Propaganda in Enemy Countries*”-t, Viscount Northcliffe fennhatósága alatt, melynek az volt a küldetése, hogy az

agitációs tevékenységet irányítsa az ellenséges országokban, úgy mint Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia és Bulgária. Az osztály központi hivatala a Crew House-on volt, és a sajtómágnás személyesen a miniszterelnöknek, Lloyd Georgenak tartozott felelősséggel, sőt a jelentéseket is neki továbbította. Maga köré gyűjtötte a legokosabb és legrátermettebb embereket, akik jól értettek a politikához és a pszichológiai hadviseléshez.⁴⁹ Northcliffe és csapata megnyitotta a kapukat a New Europe csoport előtt. Ide azok az emigráns politikusok és brit barátai (Wickham Steed és Seton Watson) tartoztak, akik 1916 végétől az Angliában megjelenő „*New Europe*” című hetilapban együtt magyarzták a Monarchia széttűzésének és új, főleg szláv államok létrehozásának kívánatosságát, és egyben történelmi szükségszerűségüket. Ezekben a cikkekben éppúgy, mint a pamfletekben a magyarok „undorító” és „visszataszító” népként jelentek meg.⁵⁰ 1918-tól a Crew House vette át a pamfletek és röpiratok gyártását, az ellenséges vonalak mögötti terjesztésükkel pedig a hadügyminisztérium volt megbízva, szoros együttműködésben az intézménnyel. Az ügynökség két fő részlegből állt. Az egyik a propagandaanyag előállításáért, a másik a terjesztésért felelt. Az előállítási ágazat német, bulgár és osztrák–magyar részlegre oszlott. Az osztrák–magyar részleg kezdte meg legelőször a műveleteket a Monarchia ellen, Wickham Steed és Seton Watson irányítása alatt. Steed publicista és történész volt, majd 1919-től a *The Times* szerkesztője lett. A pletykák szerint egy délszláv asszonnyal élt együtt több éven keresztül, azért is lelkesedhetett annyira a jugoszláv ügyért.⁵¹ Békeprogramjában azt írja, hogy olyan békét kell rákényszeríteni az ellenségre, amely nem szokványos. „*Ez nem lehet egy olyan megállapodás, melyet becsületes adok-veszek követ... olyanak kell lennie, amely egy erős határpolitikát ír elő a fosztogató hordákkal szemben.*”⁵² Írásában felvázolja, miben látja egy hosszan tartó béke kulcsát. Szerinte elengedhetetlen Európa területi és politikai újjászervezése. Elzász-Lotaringiát vissza kell adni Franciaországnak, létre kell hozni egy etnikailag teljes Szerbiát, Jugoszlávia néven. Megalapítani egy független Bohémiát, mely magába foglalja Moraviát és Szlovákiát. Romániának pedig meg kell kapnia Magyarország románok lakta területeit és Bukovinát. Nézetei szerint a Habsburg Birodalmat muszáj kívülről felbomlasztani, leválasztva róla azokat az elemeket, melyek etnikailag máshova tartoznak. Meglátása szerint egy egységes Jugoszláv állam megteremtése nélkülözhetetlen a jövőbeni európai erőegyensúly fenntartásában.⁵³ Mindezekből jól kitűnik, hogy erősen Habsburg- és magyarellenes eszméket valló személyek dolgoztak Lord Northcliffe kezei alatt, akiknek tevékenysége lényegesen fenyegette a birodalom területi integritását.

Lord Northcliffe ausztriai propaganda politikáját két fő célban határozta meg: építő és romboló. 1. Építő: erkölcsi és aktív támogatása a nemzetiségek aspirációinak, a függetlenség eléréséhez. Mindazonáltal végső célként egy germán ellenes lánc létrehozását szorgalmazta közép-európai országokból. 2. Romboló: serkenteni a nemzetiségek ellenszenvét, hogy eltántorítsák őket a harcok részvételétől a központi hatalmak oldalán, s ez által gyengítenék az Osztrák–Magyar Monarchia seregeinek erejét. 1918. február 24-én Northcliffe egy memorandumot készít elő a brit külügyminisztériumnak. A beadványban lefekteti, hogy az ellenséges országok propaganda ügynökségeinek két fő politikai irányzata van a Monarchiával kapcsolatban. Az első, különbékét kötni a császárral azon elv alapján, hogy nem avatkoznak be a Monarchia belügyébe, és érintetlenül hagyják annak területét. A másik lehetőség, hogy megtörik Ausztria–Magyarország erejét azáltal, hogy támogatják a németellenes és szövetséges nemzeteket. Érvelése szerint Ausztria képtelen elszakadni Németországtól, ezért a második javaslatot kell szem előtt tartani. Továbbá az írás tartalmazta, hogy az antant kormányoknak és az Egyesült Államok elnökének ragaszkodni kell azon elhatározásukhoz, hogy demokratikus szabadságjogot kell biztosítani Ausztria–Magyarország nemzetiségeinek. Olyan kifejezéseket, mint „önrendelkezés” és „autonóm fejlődés”, kerülni kell, mert baljós jelentése van a Monarchiában, és elbizonytalaníthatja a szövetségesek barátait. Ugyanezen okból az olyan nyilatkozatokat is kerülni kell, melyben azt állítják, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiát nem akarják feldarabolni. Úgy vélte, hogy a háborút ilyen radikális intézkedések nélkül nem lehet megnyerni.⁵⁴ Hogy növelni tudja az ellenséges országokban folytatott propagandakampány hatékonyságát és szorosabbra fűzze az antant államokkal való együttműködést, 1918 februárjában a Crew House-ban szövetségesek közötti testület ült össze. Jelen volt Lord Beaverbrook, Mr. C. J. Phillips a külügyminisztériumtól, Monsieur Franklin-Bouillon Franciaországot, Signor Gallenga-Stuart pedig Olaszországot képviselte. Később ennek a tanácskozásnak az eredményeképp megalapították a Szövetségesek Közötti Propaganda Bizottságot az olasz főhadiszálláson, melynek megszervezésében Wickham Steed és Seton Watson játszott kiemelkedő szerepet. Az egylet tanácsadó testületében tevékenykedett Mr. Robert Donald, a *The Daily Chronicle* szerkesztője, Sir Roderick Jone, Sir Sidney Low, Sir Charles Nicholson, Mr. James O’Grady, Wickham Steed és H. G. Wells. A gyűlésen Lord Northcliffe arra a következtetésre jutott, hogy ha a leggyengébb láncszemet kiveszik a háborúból, a siker hamarabb elérhető. Az Osztrák–Magyar Monarchia kínálta a legjobb lehetőséget. A 31 milliós birodalomban a

népesség egyharmada volt csak német szimpatizáns. A maradék kétharmad, lengyelek, románok, déli szlávok, olaszok németellenesek voltak. Magyarország lakosságának a fele szintén németellenes volt. A legnagyobb csapást tehát azzal mérhették a Monarchiára, ha ezeket a németellenes elemeket támogatják. Ezt úgy akarták elérni, hogy az Egyesült Államokkal karöltve hangoztatni fogják a birodalom nemzetiségeinek szabadsághoz való jogát. Céljuk elérése érdekében együttműködtek olyan létező szervezetekkel, mint a Csehszlovák Nemzeti Szövetség, Jugoszláv Bizottság.⁵⁵

Northcliffe-hez hasonló elveket hangoztatott Henri Moysset, francia küldött egy később megrendezett Crew House-i konferencián. Beszédében felhívta a figyelmet a szövetségesek propagandájának fő irányvonalára: „*Németország katonai veresége nem szükségszerűen foglalja magába politikai vereségét addig, míg le nem lesz győzve az eszmék birodalmában.*” Véleménye szerint nemcsak Németországot kell célba venni ilyen téren, hanem a vele szövetségben álló államokat is. Szövetséges propagandát kell alkalmazni, elsősorban az Osztrák–Magyar Monarchia ellen, melyet a „*Habsburg Birodalom elnyomott népeinek törekvéseire kell építeni.*” Bomlasztó, forradalmi és defetista ideológiai hadjárat mellett érvelt. Úgy gondolta, hogy miután a fő ellenségük partnereit demoralizálták, azután kell majd közvetlenül Németországot támadni.⁵⁶

A lényeges kooperáció az antant államok és az Ausztria–Magyarország nemzetiségeinek emigráns vezetői között 1917. június 20-án, Korfun kezdődött. Itt a Jugoszláv Bizottság elnöke, Dr. Trumbic és a szerb miniszterelnök, Nicola Pasic kihirdették a szerbek, horvátok, szlovének egyesülését egy egységes és független államba, a Karagyorgyevic dinasztia vezetése alatt.⁵⁷ Ez a nyilatkozat az Osztrák–Magyar Monarchia egységét és integritását nagyban fenyegette, mivel a Jugoszláv Bizottság olyan területeket követelt a birodalomból, mint Bosznia-Hercegovina, Dalmácia és a Dalmát szigetcsoport, Horvátország, Szlovénia, Fiume, Muraköz, Muravidék, Baranya, Bácska, Bánát, Isztria, Trieszt, Krajna, Gorica, Dél-Karintia, Dél-Stájerország.⁵⁸ Ha ezeket a grandiózus igényeket a nagyhatalmak teljesítik, a Magyar Királyság is jelentős területeket veszített volna. A Korfui nyilatkozat után az angol alsóházban, az Osztrák–Magyar Monarchia problémájának általános megvitatása során, Lord Balfour kifejtette az angol álláspontot: „*Amit mi kívánunk, természetesen az, hogy a nemzeteknek, melyek a heterogén államot alkotják meg kell engedni a szabad fejlődés irányát, saját kultúrájuk kiművelését, és meghatározni azt az útvonalat, melyben fejlődésüknek folyója kell...*”⁵⁹ A brit külügyminiszter elég homályosan fogalmazott, nem derül ki beszédéből egy-

értelműen, hogy nemzeti önrendelkezési jogot vagy teljes függetlenséget biztosítanának a kisebbségeknek, továbbá egyben kívánják tartani a többnemzetiségű államot vagy feldarabolniák.

A Monarchiára a második csapást az 1918. április 8-10. között Rómában megrendezett Elnyomott Népek Kongresszusa mérte, melynek kivitelezésében szintén kulcsszerepet játszott Wickham Steed és Seton-Watson. A Kongresszus lehetőséget biztosított a románoknak, szerbeknek, cseheknek, hogy igényeiket kifejezzék és követeljék Ausztria–Magyarország szétदारabolását.⁶⁰ A jelenlévők különböző határozatokat fogadtak el a birodalommal és nemzetiségeivel kapcsolatban. A legfontosabbak közé tartozott, annak a kinyilatkoztatása, hogy minden egyes népnek a birodalmon belül joga van saját államhoz, teljes politikai és gazdasági függetlenséghez. Elismerték, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia a német uralom egyik eszköze és nemzeti törekvéseiknek fő akadályja. A gyűlés jóváhagyta a közös küzdelem fontosságát az elnyomóval (Ausztria–Magyarország, Németország) szemben, hogy minden etnikum elnyerje a teljes felszabadulást és nemzeti egységet egy független államban.⁶¹ Seton-Watson, a nemzetiségek felszabadításának szószólója, már jóval a kongresszus előtt magáévá tette ezt a tervezetet. 1916-ban a következőképpen fogalmazott. „*Szerbia és elnyomott ausztriai fajtársainak az ügye egyre szélesebb körben elterjedt és fontos európai és brit érdeket képvisel.*” Hozzáteszi továbbá, hogy Szerbia elfoglalása a Központi Hatalmak által nem változtat a délszláv programon, csak közelebb hozza azt, megvalósításában. Kihangsúlyozza, hogy a délszláv egység megvalósítása nélkül nem lesz komoly akadály a pángermán hegemoniának, melyet II. Vilmos császár ösztönzött.⁶² Láthatjuk, hogy Steed, Watsonnal karöltve a Monarchia elpusztításának megrögzött híve volt. Az Elnyomott Népek Kongresszusa pedig megerősítette az emigráns politikusokat és nemzetiségeket abban, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felé támasztott területi követeléseik támogató fülekre találtak. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy Ausztria–Magyarország feldarabolását a szövetségesek már jóval korábban kezdték, mely két, titkos szerződésben öltött testet. Az egyik ilyen az 1915. április 26-án megkötött londoni egyezmény, melynek értelmében az angolok, franciák és oroszok a birodalom bizonyos ausztriai területeit ígérték oda Olaszországnak. Ez a megállapodás a Magyar Királyság integritását viszont nem érintette. A másik paktumot 1916 augusztusában írták alá a Román Királysággal, ennek értelmében meg kellett kapnia Erdélyt, a Bánátot és Bukovínát.⁶³ Azzal, hogy a szövetségesek területeket engedtek át a Monarchiából Romániának és Olaszországnak, a megcsonkítást elkerülhetetlenné tette.⁶⁴ Már csak az volt a kérdés: milyen mértéket fog ölteni és mikor.

Az 1918. áprilisi kongresszus után a Szövetségesek Közötti Propaganda Bizottság munkába lendült és megkezdte a cseh, román, jugoszláv és lengyel nyelvű röpcédulák terjesztését az osztrák–magyar seregekben harcoló katonák között. A szervezet egymillió röplapot juttatott célba a római gyűlés határozataira támaszkodva. Újságokat adtak ki, a már fenn említett nyelveken, melyek információval szolgáltak a birodalom belügyeiről. Folyamatosan ellátták az ellenséget a csaták aktuális állásáról és kimeneteléről, az antant katonai sikereiről és a központi hatalmak kudarcairól. Olyan röpiratokat gyártottak, melyek a nemzeti törekvéseket népszerűsítették, ezen felül szemléltették az antant oldalán küzdő katonák jóval „ideálisabb” életkörülményeit, amiket általában az ellenséges frontvonalakon szórtak szét. Voltak olyan prospektusok, melyek tartalmazták az Európába érkező amerikai csapatok számát, a megélhetési költségek növekedését Németországban és az Osztrák–Magyar Monarchiában, a növekvő gabonafeldolgozást Kanadában és az Egyesült Államokban. Ez mind arra szolgált, hogy kételyt és bizonytalanságot ébresszenek a katonákban vezetőik és országuk iránt. A statisztikák alapvetően igazak voltak, a szövetséges propaganda sikerességének egyik feltétele az volt, hogy ragaszkodtak bizonyos tényekhez. A Crewe House jeligeje: *„Megmondani az ellenségnek a színtiszta igazságot, semmi mást, csak az igazságot...”* Megjelentek olyan jelmondatok is ezeken a röpiratokon, mint: *„Jobb szabadnak lenni, mint hadifogoly. Jobb hadifogoly lenni, mint halottnak.”* Mikor a szövetséges propagandisták később azt állították, hogy ők csak az igazat mondták, az nem teljesen fedte a valóságot. Szándékos hamisításokat mindegyik hadviselő fél alkalmazott, de hogy rendeltetését elérje, nagyon jól ki kellett dolgozni azokat. A röpiratoknak a katonák demoralizálása volt a célja, melynek eredményeképp az osztrák seregben harcoló nemzetiségek közül sokan átálltak a szövetségesek oldalára. Azok az ausztriai jugoszlávok, akik a háború kitörésekor Szerbiában és Montenegróban tartózkodtak, alávetették magukat a helyi hatósági szervezeteknek. Ez megközelítőleg kétezer dezertálót jelentett, de sok fiatal elszökött a harcok alatt és csatlakozott a szerb sereghhez. 1914 folyamán teljes csoportok és zászlóaljok álltak át az osztrák–magyar seregből. 1915-ben szintén nagyon sok szláv nemzetiségű hadifogoly dezertált a Monarchia hadaiból. Csehek és jugoszlávok adták meg magukat önként az oroszoknak. 1916-ig 100 ezer jugoszláv vett részt a harcokban a központi hatalmak ellen.⁶⁵ Nagy propagandaértékkel bírt az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erőiből átpártoló nemzetiségek harci moráljának, bátorságának töretlen manifesztálása is. Jó példa erre, Ludovik Fisher, a Bohémiai Nemzeti Szövetség elnökének 1917. július 5-én Woodrow

Wilsonnak küldött levele, melyben felhívja az elnök figyelmét a csehszlovák katonák jelentős szolgálataira az orosz hadseregen belül. Felvázolja, milyen súllyal bír, hogy ezek a hadifoglyokból verbuvált katonák a szövetségesek oldalán harcolnak. Vagy Thomas Masaryk 1918-as Chicagóban tartott beszéde, ahol többek között a csehszlovák légiók kiemelkedő szerepére és önfeláldozására, illetve a Habsburgok elleni lázadásra hívta fel a figyelmet.⁶⁶ Viszont ezeket az állításokat cáfolja meg munkájában Kurt Glaser, aki azt mondja, hogy habár a cseh katonai különítményeknek, melyeket Oroszországban, Franciaországban, Olaszországban alakítottak, nagy propagandaértéke volt, a harcokban nem jeleskedtek.⁶⁷ Minden bizonnyal voltak cseh, jugoszláv, román dezertálók, de számukat és fontosságukat felnagyították. Egy Zágrábi születésű történész egyik művében arról olvashatunk, hogy Ausztria–Magyarország a háború során, „*Védjétek meg magatokat az olasz imperializmussal szemben!*” című jelmondatot használta, ami sok szlovént és horvátot arra ösztönzött, hogy osztrák színek alatt fogjon fegyvert az olasz fronton.⁶⁸ A Crew House a röpiratok hatékonyságának tulajdonította, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-ban elhalasztotta Olaszország ellen tervezett offenzíváját áprilisról júniusra, azáltal, hogy züllesztette a soraiban harcoló cseh, szerb, román katonák harci kedvét.⁶⁹ Egy brit külügyminisztériumnak címzett levél 1918. szeptember 5-i keltezésével arról informál, hogy semmi kétség afelől, hogy ezek az akciók komolyan megrendítették a németek és osztrákok morálját a hadseregben.⁷⁰ A *The Times* azt írja, hogy teljesen egyértelmű, hogy a brit ellenséges propaganda nagyon nagy ütést mért a német seregekre. „*Ez nagyban felgyorsította a szövetségesek győzelmét. A jó propaganda megspórolt egy évet a háborúból, ami azt is jelenti, hogy megtakarítottunk milliányi összeget és valószínűleg millió életet.*”⁷¹ A propagandaanyagok továbbítására és eljuttatására a célszemélyekhez az olaszok repülőgépeket, katapultokat és járőröket, a franciák repülőgépeket, hőlégballonokat, katapultokat, a britek a nyugati fronton csak légballonokat, a keletin pedig repülőgépeket alkalmaztak.⁷²

Bulgária elestével Lord Northcliffe és gárdája úgy döntött, hogy a háborús propagandát átformálja békepropagandává, mely által az ellenséges, semleges és szövetséges országok publikumát megismertetik a békefeltételekkel, az általános alapelvekkel és a brit hadicélokkal. Fontosnak tartották, hogy a közelgő konferencia előtt kinyilvánítsák és megindokolják a békével és annak megalakításával kapcsolatos nézetüket. Ennek végrehajtása érdekében a brit háborús kabinet, haditengerészet, hadügyminisztérium, külügyminisztérium, kincstár, légügyi minisztérium, gyarmatügyi minisztérium, India-ügyi minisztérium,

tájékoztatásügyi minisztérium, a Háborús Célok Bizottságának (*War Aims Committee*) képviselői és a Northcliffe-osztály megalakította a *Policy Committee of the British War Mission* bizottságot.⁷³ Az 1918. októberi német békejavaslat után a *Policy Committee of the British War Mission* rendkívüli ülést hívott össze és elkészített egy nyilatkozattervezetet, melyet október 22-én adott ki. Az 5. pontja foglalkozott a Monarchiával: „*Ausztria–Magyarország népeinek biztosítani kell helyét a világ szabad népei között és jogát, hogy egyesülhessen vérrokonaival Ausztria–Magyarország jelen határain kívül.*” A brit kormány félhivatalosan jóváhagyta ezt a tervezetet. Ezután Lord Northcliffe saját költségén a londoni sajtókban közzétette a bizottság háború utáni békerendezéssel kapcsolatos álláspontját. Mindemellett sürgönyökön elküldte a világ legeldegőbb részeire is. A *The Times*-ban „*Háborútól a békéig*” című írásban öltött testet a *Policy Committee of the British War Mission* által kidolgozott és a kormány által félhivatalosan elfogadott béketervezet és az a politika, melyet a szövetségeseknek javasoltak a közelgő békekonferencián.⁷⁴ A cikkben a következő olvasható a Monarchiáról: „*Ausztria–Magyarország népeinek biztosítani kell helyét a világ szabad népei között és jogát, hogy egyesülhessen vérrokonaival Ausztria–Magyarország jelen határain kívül. Ez magába foglalja a független Csehszlovákia, Jugoszlávia létrehozását, Magyarország területének csökkentését a magyar faj etnográfiai határainak megfelelően, és minden román egyesülését a jelenlegi Román Királysággal.*”⁷⁵ Az 1918. októberi memorandum tehát ebben a publikációban realizálódott. Kijelenthetjük, hogy a Crew House és munkatársainak propagandatevékenysége is közrejátszott abban, hogy a párizsi békekonferencia Wilson pontjaival szemben, Lord Northcliffe februári és októberi tervezete mellett foglalt állást.⁷⁶

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a szövetségesek politikájának egyik célja az volt, hogy bátorítsa a Habsburg Birodalom elnyomott nemzetiségeinek: csehek, lengyelek, románok, jugoszlávok, szlovákok, szlovének területi és politikai aspirációit. Azzal, hogy brit befolyásos újságírók, politikusok, történészek, sajtómágnások elkötelezett és vakbuzgó terjesztői és támogatói lettek a már említett népek ideáinak és törekvéseinek, nagyban elősegítették az Osztrák–Magyar Monarchia szétesését és feldarabolását. Bizonyos értelemben tehát a propagandistáknak köszönhető Európa térképének újraszabása. Thomas Masaryk, Csehszlovákia első elnöke is arra a következtetésre jut, hogy Ausztria–Magyarország nem omlott volna össze, ha a szövetségesek nem hangoztatták volna folyamatosan szándékos megsemmisítését.⁷⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ALICE GOLDFARB MARQUIS: *Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War*. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul. 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd.
- C. H. HAMLIN: *The war myth in United States history*. Vanguard Press Inc, New York, 1927
- CARSON WILLIAM ENGLISH: *Northcliffe, Britain's man of power*. New York, Dodge Publishing Co. 1918.
- COBB FRANK IRWING: *Public opinion*. Washington Government Printing Office, 1920.
- COCK SEYMOUR: *The secret trities and understandings*. London, Union of Democratic Control, 1918.
- Editor: Duncan Barack. Liberal Democrat History Group. Newsletter 10. March, 1996.
- RICHARD S. GRAYSON: *The Liberal Party and Peace-Making: Versailles and the League of Nations*.
- ELMER DAVIS: *History of the New York Times, 1851-1921*. New York, The New York Times, 1921
- GEORGE J. KOVTUN: *Masaryk and America: testimony of a relationship*. Washington, D.C., Library of Congress, 1988.
- GERDA RICHARDS CROSBY: *Disarmament and peace in British politics, 1914-1919*. Cambridge, Harvard University Press, 1957.
- GLANT TIBOR: *Kettős tükörben: Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején*. Debrecen, 2008.
- HAROLD D. LASSWELL: *Propaganda techniqe in the World War*. New York, P. Smith, 1938.
- HAROLD LAVINE, JAMES WECHSLER: *War propaganda and the United States*. New Haven, Yale University press, 1940.
- HENRY WICKHAM STEED: *A programme for peace*. Published by the Bohemian National Alliance
- HISTORY TODAY. Volume 63, December, 2013. *The Paper that Foretold the War: The Daily Mail and the First World War.* Adrian Bingham, Senior Lecturer in History, The University of Sheffield.
- HORVÁTH JENŐ: *A trianoni béke megalkotása 1915-1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest, 1924.
- KURT GLASER: *Czecho-slovakia : a critical history*. Caldwell, Idaho: Caxton Printers, 1961.
- LEDERER IVO J.: *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: : a study in frontiermaking*. New Haven: Yale University Press, 1963.
- LINEBARGER, PAUL MYRON ANTHONY: *Psychological warfare*. Washington, Infantry Journal Press, 1948.
- MARGARET MACMILLAN: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. Gabo Kiado, 2005
- MCCURDY, C. A.: *The truth about the "secret treaties"* London, W. H. Smith and son, 1918.
- MILAN MARIJANOVIC: *The Southern Slavs, or Jugoslavs, aims for liberty and unity*. Cleveland, Ohio, 1916.
- QUALTER, TERENCE H.: *Propaganda and psychological warfare*. New York, Random House, 1962.
- ROMSICS IGNÁC: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005
- SIR CAMPBELL STUART: *Secrets of Crewe House. The story of a famous campaign*. Hodder and Stoughton. Lomdon, New York, Toronto, 1920.
- SPECTOR SHERMAN DAVID: *Rumania at the Paris Peace Conference; a study of the diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*. New York, Bookman Associates, 1962.
- The American Political Science Review. H . C. PETERSON: *British Influence on the American press , 1914-1917*. Vol. 31, No 1(Feb., 1937), pp .79-88. American Political Science Association.

Editors: William Anderson, Kenneth Colegrove, Robert E. Cushman, Marshall E. Dimock, Walter F Dodd. George Banta Publishing Company Menasha, Wisconsin, 1937.

· *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries.* Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar.Org, 2008.

· THOMAS CAPEK: Origins of the Czechoslovak state. The Revell press, New York, 1926.

FELHASZNÁLT SAJTÓTERMÉKEK:

- *The Daily News.* 30 July, 1914.
- *The Daily Mail.* 3 August, 1914.
- *The Daily Mail.* 8 September, 1914.
- *The Times.* 1 November, 1918.
- *The Times.* 17 April, 1917.
- *The Times.* 31 October, 1919.
- *The Times.* 4 November, 1918.
- *The New York Times.* 15 December, 1915.

JEGYZETEK:

¹ Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 3 (Jul. 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 467- 468.

² Linebarger, Paul Myron Anthony: Psychological warfare. Washington, Infantry Journal Press, 1948. 62.

³ Cobb Frank Irwing: Public opinion. Washington Government Printing Office, 1920. 3.

⁴ Harold Lavine, James Wechsler: War propaganda and the United States. New Haven, Yale University press, 1940. 8.

⁵ Linebarger :1948. 64.

⁶ Qualter, Terence H.: Propaganda and psychological warfare. New York, Random House, 1962. 54-55. Cobb: 1920. 4-5.

⁷ Harold D. Lasswell: Propaganda technique in the World War. New York, P. Smith, 1938. 215.

⁸ *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries.* Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar.Org, 2008. 328.

⁹ Glant Tibor: Kettős tükörben: Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején. Debrecen, 2008. 130.

¹⁰ Harold, Wechsler: 1940. 8.

¹¹ *The American Political Science Review.* H . C. Peterson: British Influence on the American press , 1914-1917. Vol. 31, No 1(Feb., 1937), pp .79-88. American Political Science Association. Editors: William Anderson, Kenneth Colegrove, Robert E. Cushman, Marshall E. Dimock, Walter F Dodd. George Banta Publishing Company Menasha, Wisconsin, 1937. 82.

¹² A *The Daily Mail*, Lord Northcliffe tulajdonában volt, aki erős németellenes nézeteket vallott és ennek hangot is adott újságjaiban.

¹³ Elmer Davis: *History of the New York Times, 1851-1921.* New York, The New York Times, 1921. 360.

¹⁴ Lavine, Wechsler: 1940. 18-19., H. C. Peterson: 1937. 82.

- ¹⁵ C. H. Hamlin: The war myth in United States history. Vanguard Press Inc, New York, 1927. 91- 92.
- ¹⁶ Hamlin: 1927. 81. 1915. május 7-én a Lusitania nevű angol hajót elsüllyeszti egy német tengeralattjáró. 114 amerikai veszítette életét. A tények azt bizonyítják, hogy a hajó nagy mennyiségű hadianyagot szállított.
- ¹⁷ Lavine, Wechsler: 1940. 27-28., Glant: 2008. 131-132., Petersen: 1937. 86-87.
- ¹⁸ Davis: 1921. 334.
- ¹⁹ Uo.: 1921.325-353.
- ²⁰ The New York Times. 15 December, 1915.
- ²¹ Glant: 2008. 129-134.
- ²² Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul., 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 468.
- ²³ Gerda Richards Crosby: Disarmament and peace in British politics, 1914-1919. Cambridge, Harvard University Press, 1957. 12.
- ²⁴ Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul.,1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 468- 470.
- ²⁵ The Daily News. 30 July, 1914.
- ²⁶ History Today. Volume 63, December, 2013. „The Paper that Foretold the War: The Daily Mail and the First World War.” Adrian Bingham, Senior Lecturer in History, The University of Sheffield. Pdf. 1.
- ²⁷ Daily Mail. 3 August, 1914.
- ²⁸ The Times. 1 November, 1918.
- ²⁹ Crosby: 1957. 14.
- ³⁰ Uo. 27.
- ³¹ Daily Mail. 8 September, 1914.
- ³² The Times. 17 April, 1917.
- ³³ Hamlin: 1927.89.
- ³⁴ Lasswell: 1938. 36.
- ³⁵ Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul., 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 486.
- ³⁶ Editor: Duncan Barack. Liberal Democrat History Group. Newsletter 10. March, 1996. Richard S. Grayson: The Liberal Party and Peace-Making: Versailles and the League of Nations. 11.
- ³⁷ Crosby: 1957. 21-27.
- ³⁸ Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul.,1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 477.
- ³⁹ History Today. Volume 63, December, 2013. The Paper that Foretold the War: The Daily Mail and the First World War. Adrian Bingham, Senior Lecturer in History, The University of Sheffield. Pdf. 6.
- ⁴⁰ Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War. Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 3 (Jul.,1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 472.
- ⁴¹ Crosby: 1957. 27-33.
- ⁴² Uo. 52-54. History Today. Volume 63, December, 2013. The Paper that Foretold the War: The Daily Mail and the First World War. Adrian Bingham, Senior Lecturer in History, The University of Sheffield. Pdf. 3-4. Alice Goldfarb Marquis: Words as Weapons: Propa-

ganda in Britain and Germany during the First World War. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 3 (Jul., 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 479.

⁴³ Grayson: *The Liberal Party and Peace-Making: Versailles and the League of Nations*. 11. Crosby: 1957. 88-89.

⁴⁴ *History Today*. Volume 63, December, 2013. *The Paper that Foretold the War: The Daily Mail and the First World War*. Adrian Bingham, Senior Lecturer in History, The University of Sheffield. Pdf. 4.

⁴⁵ Alice Goldfarb Marquis: *Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 3 (Jul., 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 485. Linebarger: 1948. 65.

⁴⁶ *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries*. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar.Org, 2008. 329.

⁴⁷ Alice Goldfarb Marquis: *Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 3 (Jul.,1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 472.

⁴⁸ Alice Goldfarb Marquis: *Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 3 (Jul., 1978), pp. 467-498. Published by: Sage Publications, Ltd. 474. Glant: 2008.133. *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries*. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E. C. Reproduced by PsyWar. Org., 2008. 328. Lasswell: 1938. 20.

⁴⁹ *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries*. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar. Org, 2008. 331.

⁵⁰ Romsics Ignác: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 52.

⁵¹ Margaret Macmillan: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. Gabo Kiado, 2005. 157.

⁵² Henry Wickham Steed: *A programme for peace*. Published by the Bohemian National Alliance. 5.

⁵³ Uo. 11-18.

⁵⁴ Sir Campbell Stuart: *Secrets of Crewe House. The story of a famous campaign*. Hodder and Stoughton. Lomdon, New York, Toronto, 1920. 29-35.

⁵⁵ *The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries*. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar. Org, 2008. 332-335. Qualter: 1962.68. Stuart: 1920. 37.

⁵⁶ Qualter: 1962.56.

⁵⁷ Lederer Ivo J.: *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: : a study in frontiermaking*. New Haven: Yale University Press, 1963. 26.

⁵⁸ Milan Marjanovic: *The Southern Slavs, or Jugoslavs, aims for liberty and unity*. Cleveland, Ohio, 1916. 21-23.

⁵⁹ Thomas Capek: *Origins of the Czechoslovak state*. The Revell press, New York, 1926.44.

⁶⁰ Spector Sherman David: *Rumania at the Paris Peace Conference; a study of the diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*.

New York, Bookman Associates, 1962. 57-58.

⁶¹ The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by PsyWar.Org, 2008. 336-337.

⁶² Marjanovic: 1916. 18.

⁶³ Cock Seymour: The secret treaties and understandings. London, Union of Democratic Control, 1918. 53-56.

⁶⁴ McCurdy, C. A.: The truth about the "secret treaties" London, W. H. Smith and son, 1918. 20-22.

⁶⁵ Milan Marjanovic: The Southern Slavs, or Jugoslavs, aims for liberty and unity. Cleveland, Ohio, 1916. 41-42. The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E. C . Reproduced by PsyWar.Org, 2008. 336-338. Qualter, Terence H.: Propaganda and psychological warfare. New York, Random House, 1962.58-63. Sir Campbell Stuart: Secrets of Crewe House. The story of a famous campaign. Hodder and Stoughton. London, New York, Toronto, 1920. 37-38. Thomas Capek: Origins of the Czechoslovak state. The Revell press, New York, 1926.35.

⁶⁶ George J. Kovtun: Masaryk and America: testimony of a relationship. Washington, D.C., Library of Congress, 1988.18-24.

⁶⁷ Kurt Glaser: Czecho-slovakia : a critical history. Caldwell, Idaho: Caxton Printers, 1961. 19.

⁶⁸ Lederer: 1963. 13.

⁶⁹ Lasswell: 1938. 215.

⁷⁰ The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E.C. Reproduced by Psy War. Org, 2008. 355.

⁷¹ The Times. 31 October, 1919.

⁷² Stuart: 1920. 185.

⁷³ The Times History and encyclopaedia of the war. British propaganda in enemy countries. Part 270. Vol. 21, Dec. 30, 1919. Printed and published by The Times Publishing Company, Limited, Printing- house- square, London, E. C. Reproduced by PsyWar. Org, 2008. 359. Stuart: 1920. 203.

⁷⁴ Lasswell: 1938. 42. Stuart: 1920. 217-223.

⁷⁵ The Times. 4 November, 1918.

⁷⁶ Horváth Jenő: A trianoni béke megalkotása 1915-1920. Diplomáciai történelmi tanulmány. Budapest, 1924. 8.

⁷⁷ Glaser: 1961. 18.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2015. ÁPRILIS – MÁJUS

ELISMERÉSEK

* A Mikszáth Kálmán Kulturális és Média Alapítvány a polgári értéket képviselő, kiemelkedő színvonalú sajtómunkásságért járó díját az idén **Vári Fábián Lászlónak** ítélte oda.

* Győrben, a Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd verseny jubileumi, ötvenedik döntőjének eredményhirdetésén Kazinczy-díjat kapott **Szántó Edit** nyugalmazott kárpátaljai pedagógus.

ÁPRILIS

* Költészet-napi szavalóverseny zajlott le a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezésében a Beregszászi Járási Könyvtárban. A rendezvényt a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) is támogatta. Az esemény résztvevőit **Varga Éva**, a Járási Központosított Könyvtárhálózat igazgatója üdvözölte. A versenyzők az első fordulóban magyar költőktől szabadon választott verseket szavaltak. A másodikban már csak tízen versenghettek az egyaránt április 11-én született *József Attila, Márai*

Sándor, illetve *Dupka György* költeményeivel. A megmérettetésen **Gál Dorina** (Nagybereg) lett az első. **Sass Anna** (Mezőkaszony) és **Toldi Szintia** (Rafajnaújfalú) a második, **Gáti Gyöngyi** (Sárosoroszi) és **Lakatos Valéria** (Nagybereg) pedig a harmadik helyen végzett.

* Rendhagyó történelemórát és könyvbemutatót tartott az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke, az Intermix Kiadó igazgatója. Bevezetőjében az előadó elemezte a kárpátaljai magyar közművelődés, a könyv- és lapkiadás helyzetét és publikálásra biztatta a hallgatóság soraiban helyet foglaló történész és nyelvész hallgatókat. Az előadáson jelen voltak **dr. Spenik Sándor** dékán és a Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék tanárai.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Magyar Tanszéki Csoportja ünnepi műsorral emlékezett a magyar költészet napjára az intézmény Esztergom termében.

* A magyar költészet napja alkalmából ünnepséget rendeztek az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filo-

lógiai Tanszékén. Idén az ünnepséget **Horváth Sándor** kárpátaljai költő, író, újságíró, a magyar tagozat volt diákja tisztelte meg jelenlétével.

* Az eszenyi könyvtár, az Eszenyi Bocskai István Középiskola és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében könyvbemutatóval egybekötött író-olvasó találkozóra került sor a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagjaival (**Csordás László** (elnök), **Csornyij Dávid**, **Kertész Dávid**, **Kovács Eleonóra**, **Varga Nikolett**, **Shrek Tímea**, **Lőrincz P. Gabriella**) József Attila születésnapja és a költészet napja tiszteletére. A rendezvény résztvevőit **Szabó Tibor**, az eszenyi könyvtár vezetője köszöntötte. Az Intermix Kiadó legújabb könyveit és az *Együtt* folyóirat új számát **Dupka György** mutatta be, Az eseményen jelen volt a Pulzus FM tudósítója, **Birta Zoltán**, aki több interjút is készített, amelyek a rádió *Ablak* című műsorának 2015. április 29-ei adásában voltak meghallgathatók (<http://kvit.hu/eszenyben-jarta-kvit/>).

* A Nagyberegi Középiskola és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) megrendezte Nagyberegen a XIII. Beregi Magyar Költészeti Napok elnevezést viselő versünnepét, amelyen a verseken túl zenével, táncal is méltatták a magyar költészet napját. A verseny napján kerültek kihirdetésre a KMPSZ által hirdetett verspályázat eredményei is. Sor került a

Credo együttes koncertjére, író-olvasó találkozót tartottak Füzesi Magda, nagyberegi születésű költővel. Népzenei koncert, táncház is volt a Kokas Banda közreműködésével.

* A magyar költészet napja alkalmából tárlattal egybekötött ünnepi rendezvényt tartottak Beregszászban, az Európa–Magyar Házban a KMMI szervezésében. Az ünnepségen elsőként **Vári Fábrián László** József Attila-díjas költő szólalt fel, aki beszédében örömét fejezte ki, hogy sok fiatal tollforgató van Kárpátalján, s hogy a líra – a vélekedésekkel ellentétben – nem haldoklik, hanem nagyon is él. **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke is felszólalt, aki a történelem és irodalom kapcsolatáról beszélt. **Dr. Mélykúti Ferenc**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának vezető konzulja is felszólalt, aki szintén kiemelte, hogy a magyar líra nem halálozott el, csak más formát öltött: az internet világa fontos szerepet játszik akkor is, ha költészetről van szó. Végezetül a kormánytisztviselő saját versét olvasta fel. **Lőrincz P. Gabriella** beregszászi költő bemutatta az egy éve alakult, mára már hivatalosan is bejegyzett irodalmi társaság, a KVIK tagjait, akik közül sokan fel is olvasták írásaikat a rendezvényen. A társaság idén első alkalommal hirdetett internetes versmondó versenyt, amelynek díjkiosztóját szintén ezen az ünnepségen tar-

tották. **Shrek Tímea**, a verseny ötletgazdája adta át a díjakat a verseny résztvevőinek. **Marcásák Gergely** megzenésített verseket adott elő József Attilától és kárpátaljai költőktől. Az ünnepség második felében az ArtTisza művészeti egyesület *Találkozás* címet viselő tárlatát tekinthették meg a jelenlévők. **Szilágyi Sándor**, az ArtTisza elnöke köszöntőjében elmondta, hogy a képzőművészet és az irodalom találkozása a mai rendezvény is, és reményét fejezte ki, hogy a jövőben is szervez majd közös programokat a művészeti egyesület és a KVVIT. A tárlat továbbra is megtekinthető az Európa-Magyar Ház kiállítótermében.

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság csatlakozott a Gíttetegylet *Posztolj verset az utcára!* című felhívásához. A költészet napján a társaság tagjai kárpátaljai költők versét nyomtatták, majd ragasztották ki Beregszász lámpaoszlopaira, hirdetőtábláira és számos más helyre, illetve osztották szét a járókezők között. Majd ezt követően a főtéren elszavalták József Attila *Tiszta szívvel* és Kovács Vilmos *Verecke c.* költeményét. **Marcásák Gergely** megzenésített verseket adott elő gitárkísérettel.

* Több mint 30 év után újra magyar költészeti antológia jelent meg oroszul, amelyet a szerzők közül néhányan és verseik fordítói mutattak be a moszkvai Rudomino állami idegen nyelvi könyvtárban. A magyar kortárs költők antológiája mellett

Okszana Jakimenko műfordító, szentpétervári egyetemi docens szerkesztésében és ugyancsak a Rudomino könyvtár közreműködésével kiadtak egy, a határon túli magyar írók oroszra fordított műveit bemutató kötetet is. A válogatásban erdélyi, vajdasági, kárpátaljai, felvidéki írók, közöttük **Bodor Ádám, Lovas Ildikó, Gion Nándor, Grendel Lajos, Bartha Gusztáv** írásai szerepelnek. A magyar irodalmi köteteket Szentpéterváron is bemutatták az ottani Majakovszkij könyvtárban.

* **Bokotej András** kárpátaljai születésű üvegművész *Az idővonalak kereszteződése* című kiállításon színes üvegtárait és üvegszobrait mutatták be Budapesten a Forrás Galériában a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza Galéria eseményorozatának keretében.

* **Zicherman Sándornak** 80. születésnapja alkalmából Beregszászban, a helyi Turisztikai Információs Központban kiállítása nyílt saját munkáiból.

*A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) és a szórványban oktató pedagógusok szervezésében Szolyván és Rahón szavalóversenyen mérettették meg magukat a szórványban folyó magyar nyelvű oktatásban részt vevő fiatal versmondók.

* „*Kárpátaljai holokauszt. Az auschwitzi táborból való szabadulás emlékére*” címmel tudományos kon-

ferenciát tartottak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. A konferencia a Shalom Alapítvány civil szervezet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Lehoczky Tivadar Intézet közös szervezésében valósult meg. Ezt követően a vendégek átvonultak a beregszászi Zrínyi utcai nemrég felújított zsinagógába, ahol az 1944 tavaszán kezdő deportálások keretében a kárpátaljai zsidóság emlékét őrző múzeum és látogatói központ megnyitására került sor, amelyet **Weisz József**, a Shalom Alapítvány elnöke nyitott meg. Beszédet tartott: **Bacskai József**, Magyarország Ungvári Konzulátusának főkonzulja, **Deák Andrea**, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület ügyvezetője, **Kirschner Péter**, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnöke nyitotta meg **Klein Rudolf** építéstörténész *Zsinagógaépítészet Kelet-Közép-Európában 1782–1944 között* című kiállítását, amelynek képei az egykor virágzó zsidó élet emlékeit és a felújított, ma is működő templomokat mutatja be. A rendezvény a zsinagóga udvarán található holokauszt-emlékműnél való gyertyagyújtással zárult.

MÁJUS

* *Senkiföldje* címmel nyílt kiállítás a hollandiai Laag-Keppel városban, melyen **Veres Ágota** beregszászi festőnő alkotásait is bemutatták.

* **Homoki Gábor** tiszapéterfalvi festőművész első egyéni kiállítását a nagyszőlősi Impasto képgalériában rendezték meg. A 40 festményt bemutató kiállítás megnyitóján **Fuchs Andrea**, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület titkára, **Bródi Iván**, Ukrajna érdemes művésze tartott műelemző beszédet. Az eseményen közreműködött a Kokas banda.

* Beregszászon a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Társulata bemutatta *Az ördög három aranyhajszála* című színházi előadást.

* **Kosztjó Gyula** (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) és **Suslik Ádám** (Károli Gáspár Református Egyetem) doktoranduszok tartottak előadást eddigi kutatásaikról az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán.

* Az *Együtt* folyóirat szerkesztőbizottsága, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagjai és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) anyaországi és vajdasági folyóiratok munkatársait, elismert írókat, költőket, újságírókat, lapszerkesztőket láttak vendégül Beregszászban. A találkozóra az Európa–Magyar Házban került sor. A vendégek közt volt **Ködöböcz Gábor** főszerkesztő és **Szokolczay Lajos** irodalomtörténész az egről *Agria* képviselőjeként, **Oláh András**, a vásárosnaményi

székhelyű *Partium* főszerkesztője, **Kürti László**, a *Partium* és a nyíregyházi *A Vörös Postakocsi* szerkesztője, **Szabó Palócz Attila**, a budapesti *Napút* és a vajdasági *Sikoly* munkatársa és felesége, **Mihájlovits Klára**, a *Magyar Szó* vajdasági napilap budapesti tudósítója, valamint a budapesti székhelyű *Kárpátaljai Hírmondó* képviselőjében **Szemere Judit** főszerkesztő-helyettes és **dr. Szöllősy Tibor** közíró. A találkozón a folyóiratok szerkesztői, munkatársai röviden bemutatták az általuk képviselt fórumokat. Szó esett többek között a kiadványok megjelentetésének nehézségeiről, támogatottságról, a megjelenés gyakoriságáról, terjedelméről, példányszámról, olvasottságról. A jelenlévők belelapozhattak egymás kiadványaiba. A szakmai megbeszélés moderátora **Csordás László**, a KVI elnöke, az *Együtt* olvasószerkesztője volt. A vitakérdések között olyan témák merültek fel, mint a regionalitás fogalma, a nyomtatott és az on-line folyóiratok előnyei, hátrányai, a fiatal tollforgatók lehetőségei stb. A résztvevők örömmel konstatálták, hogy ma is van igény a szépirodalomra, és sok a tehetséges fiatal alkotó. A rendezvény kötetlen beszélgetéssel zárult. A jövőben szeretnének hagyományt teremteni a hasonló találkozókból.

* **Kürti Lászlót** látta vendégül a Pro Cultura Subcarpathica civil

szervezet a Fodó Sándor Kulturális Központban. Az irodalmi délután moderátora **Csordás László**, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság elnöke volt. Az irodalomkedvelők sorai között a Rákóczi-főiskola szakképző intézetének hallgatói is helyet foglaltak.

* Fodó Sándorról elnevezett emlékszobát avattak az egykori koronavárosban, Visken. A szobát a Viski Kölcsey Ferenc Középiskola egyik osztálytermében alakították ki, ahol a látogatók megismerkedhetnek Fodó Sándor életével, munkájával, szellemiségével.

* A magyarság kulturális és nyelvi összefogásáért 1970-ben létrejött Anyanyelvi Konferencia Nagyváradon tartotta 13. rendezvényét. A Partiumi Keresztény Egyetemre a világ sok tájáról (Ausztráliától Ukrajnáig) érkeztek képviselők. A konferenciát **Tőkés László** nyitotta meg, köszöntőt mondott **Hoppál Péter** kulturális államtitkár és **János Szabolcs** rektor. A konferencián a kárpátaljai magyarság nyelvpolitikai és kulturális helyzetéről **Dupka György** tartott előadást. Az AK megtartotta tisztújító közgyűlését is. Tisztségviselők lettek: **Pomogáts Béla** tiszteletbeli elnök, **Balázs Géza** elnök, **Moritz László** és **Pusztay János** alelnök. Az egyes régiókat képviselő tiszteletbeli alelnökök közé választották mások mellett: **Dupka Györgyöt**

(Ukrajna), tiszteletbeli elnökségi tag lett **Zubánics László** (Ukrajna).

* A Kárpátaljai Megyei, Magyar Drámai Színház Társulata színrre vitte az *Üvegcipő* c. darabot.

* Az Ungvári Magyar Diáknapok keretében a Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatalkutatók Szövetsége megrendezte a II. Scientia Denique Tudományos Diákkonferenciát az UNE Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán.

* *Boldogasszony* címmel kiállítást szervezett a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) Kárpát-haza Galériája. A budapesti tárlaton mások mellett **Erfán Ferenc**, **Kopriva Attila** és **Magyar László** kárpátaljai festőművész alkotását is megtekintheti a nagyerdemű.

* Második alkalommal rendezték meg a beregszászi alsós tanulók városi szavalóversenyét, amelyen ezúttal Weöres Sándor verseit szavalták a kisiskolások.

* A Békéscsabai Jókai Színház Karády Katalinról szóló, *K und K* című darabjával nyitották meg a legnagyobb ukrán színházi rendezvényt, a XVII. Melpomena Tavrija Nemzetközi Színházi Fesztivált, amelyet Herszonban rendeztek meg.

* Nagy közönségsikert aratott a Magyar Állami Népi Együttes *Megidézett Kárpátalja – Hágókon innen és túl* című jótékonysági koncertje a kijevei Csajkovszkij Zeneakadémián.

* Az Ungvári Magyar Tannyelvű Elemi Iskola és Drugeth Gimnázium (2014. szeptember 1-től így nevezik) udvarán lezajlott ballagási ünnepségén **Dupka György** a MÉKK elnöke is meghívott vendégszónokként vett részt a 19 „vén diák” búcsúztatóján. A tanintézmény az utóbbi években magyar elitképző műhellyé vált, a tavalyi végzősök mind továbbtanulnak a különböző egyetemeken, főiskolákon. A mostani végzősök is követik elődeiket a folytonosság jegyében. **Kovács Péter** igazgató tájékoztatása szerint már kétosztálynyi elsős gyereket beírtak a következő tanévre. Nagy a túljelentkezés. Furcsa helyzet alakult ki. Nincs több hely, illetve tanterem. Az ukrán/ruszin és a vegyes házasságú családokban felértékelődött a magyar nyelv.

* Az Ungvári Magyar Főkonzulátuson megrendezett találkozók központi vendége volt **Ilan Mor**, Izrael Állam Magyarországra akkreditált nagykövete, aki villámlátogatást tett Kárpátalján, felkereste a beregszászi, munkácsi és ungvári magyar zsidó emlékhelyeket, találkozott a helyi magyar és orosz/ukrán ajkú zsidó szervezetek vezetőivel, az ungvári rabbival. Erre az alkalomra hívták meg **Dupka György** történészt, aki a nagykövetnek és az egybegyűlteknél bemutatta az általa vezetett kiadó leg-

újabb könyveit, köztük a *Zsidósors Kárpátalján: a deportálástól az internálásig* c. tanulmánygyűjteményt és a „*Ne ítéljete el ...!*” *Zsidó népiértés, antiszemita üldözés Kárpátalján a náci és a kommunista eszmék nevében (1938-1991)* című monográfiáját, amely a nácizmus és a kommunizmus kárpátaljai zsidó, magyar, sváb-német áldozatainak szenvedéstörténetét örökítik meg. Egybehangzóan tettünk egyenlőségjelet a holokauszt és a „malenkij robot” áldozatai közé. Egybehangzó vélemény volt az is, hogy a holokauszt és a „malenkij robot” is oktatási tantárgy legyen minden tanintézményben. Azt szeretnénk, hogy az utókor ne tudja meg se azt, milyen fizikai, se azt, milyen a szellemi gettó, illetve a GULÁG.

* A Magyar Hősök Emléknapján v. **Dupka György** elnök a MÉKK, v. **Kövér György** kapitány a Vitézi Rend nevében a Bercsényi úti Magyar Katonai Temetőben kegyeleti koszorút helyezett el.

* **Vári Fábián László**, József Attila-díjas költő, író, az *Együtt* folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke a Karácsfalvai Sztójka Sándor Görög Katolikus Líceumban író-olvasó találkozón vett részt.

* Az Ukrán Nemzeti Művészeti Akadémia közgyűlésének keretében **Micska Zoltán** munkácsi festőmű-

vészt az akadémia tiszteletbeli tagjává választották.

* A 86. Ünnepi Könyvhét és a 14. Gyermekkönyvnapok kárpátaljai vonatkozású újdonságai közé került:

Gyermekversek:

FÜZESI MAGDA: *Kapunyitogató*. Gyermekversek évszakonként. Illusztrálta: Borsódy Eszter. (Kráter Kiadó) 48 oldal,

Magyar versek:

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: *Ereimben az idő*. Versek. (Magyar Napló Kiadó), 109 oldal,

Magyar próza:

BARTHA GUSZTÁV: *Világvég*. Széphalom Könyvműhely, 176 oldal,

BRENZOVICS MARIANNA: *Hasadás*. Kalligram, Pozsony, 144 oldal,

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: *Fogott figurák*. Magyar Napló, 360 oldal,

Interjú:

LENGYEL JÁNOS: *Arc-poétikák*. Intermix, Ungvár, 200 oldal,

Történelem:

DUPKA GYÖRGY: „*Ne ítéljete el...!*” Intermix, Ungvár, 200 oldal,

ZUBÁNICS LÁSZLÓ: *Világok végein*. Intermix, Ungvár, 200 oldal,

Ismeretterjesztés:

PERÉNYI JÁNOS: *Nagyszőlőstől Rabatig*. Méry Ratio, Somorja, 280 oldal

Forrás:

<http://www.unnepikonyvhet.hu/>

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Dr. Tóth Mihály–Dr. Csernicskó

István: *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló Törvényhez.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 234. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=467

Pomogáts Béla: *A lélek térképe.*

Kárpátalja szellemi életével kapcsolatos tanulmányok, előadások. Kárpátaljai Magyar Könyvek 233. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=468

Tárczy Andor: *Úgy szépen.*

Versek. Illusztrációk: Réti János: Kárpátaljai Magyar Könyvek 235. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=477

„Uram... segíts haza minket...!” *Versek, imák, levelek, naplórészletek a sztálini légerekből (1944-1959) a „malenkij robot” 70. évfordulójára.* Összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta: *Dupka György.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 236. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&sub

[menu_id=26&book_id=474](http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=26&book_id=474)

Zsidósors Kárpátalján: a deportálástól az internálásig. Magyar holokauszt emlékévk 2014 Kárpátalján. A kárpátaljai zsidóság gettóbezárásának és deportálásának 70. évfordulója kapcsán tartott beregszászi emlékkonferencia anyagai (2014. április 24.) Szerkesztette: Dupka György, Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 239. Tárolt, letölthető változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=481

Dupka György: *Halottaink-1944-*

1959. A kárpátaljai szovjet népirtás eddig ismert áldozatainak névsora. Kárpátaljai Magyar Könyvek 237. Tárolt, letölthető változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=482

A BUDAPESTI KÖNYVHÉT
ÜNNEPI LISTÁJÁRA KERÜLT

Zubánics László: *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 240. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015. Tárolt változata: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=487

Lengyel János: *Arc-poeticák. Beszélgetni jó. Interjúk.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 241. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015.

Dupka György: „*Ne ítéljetelek...!*”
*Zsidó népiirtás, antiszemita üldözés
Kárpátalján a náci és a kommunista
eszmék nevében (1938-1991). Kárpát-
aljai Magyar Könyvek 238. Intermix
Kiadó, Ungvár-Budapest, 2015.*

Összeállította: *Dupka György*

Együttműködő partnerünk a
Magyar Művészeti Akadémia:

<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BAKA ISTVÁN (1948-1995)
BALLA PÁL (1930 - 2008)
BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Nagybereg)
BUJDOSÓ ISTVÁN – 1987 (Botfalva)
CSEH SÁNDOR – (1949-2013)
CSONTOS MÁRTA – 1951(Szeged)
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
KOPRIVA NIKOLETT – 1996 (Munkács)
LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1982 (Beregszász)
NÉMETI ANETT – 1985 (Stolberg)
OROSZ JÚLIA – 1990 (Bátyu)
PÁK DIÁNA – 1989 (Karácsfalva)
POMOGÁTS BÉLA – 1934 (Budapest)
SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Nyírmada)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)

Lapszámunkat Balla Pál műveivel illusztráltuk